

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PRÁVNICKÁ

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Cenzura v Československu v letech 1945-1956

Mgr. David Dvořák

Plzeň, 2016

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PRÁVNICKÁ

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Cenzura v Československu v letech 1945-1956

Mgr. David Dvořák

Oborová katedra: Katedra právních dějin

Obor: České právní dějiny

Plzeň, 2016

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vytvořil zcela samostatně s využitím literatury a zdrojů informací vyjmenovaných v níže uvedeném seznamu.

V Plzni dne 30. dubna 2016

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl současně poděkovat paní prof. JUDr. PhDr. Karolíně Adamové za neuvěřitelnou vstřícnost, podporu a cenné rady při zpracování této práce.

Obsah

1. Předmluva	1
2. Úvod.....	3
2.1 Cenzura jako pojem	3
2.2 Dělení cenzury	4
2.3 Dějiny cenzury.....	5
2.3.1 Starověk.....	5
2.3.2 Středověk.....	10
2.3.3 Novověk	13
2.3.3.1 16. století.....	14
2.3.3.2 17. století.....	16
2.3.3.3 18. století.....	17
2.3.3.4 19. století.....	20
3. Cenzura od vzniku ČSR do konce 2. světové války.....	24
3.1 Období mezi lety 1918-1939	26
3.1.1 Cenzura tisku	26
3.1.2 Cenzura rozhlasu	34
3.1.3 Cenzura filmu	37
3.2 Období mezi lety 1939-1945	38
3.2.1 Cenzura tisku	38
3.2.2 Cenzura knih.....	42
3.2.3 Cenzura rozhlasu	44
3.2.4 Cenzura filmu	46
3.2.5 Divadelní cenzura.....	48
4. Cenzura v letech 1945-1948	51
4.1 Historické souvislosti.....	51
4.2 Cenzura v oblasti tisku.....	54
4.3 Cenzura v oblasti rozhlasu.....	69
4.4 Cenzura v oblasti kultury.....	73
4.4.1 Film	73
4.4.2 Divadlo	77
5. Cenzura v letech 1948 – 1953	80
5.1 Historické souvislosti.....	80
5.2 Cenzura v oblasti tisku.....	83
5.2.1 Tisk domácí	83
5.2.2 Tisk zahraniční	90
5.3 Cenzura v oblasti rozhlasu.....	92
5.3.1 Rozhlas domácí	92

5.3.2	Rozhlas zahraniční	94
5.4	Cenzura v oblasti kultury	95
5.4.1	Film	95
5.4.2	Divadlo	97
6.	Cenzura v letech 1953 – 1956	100
6.1	Historické souvislosti.....	100
6.2	Hlavní správa tiskového dohledu (HSTD)	102
6.3	Cenzura v oblasti tisku.....	105
6.3.1	Tisk domácí	105
6.3.2	Tisk zahraniční	107
6.4	Cenzura v oblasti rozhlasu.....	108
6.4.1	Rozhlas domácí	108
6.4.2	Rozhlas zahraniční	109
6.5	Cenzura v oblasti kultury.....	110
6.5.1	Film	110
6.5.2	Televize	111
6.5.3	Divadlo	112
7.	Závěr.....	114
8.	Resume	118
9.	Prameny a literatura	121
9.1	Monografie česká.....	121
9.2	Monografie zahraniční.....	125
9.3	Časopisy.....	126
9.4	Elektronické zdroje	126
9.5	Předpisy	127
9.6	Archivní dokumenty	128
10.	Přílohy	129

1. Předmluva

Jako téma mé rigorózní práce jsem si zvolil cenzuru v ČSR v letech 1945-1956. Proč právě dané téma? Důvod lze spatřovat v mém zájmu o toto období, který se projevil již při psaní mé diplomové práce – Květnové ústavy 1948. Osobně shledávám období mezi lety 1945-1956 za jednu z nejvíce rozporuplných dějinných etap v naší historii.

Konec druhé světové války znamenal pro náš národ tolik vítanou úlevu, jež přišla téměř po šesti letech. S pocitem znovu nabyté svobody se tak mohl český lid pustit do obnovy vlasti. Konec války byl však asi tou jedinou pozitivní skutečností po následující roky. Volby v roce 1946 předznamenaly, kam se bude vývoj v Československu ubírat. Přesvědčivé vítězství Komunistické strany Československa na straně jedné a určitá bezradnost a pasivita nekomunistických stran na straně druhé nakonec vyústily v únorové události roku 1948 a udělaly tak definitivní tečku za demokratickým zřízením v Československu.

Nastupující totalitární režim vynaložil značné úsilí k upevnění svých mocenských pozic. To zahrnovalo především eliminaci veškerých potencionálních odpůrců, jež mnělo mnoho podob a forem. Jednou z nich byla i cenzura v tom nejširším slova smyslu, která je pro totalitární systémy tak typická. Cenzura zasahovala takřka do všech odvětví lidské činnosti, kromě tradiční tiskové cenzury zde byla i cenzura v oblasti rozhlasu či kultury a od roku 1953 i cenzura televizního vysílání. K určitému uvolnění společenských poměrů došlo až v roce 1953 v důsledku smrti J. V. Stalina a Klementa Gottwalda a poté i v roce 1956, kdy se uskutečnil XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu, na němž pronesl Nikita Chruščov dnes již legendární projev „ Kult osobnosti a jeho důsledky “¹.

Předkládaná rigorózní práce si vytkla za cíl přiblížit prostřednictvím studia a následného rozboru právních předpisů a archivních pramenů, především z provenience Ministerstva informací, fungování cenzurních mechanismů v Československu v letech 1945-1956. Hlavní jádro rigorózní práce, tedy kapitoly 4,5 a 6, jsem v rámci daného období vymezeného tématem práce, rozčlenil na tři časově ohraničené úseky. První období tedy poměrně logicky začíná koncem druhé světové války a končí komunistickým převratem v únoru 1948.

Navazující druhé období, jehož počátek datuji do doby po únorových

---

¹ Odhalení a odsouzení nezákonných a diktátorských praktik J.V. Stalina; XX. sjezd KSSS lze tak chápat jako bod obratu, kdy stalinismus přestal být oficiální politikou KSSS

událostech je završeno smrtí dvou předních komunistických předáků, Stalina a Gottwalda v roce 1953. S ohledem na téma rigorózní práce, jímž je cenzura v Československu, je rok 1953 význačný též tím, že v tomto roce vznikl jeden z nejdůležitějších cenzurních orgánů komunistického režimu, a to Hlavní správa tiskového dohledu. Z pohledu televizního diváka je pro změnu výše zmíněný rok důležitý tím, že 1. května došlo k prvnímu veřejnému vysílání Československé televize.

Třetí období, vymezené roky 1953 až 1956, představuje poslední periodu zkoumaného problému v rámci rigorózní práce. Rok 1956 totiž chápu jako určitý milník, kdy se začaly výrazněji měnit poměry v celém východním bloku. Nejprve byla zasažena samotná kolébka komunismu Sovětský svaz, a odtud se to postupně šířilo mezi jeho satelity. Příčinou byl již výše zmíněný projev 1. tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu Chruščova.

2. Úvod

2.1 Cenzura jako pojem

Pojem cenzura, respektive její definici, je možné najít v mnoha různých zdrojích. Ať už se jedná o zdroje knižní – encyklopedické nebo zdroje internetové, vždy je možné v každé jednotlivé definici nalézt společné jádro, a tím je „určitý zásah, jehož původcem může být stát, církevní organizace, armáda, jednotlivec či jiný další subjekt a který spočívá v kontrole či omezení toku informací“. Pro rigorózní práci jsem použil definice vyskytující se napříč shromážděnými prameny.

Jako první jsem vybral definici ze zahraniční publikace The International Encyclopedia of Communication. Cenzura je kontrola projevu nebo jiných forem lidského vyjadřování. Cenzura běžně probíhá v následujících oblastech: morálně sporný materiál, jako je pornografie, vojenské zpravodajské služby, firemní tajemství, vládní činy a nábožensky problematický materiál. Z právního hlediska cenzura zahrnuje pokusy vládních agentur s cílem omezit veřejné formy komunikace.² Z domácí provenience jsem zvolil knižní publikaci s názvem Slovník mediální komunikace, který definuje cenzuru jako „*institucionalizovaný a politicky podložený zásah státní moci do autorského záměru či do informačního toku. V širokém pojetí jakákoli kontrola informací obvykle určených ke zveřejnění. Úžeji státní dohled nad šířením mediálních obsahů tradičně tištěných médií, filmu, divadla, rozhlasu a televize. Podmínkou užití pojmu bývá násilný (nekonsenzuální) zásah do práv autorů a vydavatelů.*“³ Hendrychův právní slovník chápe cenzuru jako „*státní kontrolu informací určených ke zveřejnění, zejména jako dozor, dohled nad tiskem i jinými formami svobody projevu.*“⁴

Původ slova cenzura můžeme nalézt ve starověkém Římě, kde existovala funkce *ensorů*, což byli dva hospodářští a finanční úředníci, kteří vykonávali *census*. Censem se rozumí sčítání lidu a soupis majetku, aby mohly být stanoveny daně a určena vojenská služba. Censoři vykonávali dozor nad mravy občanů, měli právo vylučovat nevhodné senátory, vedli státní hospodářskou správu, spravovali

² DONSBACH, Wolfgang (ed.). *International encyclopedia of communication*. S.l.: Wiley-Blackwell, 2008-. ISBN 9781405131995, s. 196.

³ REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. ISBN 8071789267, s. 26.

⁴ HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009. Beckovy odborné slovníky. ISBN 9788074000591, s. 65.

nemovitosti a pronajímali pozemky.

2.2 Dělení cenzury

Cenzuru, respektive cenzurní zásahy můžeme s ohledem na její různorodost dělit podle několika kritérií. V literatuře bývá nejčastěji uváděno dělení cenzury na cenzuru předběžnou, následnou a průběžnou. Předběžná cenzura, označovaná někdy také jako cenzura preskriptivní, se uplatňuje před vytištěním, případně uveřejněním informace. Následná, tedy exekutivní cenzura, se prosazuje po vytištění či zveřejnění informace. Cenzura průběžná je typ cenzury, která v sobě zahrnuje jak cenzuru předběžnou tak i následnou.

Cenzuru lze také dělit dle toho, jakým směrem směřuje cenzurní zásah. Jestliže cenzurní zásah míří na konkrétní informaci či dílo, jedná se o cenzuru přímou. Pokud ale nemíří na konkrétní dílo či informaci, je tedy plošný, zaměřený na veškerá díla, jež nevyhovují určitému kritériu, jedná se o cenzuru nepřímou.

Dále je možné rozlišovat cenzuru podle fáze komunikačního procesu, kdy cenzurní zásah míří proti komunikátorovi, často jím je autor sám nebo proti komunikátu, tedy dílu anebo proti adresátovi.⁵

Poslední dělení, ale o to významnější, alespoň z hlediska rigorózní práce je dělení cenzury podle oblastí, do kterých cenzura zasahuje.

- Morální cenzura – spočívá v odstranění materiálu či informace z určitého díla z etického důvodu, pokud jsou tyto informace či materiály obscénní či morálně pochybné (např. pornografie).
- Vojenská cenzura – typ cenzury, jejíž podstata tkví v zadržování vojenských informací, jež jsou důležité pro obranu země a mohly by být zneužity nepřítelem.
- Náboženská cenzura – slouží k zamezení šíření názorů, které se přičí oficiálnímu učení církve. Náboženská cenzura zažila rozmach v souvislosti s vynálezem knihtisku v 15. století, kdy hrozilo církvi, že díky snadnějšímu přístupu k tiskovinám, jež mohly obsahovat nové vědecké nebo teologické teze, ztratí svoji moc.
- Politická cenzura – zákaz rozšiřování takových informací nebo názorů, jež by mohly zdiskreditovat a následně i mocensky ohrozit vládnoucí politickou garnituru. Výskyt politické cenzury je typický pro

---

⁵ REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-926-7, s. 26.

nedemokratické a totalitární režimy, nicméně ani ve vyspělých demokraciích nelze politické cenzuře zcela zabránit.

- Korporátní (firemní) cenzura – zahrnuje jednak ochranu výrobních a technologických postupů před konkurenčními podniky, ale i zamezení zveřejnění negativních informací, byť pravdivých, jež by mohly poškodit dobrou pověst podniku.

Zvláštní druh cenzury představuje tzv. autocenzura, tedy případ, kdy autor sám se stává cenzorem a své vlastní dílo podrobí cenzuře např. z důvodu obav z postihu.

2.3 Dějiny cenzury

2.3.1 Starověk

Starověk jako historické období souvisí se vznikem prvních civilizací v oblasti Středomoří, jihovýchodní Asie a v neposlední řadě Středního východu. Již v této dějinné epoše lze s trochou snahy nalézt počátky, či snad lépe řečeno první případy cenzurní praxe vůbec. Jeden z prvních známých případů cenzury se odehrál v oblasti starověkého Egypta v období vlády panovníka 18. dynastie Amenhotepa IV., jež byl manželem královny Nefertiti. Amenhotep provedl v Egyptě náboženskou reformu v rámci, které navázal na rostoucí uctívání slunečního boha Atona. Nově vystavěl rozsáhlý chrám zasvěcený tomuto bohu v místě zvaném Théby, změnil své jméno z Amenhotep na Achnaton a zároveň nechal zhotovit nové hlavní město ve středním Egyptě a pojmenoval ho Achetaton.⁶

„Provedená náboženská reforma nebyla ale v zásadě popřením předchozího vývoje, spíše ji lze označit za snahu využitím určitých prvků náboženského myšlení zdůraznit roli panovníka jako univerzálního a jediného prostředníka mezi světem lidí a bohů. Achnatonův pokus byl veden jako reforma shora, a proto neměl dlouhého trvání a zůstal omezen pouze na královský dvůr a jeho nejbližší okolí a po smrti hlavních protagonistů došlo k poměrně rychlému zvratu.“⁷

Důsledkem náboženské reformy byla perzekuce původního náboženského směru reprezentovaného bohem Amonem, která spočívala ve zrušení Amonových

---

⁶ BAREŠ, Ladislav, Rudolf VESELÝ a Eduard GOMBÁR. *Dějiny Egypta*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-971-3, str. 79.

⁷ Tamtéž, str. 94 – 95.

kněžských chrámů, zabavování jejich majetku a především v ničení náboženských textů, které už neodpovídaly panovníkově představě o jediném povoleném státním kultu boha Atona. Arthur Weigall ve své knize *The Life and Times of Akhnaton* doslova píše, „*Achnaton hodil všechny tyto poučky do ohně. Skřítkové, přízraky, duchové, nestvůry, taktéž demiurgové a bůh Usir s celou kohortou byli zničeni ohněm a proměněni v popel.*“⁸ S ohledem na výše uvedené lze tedy konstatovat, že se jedná o jeden z prvních případů náboženské cenzury vůbec.

Přesuneme-li se z afrického kontinentu na ten evropský, do jedné z předních kolébek antické civilizace, starověkého Řecka, můžeme zde nalézt další příklad cenzury. Ústřední postavou byl Prótagoras z Abdér, žák Demokritův, přední řecký filozof a řečník a jeden z nejvýznamnějších řeckých sofistů⁹. „*Prótagoras se stal obětí kolektivní politické a náboženské cenzury. Pravděpodobně uspořádal veřejné čtení svého spisu O bozích, po němž byl obviněn před veřejným soudem z bezbožnosti. Podle Diogena Laertia a Hésychia byla kniha spálena a všechny její kopie dům od domu zabavovány.*“¹⁰ Důvodem obvinění z bezbožnosti byl Prótagorův projev skepse ve vztahu k náboženství v jeho spise O bozích, kdy se vyjádřil v tom smyslu, „že není možné o bozích vědět, ani zda jsou, ani zda nejsou.“

„*Samotná historie tzv. zakázaných knih sahá hluboko do starověku, přičemž škála metod používaných proti zakázaným knihám a jejich autorům byla nesmírně pestrá. Nejznámější formou je zcela bezpochyby jejich pálení. Již v Matoušově evangeliu (5,29-30) se nachází pasáž o zřeknutí se všeho, co by mohlo člověka svádět ke hříchu a ohrožovat jeho spásu, což první křesťané aplikovali i na knihy. Jeden z dokladů se nachází např. v páté knize Nového zákona – 19. kapitole Skutků apoštolů (verš 19), kde se v souvislosti s působením sv. Pavla hovoří o spálení obrovského množství knih s marnými uměními.*“¹¹

Cenzura, respektive pálení knih se nevyhnulo ani dalšímu kontinentu – Asii, konkrétně staré Číně. „*V roce 213 př. Kr., kdy se skupina učenců pokoušela shromáždit všechny knihy v Alexandrii, Čchin Š'-Chuang-ti schválil, aby byly*

⁸ WEIGALL, Arthur Edward Pearse Brome. *The life and times of Akhnaton, Pharaoh of Egypt*. 1st Cooper Square Press ed. New York: Cooper Square Press, 2000. ISBN 081541092, str. 120.

⁹ Sofisté, z řeckého slova *sofistai*, což v překladu znamená učitelé moudrosti, putovali od města k městu a zájemcům poskytovali za úplatu přednášky z oblasti astronomie, hudby, rétoriky, atd

¹⁰ BÁEZ, Fernando. *Obecné dějiny ničení knih: od sumerských tabulek po digitální éru*. 1. vyd. Brno: Host, 2012. ISBN 978-80-7294-697-6, str. 77.

¹¹ Libri prohibiti – zakázané knihy v proměnách času ve Vědecké knihovně v Olomouci. *Vědecká knihovna v Olomouci*. [online]. [cit. 2016-03-07]. Dostupné z: www.vkol.cz/data/soubory/hf/libri_prohibiti.pdf.

*spáleny všechny knihy s výjimkou těch, které pojednávaly o zemědělství, lékařství a věštění. Čchin Š'-Chuang-ti byl nadšen svým postupem proti kastě učenců. A proto založil Císařskou knihovnu, jejímž posláním bylo shromažďovat spisy legistů, obránců jeho vlády a teze zákona coby principu Státu, a nařídil zkonfiskovat zbytek čínských spisů. Císařští úředníci se vydali od domu k domu a zabavovali knihy, které pak pálili na hranici k překvapení a radosti těch, kteří je nečetli. Více než 400 protestujících učenců bylo zaživa pohřbeno a jejich rodiny byly vystaveny mnohému ponižování.*¹²

Ani starověký Řím nebyl ušetřen cenzurních zásahů. V jedné z nejstarších kodifikací římského práva pocházející z 5. st. př. n. l. s názvem *Lex duodecim tabularum* neboli Zákon dvanácti desek nalezneme příklad cenzury, ale ne přímo v takové podobě, jak ji dnes známe. Deska VII, jež se týká trestných činů, konkrétně zákon VIII. stanovil trest smrti za *occentare*. *Occentare* znamená zpívat nebo recitovat posměšné písně na ulici nebo před něčím domem natolik hlasitě, že to bylo slyšet zdaleka, s úmyslem tak dotyčného zesměšnit.¹³ Nejedná se tedy přímo o cenzuru jako takovou, protože nikdo nemohl dotyčnému zakázat toto jednání, nicméně trest, jenž za toto jednání hrozil, byl natolik odstrašující, že většinu potenciálních „buřičů“ odradil a z určitého úhlu pohledu tak splnil svoji cenzurní funkci.

*„Za cenzurní zásah proti nežádoucímu kulturnímu vlivu řeckému můžeme považovat i vypovězení řeckých filozofů a rétorů z Říma v roce 173 a 161 př. n. l. V roce 92 př. n. l. došlo k jinému cenzurnímu zásahu, byla totiž zakázána činnost latinských rétorů – učitelů řečnictví. Hlavní zásluhu na tomto zákroku proti vyšší vzdělanosti měli konzervativní aristokraté, nechtějící připustit ke vzdělání širší vrstvy.*¹⁴

Další případ cenzury souvisí s počátky křesťanské víry. *„Křesťanství se zrodilo v kultuře, která projevovala jen malé sympatie pro jeho myšlenky nebo hodnoty. Přesto se nová víra rychle rozšířila jak do západní, tak do východní části římské říše. I když je obtížné identifikovat určitý bod obratu neboli moment, kdy si početní převaha křesťanů vynutila změnu v přístupu římských úřadů, dále uvidíme, že jeden z těchto nejvýznamnějších bodů obratu v dějinách křesťanské*

---

¹² BÁEZ, Fernando. *Obecné dějiny ničení knih: od sumerských tabulek po digitální éru*. 1. vyd. Brno: Host, 2012. ISBN 978-80-7294-697-6, str. 126 – 127.

¹³ FREUDENBURG, Kirk. *The Cambridge companion to Roman satire*. New York: Cambridge University Press, 2005. ISBN 0521006279, str. 196.

¹⁴ BAHNÍK, Václav (ed.). *Slovník antické kultury*. 1. vydání. Praha: Svoboda, 1974. ISBN 25-119-74, str. 117.

církve se udál na počátku čtvrtého století.“¹⁵

V roce 313 císař Konstantin I. Veliký se svým spoluvladařem Liciniem vydali tzv. Milánský reskript, který zajišťoval každému občanovi svobodnou volbu ve výběru náboženského vyznání, především ale zajišťoval křesťanům svobodně se hlásit ke křesťanství. Konstantin plánoval využít křesťanství jako jakýsi ideologický pilíř, který dokáže říši posílit navenek, ale hlavně zevnitř. Naneštěstí v této době křesťanství nebylo ještě vnitřně ukotveno a existovaly zde vnitřní diferenciace vyplývající z nejednotného teologického výkladu. Ústředním motivem křesťanské nauky je totiž víra v jednoho Boha ve třech podobenstvích – Otce, Syna a Ducha svatého, tato trojice je označována také jako Svatá Trojice či Nejsvětější Trojice. Příčinou vnitřní rozdrobenosti křesťanství byl právě nevyjasněný vzájemný vztah mezi touto Svatou Trojicí. Z tohoto důvodů se začaly objevovat různé výklady jejich vzájemného vztahu. Vznikaly tak směry či snad lépe řečeno, učení jako byly např. sabelianismus, patripasianismus a další. Z hlediska tématu rigorózní práce má ale výsadní postavení arianismus, protože za úplně první historicky podložený a zdokumentovaný případ cenzury ve formě zákazu knih je zákaz učení Aria na Nicejském (nikajském) koncilu v roce 325.

Ariáni byli přívrženci Aria, který pocházel pravděpodobně z Lybie a jenž se stal na počátku IV. století nižším duchovním v Alexandrii, následně jahnem a poté byl arcibiskupem vysvěcen za kněze a dostal do své správy chrám zvaný Baukalis.¹⁶

Podstatou Arianova učení byla víra, že *„Otec je větší než Syn, a Syn je větší než Duch svatý. Na rozdíl od Origena nevěřil v možnost hierarchického uspořádání božských bytostí. Do Origenova systému vnesl radikální monoteismus a došel k závěru, že jedině Otec je Bůh. Skrze Syna Otec stvořil svět, ale přesto je Syn pouze stvořenou bytostí, učiněnou z ničeho, nikoli Bůh. Jako stvoření není věčný, nýbrž má počátek. Areios sám tyto dva body správně prohlásil za jádro sporu.*“¹⁷ Hlavní Arioova myšlenka tedy byla ta, že Ježíš není bůh, nýbrž ten, kdo byl sám stvořen a nemá tak božský původ. Arius zastával tuto víru a popíral božskou podstatu Ježíše. Hlavním kritikem Areiova učení a jeho samotného byl Athanasios Alexandrijský, jež ho obvinil ze zničení vnitřní jednoty a soudržnosti

¹⁵ MCGRATH, Alister E. *Dějiny křesťanství - úvod*. Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, 2014. Diagramma. ISBN 978-80-7511-081-7, str. 68.

¹⁶ *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Polička: Argo, 1996. ISBN 80-7203-007-8, str. 699.

¹⁷ LANE, A. *Dějiny křesťanského myšlení*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 80-85495-47-3, str. 30-31.

křesťanské víry a z narušení spojení mezi křesťanskou vírou a bohoslužbou.¹⁸ Protože si císař Konstantin přál, aby byla církev v celé říši sjednocena, staral se o to, aby došlo k přednostní diskusi o rozdílech v nauce a k jejich vyřešení. K urovnání těchto vnitrocírkevních sporů, a aby umožnil křesťanství fungovat způsobem, který sám považoval za odpovídající pro náboženství své říše, svolal císař v roce 325 Nikajský koncil.

„Primárním cílem koncilu bylo formulovat podstatu Ježíše Nazaretského způsobem, který by všichni považovali za přijatelný. Pokoušel se však také vyřešit jiné otázky, které se stávaly středem zájmu uvnitř církve – jako bylo postavení biskupů ve velkých městech.“¹⁹ K zahájení koncilu došlo 2. května roku 325. Sešlo se na něm 380 biskupů, převážná část z nich byla z východní části říše. Zasedání koncilu trvalo zhruba jeden měsíc, vystoupili na něm i stoupenci ariánské hereze. Koncil však Arianovo učení odsoudil a vyhlásil vlastní, tzv. Nikajské vyznání víry, jež bylo v protikladu vůči učení Ariana a které bylo přijato většinou zde přítomných biskupů. V rámci Nikajského vyznání víry byla řada tezí arianismu odsouzena a označena jako kacířství včetně Ariova díla s názvem *Thalia*. Císař Konstantin v návaznosti na závěry Nikajského koncilu vydal dekret, kterým stanovil, že ten, kdo bude přechovávat Ariovy spisy a nevydá je ke spálení, bude zabit. Ve svém důsledku Nikajský koncil spory spíše rozdmýchal, než aby je vyřešil. Především ale rozdělil církev na dvě skupiny, které mezi sebou zápolily ještě dalších několik desetiletí.

V roce 494 papež Gelasius vydal katalog zakázaných děl určených k soukromému čtení. Tento katalog je někdy označován jako první papežský index, ale lepší označení tohoto titulu je *Decretum Gelasianum*. *Decretum Gelasianum* se skládá z pěti částí, s přihlédnutím k tématu této práce se jeví jako nejdůležitější část pátá, která obsahuje seznam šedesáti apokryfních a kacířských spisů a spisovatelů, kteří nesmějí být publikováni a čtení. Tento seznam ve svém souhrnu odsoudil kacířské práce, falešné činy mučedníků a pověřivé spisy.²⁰

---

¹⁸ MCGRATH, Alister E. *Dějiny křesťanství - úvod*. Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, 2014. Diagramma. ISBN 978-80-7511-081-7, str. 97-98.

¹⁹ Tamtéž, str. 88.

²⁰ GREEN, Jonathon a Nicholas J KAROLIDES. *The encyclopedia of censorship*. Rev. ed. / . New York: Facts On File, c2005. ISBN 9780816044641, str. 143.

2.3.2 Středověk

Jako středověk označujeme dějinnou epochu, která je na jedné straně ohraničena pádem Západořímské říše v roce 476 a vynucenou rezignací císaře Romula Augusta. Na druhé straně ale existuje několik historických událostí, které vymezují konec středověku. Nejčastějším datem používaným pro vymezení konce středověku je rok 1492 – objevení Ameriky Kryštofem Kolumbem. V literatuře nicméně najdeme další varianty ohraničující konec středověku. Je to například rok 1453, kdy došlo k pádu Konstantinopole, nebo rok 1517 – vyvěšení Lutherových tezí. Zavítáme-li do českého prostředí, tak zde je konec středověku určen rokem 1526, kdy končí vláda Jagellonců a na trůn usedá rod Habsburků. Je nutné ovšem říci, že toto vymezení má pouze orientační charakter. Konec jedné epochy a začátek další není záležitostí, která by se odehrála ze dne na den, jedná se o plynulý proces s mnoha úskalími. Navíc ne všude tento proces nastal ve stejnou dobu a ne vždy také probíhal stejným tempem.

Středověk lze rozdělit na několik období. Raný středověk, jenž končí zhruba v 11. století, vrcholný středověk od 12. – 14. století a závěrečnou etapu – pozdní středověk, který je vymezen od začátku 15. století do konce 16. století. V průběhu středověku byla cenzura především ve formě zabavení či zničení knih mnohem častější a více uplatňovaná než v dobách starověku. Historie cenzury v tomto období je v převážné míře spojena se jmény středověkých kacířů, jako byli Pierre Abelard, Berengar z Tours, John Wycliffe a z českých končin mistr Jan Hus. Kanonické právo definuje kacířství jako náboženské pochybení, v němž se setrvává z vlastní vůle a dlouhodobě a které je v rozporu s hláсанou pravdou církve.

Pierre Abelard, filozof, teolog, scholastický básník. Odmítal nekritické přijímání autorit, kladl důraz na rozumové poznání, koncilem v Remeši označen za kacíře. *„Kromě toho pravověrná církevní synoda odsoudila Abelarda za odchylky ve víře v jeho dialektickém textu *Introductio ad Theologiam*, který vyšel v roce 1120 a byl původně namířen proti kacířským výrokům. Dílo bylo spáleno a jeho autor byl nucen žít v odloučení v klášteře svatého Medarda. O dvacet let později koncil v Sens zakázal celé jeho dílo a papež Inocenc III., v obavě před Abelardovými sofistami, nechal kolem roku 1141 jeho texty spálit a nazval jejich autora „pekelným drakem, který je předchůdcem Antikrista““.²¹*

---

²¹ BÁEZ, Fernando. *Obecné dějiny ničení knih: od sumerských tabulek po digitální éru*. 1. vyd. Brno: Host, 2012. ISBN 978-80-7294-697-6, str. 189.

John Wycliffe, anglický teolog, filozof a náboženský reformátor, který vyučoval v Oxfordu. John Wycliffe jenž byl otcem reformace nejen v Anglii, ale v celé Evropě se narodil okolo roku 1324. Jeho křestní jméno bylo John, ale jeho příjmení, kvůli kterému je tak známý, nebylo odvozeno od jeho rodičů, nýbrž se jednalo o místní pojmenování, kdy takový způsob udělování jmen byl v tomto období zcela běžný.²²

„Viklefovi je často připisován podnět k prvnímu anglickému překladu Bible. Podle Viklefa měli Angličané právo číst Bibli ve svém vlastním jazyce a neměli být nuceni poslouchat jen to, co si kněží přejí, aby slyšeli. Poukázal na skutečnost, že vedoucí vrstvy církve mají značný zájem na tom znemožnit laické veřejnosti přístup k Bibli. Laici by například mohli zjistit, že je propastný rozdíl mezi životním stylem biskupů a kněžstva a tím, co kázal – a také žil – Kristus a apoštolové. Viklef tudíž hrozil, že zpochybní kněžskou nadvládu v anglické teologii a církevním životě. Posvátný křesťanský text by tak mohli číst všichni a na jeho základě posuzovat jak životní styl středověké církve, tak její učení. Následkem Viklefovy „hereze“ bylo oslabení církevní kontroly nad výkladem Bible.“²³ Viklef se rozešel s katolickou církví tím, že za nejvyšší autoritu vyhlásil Bibli, a zároveň tím napadl autoritu papeže. Ve svém díle z roku 1379, s názvem *De potestate pape*, vyjádřil názor, že papežství je úřad vytvořený člověkem a nikoliv Bohem. Také se postavil proti učení o transsubstanciaci (přepodstatnění) – nejprve v roce 1379 ve svém traktátu *O odpadnutí* a rok nato ještě důrazněji ve spise *O eucharistii*.²⁴ V důsledků jeho postojů a názorů došlo v roce 1382 k odsouzení 29 článků Viklefova díla, navíc musel opustit Oxford a s ním i všichni ti, kdo sdíleli a podporovali jeho názory. V roce 1388 byla všechna jeho díla zkonfiskována, aby nedocházelo k šíření kacířských myšlenek. Ani po své smrti nenalezl klid, kostnický koncil ho prohlásil za kacíře, jeho tělesné pozůstatky byly vykopány, následně spáleny a popel vysypán do řeky. Viklefovi myšlenky našly úrodnou půdu i v českých zemích, od roku 1382 existovaly úzké styky mezi Anglií a Čechami, z části i díky osobě Jeronýma Pražského, který z Anglie dovezl několik Viklefových děl. Jedním ze stoupenců Viklefova učení, respektive jeho názorů byl Jan Hus. „Byl představitel a vůdce českého reformního

---

²² MURRAY, Thomas. *The life of John Wicliffe*. Second edition. Edinburgh: John Boyd, 1829, str. 13-14

²³ MCGRATH, Alister E. *Dějiny křesťanství - úvod*. Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, 2014. Diagramma. ISBN 978-80-7511-081-7, str. 204-205.

²⁴ LANE, A. *Dějiny křesťanského myšlení*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 80-85495-47-3, str. 125.

hnutí, usilujícího o nápravu křesťanské církve a společnosti důsledným respektováním novozákonních ideálů. V tomto mu byl vzorem anglický myslitel J. Viklef, jehož názory o nutnosti zbavit církev pozemkového majetku zásahem světské moci a obnovení jejího apoštolského poslání sdílel.“²⁵ Hlavním odpůrcem Jana Husa se stal pražský arcibiskup Zbyněk Zajíc z Hazmburka, který nechal spálit několik set výtisků Viklefových spisů. Hus také kritizoval a vystupoval proti prodeji odpustků, následně byl na Prahu uvalen Římem interdikt – zákaz všech náboženských obřadů. Jan Hus byl nucen z Prahy odejít a ve vyhnanství v jižních Čechách napsal jedno ze svých nejvýznamnějších děl *De ecclesia (O církvi)*, ve kterém otevřeně kritizoval soudobou církev. V roce 1413 odsoudila Husovo učení teologická fakulta v Praze, hlavním důvodem bylo vzpírání se církevními autoritám, odmítání poslušnosti papeži a kritika odpustků. Život Jana Husa vyhasl 6. července roku 1415 na hranici v Kostnici jako důsledek jeho neochoty odvolat svá dřívější tvrzení týkající se především zkaženosti církve a jejich hodnostářů. Jeho smrt posílila v českých zemích reformní hnutí, jež následně přerostlo v husitskou revoluci. Cenzura ve středověku však nebyla spojena jen s výše zmíněnými jmény kacířů. Příkladem může být *Talmud*. „*Hebrejský soubor komentářů a výkladů Bible Talmud je jednou z nejpronásledovanějších knih v dějinách. V Egyptě v roce 1190 kdosi přikázal zničit několik exemplářů, aby tak učinil zadost vznešeným pravdám evangelia. V roce 1239 zase papež Řehoř IX. Určil několik cenzorů, aby pátrali po exemplářích Talmudu, a zabavené knihy pak nechal spálit. V roce 1244 kněží v Paříži zničili stovky opisů. Francouzský král Ludvík IX. Pokračoval v jejich počínání v letech 1247 až 1248. Také panovníci Filip III. a Filip IV. proměnili toto dílo v prach: první v roce 1284 a druhý v letech 1290 až 1299. V Perpignanu a v Toulouse církev nechala v roce 1319 spálit desítky kopií Talmudu. V roce 1322 ho dobrotivý papež Jan XXII. nechal spálit dokonce veřejně. Dne 9. září 1553 zase skupina římských kněží nechala spálit knihy Talmudu na náměstí Campo dei Fiori.*“²⁶

Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že cenzurní zásahy v období středověku v převážné míře byly spojeny s katolickou církví. Církev se snažila všemi možnými prostředky vymýtit veškeré názory, učení a poselství, která ať už přímo

---

²⁵ *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelský dům OP, 1997. Encyklopedie Diderot. ISBN 8085841339, str. 199.

²⁶ BÁEZ, Fernando. *Obecné dějiny ničení knih: od sumerských tabulek po digitální éru*. 1. vyd. Brno: Host, 2012. ISBN 978-80-7294-697-6, str. 190.

či nepřímou ohrožovala její výklad pohledu na svět a její mocenské postavení. Prostředky, jež k tomu používala, odpovídaly době, ve které se odehrávaly. Oheň jako symbol očisty od všeho zkaženého a hříšného byl ideálním prostředkem likvidace jak děl mnohých středověkých autorů tak i autorů samotných.

2.3.3 Novověk

Novověk představuje epochu dějin, která navazuje na středověk. Z časového hlediska se považuje za počátek novověku rok 1492 – objevení Ameriky, nicméně existuje celá řada dalších událostí, se kterými je spojen počátek novověku. Jednou z nich je rok 1485, kdy v Anglii skončila válka Růží nebo rok 1642 jako začátek občanské války v Anglii. Stejně jako konec středověku není ohraničen žádným přesným datem, tak ani novověk nemá stanoven konkrétní rámec svého konce. Někdy je uváděn konec 18. století, dále také konec 19. století, potom též začátek 20. století, v širším pojetí je novověk chápán i tak, že trvá až do současnosti. Novověk představuje kapitolu dějin, ve které dochází k zásadním změnám v oblasti ekonomické, kulturní i společenské. Roste úroveň vzdělanosti i kultury, příznačný pro tuto dobu je ekonomický růst a výrazná sekularizace státu.

Cenzura v tomto období, alespoň tedy ze začátku je spojena s osobou Johannea Gutenberga a jeho vynálezem – knihtiskem. Johannes Gutenberg se narodil okolo roku 1400, v době, jež přála chytrému, zvědavému a vynalézavému dítěti jako byl on. Také se narodil na správném místě, v hrdém městě Mainz, v Německu.²⁷

„Vynález knihtisku v polovině 15. století byl pro všechny cenzory učiněnou pohromou, neboť tento ďábelský vynález zcela naboural dosavadní kontrolní mechanismy knižní produkce. Před Gutenbergovým vynálezem byly totiž knihy šířeny prakticky jen díky časově i finančně nákladnému opisování, čímž se zajišťoval jen malý počet kopií. Knih tisk znamenal revoluci, jelikož chrlil knihy v relativně velkém množství mezi širší vrstvy obyvatelstva, jehož kontrola představovala pro vládnoucí elity velké komplikace. Stal se nástrojem humanistů, protestantů a vědců, kteří takto šířili své myšlenky do světa.“²⁸

---

²⁷ CHILDRESS., Diana. *Johannes Gutenberg and the printing press*. Minneapolis, MN: Twenty-First Century Books, 2008. ISBN 9780761340249, str. 5.

²⁸ Libri prohibiti – zakázané knihy v proměnách času ve Vědecké knihovně v Olomouci. *Vědecká knihovna v Olomouci*. [online]. [cit. 2016-03-07]. Dostupné z: www.vkol.cz/data/soubory/hf/libri_prohibiti.pdf.

2.3.3.1 16. století

V následujících kapitolách se již zaměřím jen na cenzuru vztahující se k českým zemím. V 16. století, přesněji v roce 1526 byl zvolen českými stavy na trůn příslušník habsburské dynastie Ferdinand I. Již o dva roky později, v roce 1528 vydal Ferdinand I. dekret, jenž zakázal prodej všech knih, které katolická církev označila jako kacířské. Současně s vydáním dekretu také zřídil komisi, jejímž hlavním posláním byla každoroční kontrola knihkupeckých skladů. Tiskaři byli povinni zakládat tiskárny pouze ve městech tak, aby komise pověřená jejich kontrolou měla možnost snazšího dozoru. Z tohoto důvodu začaly tiskárny publikovat řadu knih buď anonymně, nebo s nepravdivými místy vydání. Těmto tiskárnám, potažmo tedy tiskařům ale v případě jejich odhalení hrozila poprava a současně i zabavení majetku. V roce 1541 bylo vydáno další z celé řady nařízení, kterým byla stanovena povinnost uvádět jméno autora publikace.

Před vynálezem knihtisku neexistovaly noviny v podobě, jak je známe dnes. Zprvu měly formu tzv. psaných novin. *„Byly to náhodně i pravidelně podávané zprávy, které si dávali posílat politici představitelé, církevní hodnostáři, feudálové, vědci, umělci, podle nich pak i kupci, bankéři nebo celé organizace – obchodní domy, městské rady apod.“*²⁹ Po vynálezu knihtisku se docházelo k šíření zpráv prostřednictvím novinových letáků, letákových novin a jednodolistových tisků. Tyto letáky či letákové noviny můžeme z hlediska jejich charakteru dělit do tří skupin, na reportážní, politické a s válečnou tematikou.

*„Letáková tvorba byla u nás, zvláště v 16. století, velice hojná. Pokud se zprávy v letácích týkaly politických, náboženských a válečných otázek, setkali se jejich vydavatelé – tiskaři – brzy s cenzurními zásahy církevních i světských úřadů. Zejména protipanovnická tisková kampaň z let 1546 – 47 vyvolala četná cenzurní opatření, na něž potom navazovala další.“*³⁰ V průběhu roku 1547 vydal Ferdinand I. několik dalších nařízení, to zásadní pochází z 9. října 1547. Smyslem tohoto nařízení bylo zefektivnit dozor nad veškerým tiskem a také si zajistit zpravodajský monopol prostřednictvím tiskárny Bartoloměje Netolického. Ačkoliv byl Netolický podporovatelem habsburské politiky a za své služby dokonce obdržel šlechtický erb, i on musel veškeré tisky, které prošly jeho tiskárnou předkládat ke kontrole. Další kapitolu cenzury v tomto období tvoří

²⁹ BERÁNKOVÁ, Milena. *Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Český periodický tisk do roku 1918.* Praha: Novinář, 1981, str. 18.

³⁰ Tamtéž, str. 19.

příchod řeholního řádu římskokatolické církve Tovaryšstva Ježíšova v roce 1556. Jezuité, jak zní jejich mnohem známější označení, se usadili na místě zpustlého dominikánského kláštera v Praze na Starém městě. Do sféry jejich činnosti spadala věda, kultura, umění ale i školství. Jezuitské školy se dělily na nižší školy – gymnasia a vyšší školy filozofické a teologické. Vedle těchto škol byly založeny ještě dva zvláštní ústavy, jednak Konvikt šlechtický (contubernium nobilium) a také seminář pro chudé studující (domus pauperum).³¹ Nicméně jezuité byli známi také pro svoji cenzurní činnost, kterou vykonávali zhruba od roku 1560. Významnou událostí z hlediska cenzury bylo i konání Tridentského koncilu. Na něm byla jmenována komise, jež měla za úkol pořídit seznam zakázaných knih s tím, že tento seznam bude závazný pro všechny katolické země. Díky tomu bylo povinností každého autora před tím, než vydal knihu, předložit své dílo ke kontrole v počtu dvou kopií. Jednu kopii si vždy ponechal cenzurní úřad, aby si následně po vydání konkrétního díla mohl ověřit, že autor provedl ty změny, které po něm byly požadovány. Předsedou výše zmíněné komise se stal Antonín Brus z Mohelnice. Tento katolický duchovní, jenž byl v roce 1558 jmenován vídeňským biskupem a 5. října 1561 se stal pražským arcibiskupem, požíval takovou důvěru panovníka, že v důležitých otázkách státní a politické povahy byl často žádán o radu.³² V září roku 1562 byla cenzura svěřena výhradně do rukou pražského arcibiskupa Antonína Bruse, jedním, z jehož úkolů byl i dohled nad tiskárnami a knihkupci. O pět let později požádal arcibiskup nového císaře Maxmiliána II. o vydání nařízení, které by zakazovalo prodej knižních děl ze zahraničí. „*Další změna ve vývoji cenzury nastala od 24. ledna 1594, kdys Rudolf II. vydal nařízení o tištění a vydávání traktátů a novin, obnovené v květnu 1595. Podle tohoto dekretu pověřil císař cenzurou arcibiskupa Zbyňka Berku z Dubé a poručil císařským purkmistrům Starého i Nového města, aby svým tiskařům zakázali cokoli tisknout bez vědomí arcibiskupa. Dále bylo nařízeno, že právo tisknout tzv. noviny mají pouze čtyři pražští tiskaři, kteří se budou střídát ve vydávání měsíčních přehledů zpráv, jež došly do Prahy.*“³³

---

³¹ BOROVIČ, Klement. *Antonín Brus z Mohelnice, arcibiskup pražský: historicko-kritický životopis / na oslavu 900letého jubilea diecése Pražské*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1873, str. 146.

³² Tamtéž, str. 15-16.

³³ BERÁNKOVÁ, Milena. *Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Český periodický tisk do roku 1918*. Praha: Novinář, 1981, str. 21.

2.3.3.2 17. století

Na počátku 17. století vládl v českých zemích stále císař Rudolf II., podoba cenzury a tiskových opatření nedoznala zatím výraznějších změn. Už v roce 1608 bylo vydáno jedno z mnoha dalších nařízeních, reagující na neutěšené poměry vnitrostátní ale i zahraniční. „*Dne 15. května roku 1608 byli svoláni pražští tiskaři a nejvyšší kancléř jim oznámil, že pod hrozbou útrpného práva musí všechna imprimatur schválená arcibiskupem předložit před započítím tisku ještě české dvorské kanceláři, která s konečnou platností rozhodně o tisku. Ale ani toto, ani další nařízení z téhož roku neměla úspěch – v tisku letáků a pamfletů bez povolení se pokračovalo.*“³⁴

„*Důležitým rokem v cenzurní praxi byl rok 1609 a přijetí České konfese, která zrovnopravňovala katolíky s nekatolíky. Katolíci předkládali spisy k cenzuře arcibiskupovi, nekatolíci pak defensorům univerzity. Ovšem Matyáš II. zasáhl významně do cenzury, když přikázal, že všechny spisky (tzn. noviny, knihy i písničky) se musejí předkládat na radnici a odtud pak přímo císaři nebo místodržícím. Tak zavedl kromě cenzury církevní, která však byla v českých zemích slabá, i přímý státní dozor nad tiskem.*“³⁵

Významným mezníkem v dějinách cenzury v českých zemích představovala bitva na Bílé hoře 8. listopadu roku 1620. Stavovská armáda byla poražena, její vůdci popraveni, české šlechtě byly odebrány veškeré výsady a ta část, která odmítla přejít na katolickou víru, odešla ze země. Po roce 1620 Tovaryšstvo Ježíšovo získalo mandát na provádění cenzury v celé své šíři, tato cenzura se týkala jak knih domácí provenience, tak i zahraničních publikací. Dále se jim dostalo možnosti podmanit si univerzitní tiskárnu v Praze, jež jim sloužila jako prostředek pro tvorbu vlastních, především katolických děl. Od tohoto okamžiku tak měli jezuité ve svém područí plnou kontrolu nad vydáváním knih. Docházelo k rušení mimoměstských nekatolických tiskáren, lidé měli povinnost předkládat knihy, které měli ve vlastnictví ke kontrole místním duchovním. Knihy s jinou než katolickou tematikou se musely zničit nebo předat do knihoven. Do konce 17. století lze mluvit pouze o církevní cenzuře řídicí se zásadami tridentského koncilu, jímž katolická církev v letech 1545 –

³⁴ BERÁNKOVÁ, Milena. *Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Český periodický tisk do roku 1918*. Praha: Novinář, 1981, str. 21.

³⁵ KOLÁŘOVÁ, Markéta. *Cenzura v českém tisku od Habsburků do roku 1939* [online]. E-polis.cz, 14. květen 2005. [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: <http://www.e-polis.cz/clanek/cenzura-v-ceskem-tisku-od-habsburku-do-roku-1939.html>, str. 3.

1563 odpovídala na výzvy reformace. Toto se však mělo změnit ve století nadcházejícím.

2.3.3.3 18. století

Na 18. století lze nahlížet jako na období střetů, kdy mezi sebou zápasili na straně jedné představitelé církevních institucí s představiteli státních institucí na straně druhé o vliv nad vykonáváním cenzurní praxe. Vzhledem k tomu, že církevní úřady vykonávaly cenzuru v podobě, jež vyhovovala jejich potřebám, tak dříve či později muselo dojít ke konfliktu se zájmy a potřebami světských úřadů. Ne vždy totiž církevní a státní zájmy v oblasti cenzury byly totožné. Na tomto základě tedy došlo v roce 1707 k vydání rozhodnutí císařem Josefem I., kterým delegoval pravomoc k provádění cenzury jen na státní instituce, katolická církev měla být z výkonu cenzury vyloučena. O osm let později spatřilo světlo světa vládní nařízení, jež mělo zamezit vzniku literárních a uměleckých děl satirické povahy. Avšak ani toto nařízení, stejně jako ty předešlé nezabránilo šíření zakázaných děl mezi obyvatelstvo.

Jak vůbec taková cenzura vypadala si můžeme ukázat na následujícím příkladu. Vedle obligátního ničení knih pomocí ohně, jako nejběžnějšího prostředku cenzury, byla některá, méně závažná pochybení napravována tak, že se závadná místa začernila černidlem (tuší) a vedle se obyčejně dopsal nezávadný text. Nebylo-li možné takto provést opravu, ale zároveň nebylo nutné danou knihu spálit, spokojil se cenzurní orgán s vytržením těch stran, jež podle něj obsahovaly závadnou tematiku.³⁶

První polovina 18. století z pohledu tématu rigorózní práce je především v Čechách spojena s osobou jezuitského cenzora a misionáře Antonína Koniáše. *„Působení Antonína Koniáše je spojeno se silnou rekatolizační vlnou, která vypukla v českých zemích na sklonku druhého desetiletí 18. století a jejíž těžiště zabírá většinu vlády císaře a krále Karla VI. Jezuita Koniáš vstoupil do dějin české literatury jako autor náboženské literatury, ale především jako sestavovatel katalogu knih nevhodných k četbě, a to z hlediska věroučného i morálního. Je též všeobecně známo, že obě tyto jeho aktivity bezprostředně vyplývaly z jeho životního povolání misionáře, které od poloviny 30. let 18. století realizoval na poli tzv. kajících misí mezi česky mluvícím obyvatelstvem. Pro svoji horlivost,*

---

³⁶ LOSKOT, František. O indexech zakázaných knih : (index římský a indexy české): knížka pro každého českého člověka. Praha: Volné myšlenky, 1911, str. 51.

*míru osobního nasazení i délku svého působení se stal ikonou českých cenzorů a misionářů.*³⁷

Výše zmíněný seznam zakázaných knih představil Antonín Koniáš pod názvem *Clavis haeresim claudens et aperiens (Klíč kacířské bludy k rozeznávání otvírající, k vykořenění zamykající)* v Hradci Králové roku 1729. Ačkoliv se o Koniášovi traduje, že pronásledoval a ničil především knihy české provenience, není tomu tak. Hlavní kritérium představoval náboženský obsah knih. Proto seznam obsahuje jak knihy české, tak i cizojazyčné, díla kacířská i nemravná. Zákazu podléhaly hlavně knihy nekatolické, ale i některá díla katolíků nebyla ušetřena, pokud u nich našel nepřesnosti.³⁸

Ačkoliv je působení Antonína Koniáše spojeno především s českým regionem, tak stopy po jeho působení lze nalézt i na Moravě. *„Koniáš přišel r. 1758 dokonce i na Moravu, jsa doprovázen třemi jezuiti, proputoval kraj od Zábřovic po Moravský Krumlov, Telč a Třešť. Jak dobře ovládal umění konfiskovat nekatolické knihy, svědčí jeho výkaz, podle kterého odebral 550 heretických, pohoršlivých a pověrečných knih, které mu lidé dobrovolně vydali.*³⁹

Druhá polovina 18. století představovala pro vývoj cenzury a jejích mechanismů zcela novou éru. V roce 1749 v habsburské monarchii pod vlivem potřeby zmodernizovat vnitřní chod celého soustátí započala správní reforma. V jejím rámci docházelo k vytváření státních cenzurních komisí v jednotlivých zemích a univerzitám byla odňata pravomoc udělovat koncese tiskařům a knihkupcům. Projevovala se zde i určitá snaha o centralizaci a racionalizaci cenzury. *„Roku 1751 tak byla ve Vídni zrušena cenzura vykonávaná prostřednictvím čtyř univerzitních fakult a nahradila ji komise ve věcech knižní cenzury jakožto ústřední orgán fungující v bezprostřední organizační a personální blízkosti vídeňského dvora. Od roku 1753 fungoval zmíněný orgán ji jako dvorská cenzurní komise pod Direktoriem in publicis et cameralibus, které bylo založeno krátce předtím a představovalo jakousi*

---

³⁷ VALENTOVÁ, Kateřina, Miloš SLÁDEK a Martin SVATOŠ (eds.). Krátké věčného spasení upamatování: k životu a době jezuita Antonína Koniáše. Vyd. 1. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2013. ISBN 9788085778915, str. 9, 40.

³⁸ Libri prohibiti – zakázané knihy v proměnách času ve Vědecké knihovně v Olomouci. *Vědecká knihovna v Olomouci*. [online]. [cit. 2016-03-07]. Dostupné z: www.vkol.cz/data/soubory/hf/libri_prohibiti.pdf.

³⁹ ZUBER, Rudolf, CEKOTA, Vojtěch a Miloš KOUŘIL (eds.). *Osudy moravské církve v 18. století*. Vyd. 1. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2003. ISBN 8072661566, str. 360.

ministerskou radu.“⁴⁰

Marie Terezie v lednu roku 1752 dekretem zřídila novou cenzurní komisi v Praze. Tato komise pak v rámci své působnosti vytvářela ze zakázaných knih seznamy a tyto seznamy posílala do Vídně. Ve Vídni tak postupně vznikala katalog zakázaných knih, který byl následně distribuován ostatním cenzurním komisím v jiných částech habsburského soustátí. Plně to tak korespondovalo se snahou cenzuru centralizovat, kdy tímto centrem se měla stát Vídeň. Nicméně nově zřízená cenzurní komise nebyla jen doménou Prahy, další komise byly zřízeny i v Brně nebo Opavě. Po smrti Marie Terezie v roce 1780 se ujal samostatné vlády její syn Josef II. Jeho hlavním cílem bylo cenzuru zjednodušit a centralizovat. „*Centralizace byla zahájena 8. února 1781 přestavbou vídeňské cenzurní komise, která se rozrostla na šest světských a pět církevních cenzorů, jimž předsedal hrabě Jan Rudolf Chotek. Po Chotkově odchodu do dvorské komory byla cenzurní komise v roce 1782 sloučena se studijní komisí v studijní a cenzurní komisi (Studien- und Zensurkommision), které předsedal Gottfried van Swieten, syn osobního lékaře Marie Terezie. Prvním úkolem nové instituce se stala revize starých cenzurních seznamů, po níž se roku 1783 snížil počet zakázaných knih z dosavadních 4615 na něco přes 900.*“⁴¹

V souvislosti s cenzurní praxí za Josefa II. je nutné zmínit vydání tzv. tolerančního patentu 13. října 1781, který povoloval existenci kalvínského a luteránského vyznání a byl tak vlastně prvním krokem k náboženské svobodě. Díky tolerančnímu patentu a vydanému nařízení o cenzuře z června 1781 se změnil postoj, jakým se nahlíželo na nekatolickou literaturu. Napříště tak neměla být cenzurována ta literární díla, jež nenapadala křesťanské náboženství jako takové. Z výše uvedeného lze tak dovodit, že za vlády Josefa II. došlo k určité liberalizaci v oblasti cenzury a možnost tvořit a publikovat mnohá díla bez necitlivých zásahů do jejich podstaty byla jakýmsi katalyzátorem pro národní obrození, které přišlo ve století nadcházejícím.

Určité volnosti v cenzurní praxi, které se podařilo dosáhnout za Josefa II., skončila v okamžiku jeho smrti. V pořadí další nástupce na trůn Leopold II., bratr Josefa II., můžeme-li to tak nazvat, tyto volnější poměry okamžitě zadusil

---

⁴⁰ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014, Svazek I / 1749-1938.* Vydání 1. Praha: Academia, 2015. ISBN 9788020024916, str. 105.

⁴¹ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014, Svazek I / 1749-1938.* Vydání 1. Praha: Academia, 2015. ISBN 9788020024916, str. 123.

a zavedl nová, mnohem přísnější cenzurní opatření. Patřil sem zákaz dovážet zahraniční publikace, aby se zabránilo šíření revolučních myšlenek do monarchie. Dále byla zavedena předběžná cenzura novinových článků, jež čerpaly informace ze zahraničního tisku. Vláda Leopolda II. trvala krátce, pouhé dva roky, nicméně za tyto dva roky se mu podařilo úspěšně zvrátit vývoj nastolený za jeho předchůdce. František I. pokračoval v započatém trendu zpřísnování cenzury, ale v mnohem tvrdším duchu. S jeho vládou je spojován vznik tvrdého policejního režimu a také vydání nového zákona o cenzuře v roce 1795, který potlačil mnohé liberální výdobytky předchozí doby.

2.3.3.4 19. století

Přelom 18. a 19. století je v habsburské monarchii spojen s konfliktem Františka I. a Napoleona Bonaparte. Z pohledu tehdejšího cenzora byla situace neutěšená. Nikoliv z důvodu, že rakouská vojska utrpěla od Francie řadu porážek, nýbrž proto, že začaly do monarchie pronikat revoluční myšlenky, se kterými se řada lidí ztotožnila a státní aparát nebyl schopen je potlačit. Na řadě míst docházelo k živelným protestům, rozšiřovaly se letáky a další tiskopisy oslavující neúspěchy Rakouska a nabývaly na síle. Proto bylo např. v roce 1802 nařízeno, aby knihy, které revoltovaly proti náboženství, mravnosti nebo státu a knihy obsahující myšlenky Voltaireovy, Rousseauovy, Helvetiovy nebyly univerzitními knihovnami nikomu zapůjčeny, vyjma těch, kdo je chtěli použít k obraně náboženství či státu.⁴²

Jedním z prostředků, jenž měl také zamezit šíření škodlivých vlivů, byl cenzurní předpis ze 14. září 1810. Tento předpis představoval jednu z nejdůležitějších cenzurních norem první poloviny 19. století. Jednalo se o interní předpis, který nebyl určen k oficiální publikaci. Měl sloužit pouze cenzurním orgánům, a to pod názvem *Vorschrift für die Leitung des Censurwessens und für das Benehmen der Censoren*. Obsahoval relativně liberální návrhy, které ale z důvodu vágních formulací někdy vedly k interpretačním problémům. Zajišťoval mimo jiné větší shovívavost cenzora v případě vědeckých prací (§4), možnost konstruktivní kritiky státu, respektive státních orgánů (§8) nebo právo spisovatele na odvolání z důvodu nerovného zacházení (§12).⁴³

---

⁴² LOSKOT, František. *O indexech zakázaných knih : (index římský a indexy české): knížka pro každého českého člověka*. Praha: Volné myšlenky, 1911, str. 56.

⁴³ LINDENGRÜN, Christine. *Zensur im Vormärz aus der Sicht eines Autors Eduard von Bauernfelds Pia desideria*. München: GRIN Verlag GmbH, 2012. ISBN 9783656208266, str. 5.

První polovina 19. století se nesla v duchu českého národního obrození, procesu, který ač má své počátky již ve století 18., tak jeho hlavní těžiště identifikujeme až ve století následujícím. Tuto dobu, alespoň z pohledu českého člověka, lze chápat jako střet dvou odlišných světů. Absolutistického policejního režimu kancléře Metternicha na straně jedné a snahy o politickou a kulturní emancipaci českého národa s takovými jmény jako Čelakovský, Palacký nebo Borovský na straně druhé. Většina těchto předních osobností českého národního obrození byla svírána všudypřítomnou cenzurou.

Františku Čelakovskému cenzor zakázal vydat sbírku básní, další jeho dílo bylo cenzurováno z důvodů přílišného vyzdvihování „slovanství“ a jeho kritika v Pražských novinách ve vztahu k některým zahraničním událostem zapříčinila jeho propuštění.

Další velké jméno na seznamu cenzurních orgánů znělo Karel Havlíček Borovský. Přední český novinář, redaktor vládních listů Pražské noviny a jeden z nejvíce postihovaných českých spisovatelů. Zastával názor, že k nezávislosti si musí národ dopomoci sám, jedině tak ukáže světu svoji politickou a morální zdatnost. Za tuto myšlenku bojoval i ve svých dílech víceméně bez výraznějšího úspěchu. Borovský velmi brzy pochopil důležitost denního tisku pro kulturní a mravní vývoj národa. V roce 1848 si založil vlastní noviny – Národní noviny, od roku 1849 k nim jako přílohu přikládal ilustrovaný politicko-satirický list Šotek, ve kterém spatřoval ideální agitační prostředek pro ovlivnění širokých vrstev národa. Za toto byl Borovský pronásledován, pokutován, jeho publikace byly zabavovány a poté, co mu byly zrušeny jeho Národní noviny, se uchýlil do Kutné hory, kde začal vydávat časopis Slovan.

„Zastavení Slovana v srpnu 1851 bylo předzvěstí dalších těžkých pronásledování nepohodlného českého žurnalisty. Přišel v listopadu 1851 v Kutné hoře před porotu, pozdní květ, který občanstvu zbyl z blahé doby kvetoucí svobody. Na štěstí nebyl národ tak ztročen, aby vládě konal pochopské služby. Havlíček byl opět jednomyslně osvobozen jako v dubnu 1849 od pražské poroty, když byl souzen pro kritiku oktrojírky. Před vánočními r. 1851 byl o 2. hodině s půlnocí v bytě přepaden a policejním komisařem v uzavřeném povoze ve dne v noci odvážen do Brixenu v jižních Tyrolích.“⁴⁴ Zde napsal několik satirických básní, které ale mohly být publikovány až několik let po jeho smrti.

---

⁴⁴ JAKUBEC, Jan. *Dějiny literatury české: Od obrození do začátku moderní literatury české*. 2. vydání. Praha: Jan Laichter, 1929, str. 954.

Zlomový okamžik nastal v lednu 1848. V tomto roce zasáhla evropský kontinent vlna národních revolucí, která se nevyhnula ani rakouskému mocnářství. Jedním z důsledků bylo zrušení cenzury tisku prostřednictvím císařského patentu z 15. března 1848. O týden později vydala vídeňská vláda prozatímní tiskový řád, kterým se snažila udržet pod kontrolou státních orgánů lavinu nově vydávaných tiskovin. V květnu vydala ministerská rada ve Vídni dvě nařízení, která upravovala práva a povinnosti osob podílejících se na vydávání časopisů volněji.⁴⁵ Tento příznivý stav vydržel necelé dva roky, kdy po porážce revoluce došlo k opětovnému zpřísnění cenzury, a žurnalistika se dostala do hlubokého úpadku. „Vláda si velmi dobře uvědomila, jak velký vliv na čtenáře má politicky nezávislý tisk, a proti k prvním protirevolučním opatřením patří různé patenty a nařízení namířené proti tomuto tisku. Postupně na ně u nás zanikly všechny politické opoziční noviny, které vznikly v revolučním rozkvětu novinářství v letech 1848 – 1849.“⁴⁶

Postupně se však začalo ukazovat, že nastolená represivní opatření přestávají dostačovat. Z tohoto důvodu byla v září 1850 zavedena císařským patentem inzertní daň a o rok později v červenci 1851 systém výstrah, kdy jestliže list obdržel dvě úřední výstrahy a nerefletoval je, tak mohl být okamžitě zastaven po administrativní linii. Nicméně tím nejzásadnějším právním předpisem pro porevoluční období se stal nový tiskový řád z 27. května 1852, který vyšel formou císařského patentu č. 122/1852 ř. z.. Tento zákon představoval značné zhoršení už tak špatných tiskových poměrů. Pro vydávání periodického tisku zavedl koncesní systém, z dřívější úpravy přebíral instituci kauce a zvyšoval její výši a u výstrahy rozšiřoval důvody jejího použití například z důvodu ochrany veřejné mravnosti. Mimo výše zmíněných opatření, zavedl i skrytou formu cenzury, která měla podobu tzv. povinných výtisků, kdy periodický tisk musel být jednu hodinu před vydáním odevzdán úřadům ke kontrole, které tak měly možnost daný tisk případně i zkonfiskovat.

---

⁴⁵ SOUKUP, Ladislav. Tiskové právo v českých zemích po r. 1848. In: ŠMAHEL, František a Eva DOLEŽALOVÁ. *František Palacký: dějiny a dnešek: 1798-1998. Sborník z jubilejní konference*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, s. 276-282. ISBN 80-7286-003-8, str. 276, 277.

⁴⁶ BERÁNKOVÁ, Milena. *Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Český periodický tisk do roku 1918*. Praha: Novinář, 1981, str. 114.

U neperiodického tisku to probíhalo obdobně, jediný rozdíl spočíval v době k odevzdání, která činila tři dny.⁴⁷ Tiskový řád se vztahoval nejen na periodika tuzemská ale i na ta dovážená ze zahraničí, a rozděloval zahraniční publikace do několika kategorií podle stupně „nebezpečnosti“.

„Po vydání únorové ústavy roku 1861 byl téměř dva roky připravován a za stálých průtahů ve sněmovně projednáván návrh nového tiskového zákona, který byl vydán 17. prosince 1862, vstoupil v platnost počátkem března 1863 a tvořil základ právní úpravy tiskové politiky hluboko do 20. století. Odpadl díky němu systém koncesí a výstrah, ale kauce a suspenze i odsouzení na základě trestního zákona z roku 1852 zůstaly v platnosti.“⁴⁸

Přelom šedesátých a sedmdesátých let můžeme označit jako období postupného rozmachu tisku. V průběhu několika následujících desetiletí se zvedl počet periodických titulů na zhruba desetinásobek. Tiskový zákon z roku 1862 byl několikrát novelizován, nejdříve v roce 1869, kdy byly zavedeny poroty pro přečiny a zločiny spáchané tiskem a pak v roce 1873, kdy bylo zavedeno objektivní řízení. Významná novelizace ale proběhla až 9. července 1894. Tato novela odstranila skládání kaucí, zrušila zákaz filiálek, odstranila kolky časopisů a stanovila povinnost náhrady za konfiskaci.⁴⁹

---

⁴⁷ KUBŮ, Eduard a Jiří ŠOUŠA. *T.G. Masaryk a jeho c.k. protivníci: československá zahraniční akce ženevského období v zápase s rakousko-uherskou diplomacií, zpravodajskými službami a propagandou (1915-1916)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 9788024630823, str. 222.

⁴⁸ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014, Svazek I / 1749-1938*. Vydání 1. Praha: Academia, 2015. ISBN 9788020024916, str. 377.

⁴⁹ DIVIŠ, Jan. *Odstraňte kolek novinářský! - Uvolněte tisk!: několik ukázek z rakouské svobody tiskové*. Praha: Zář, 1899, str. 9.

3. Cenzura od vzniku ČSR do konce 2. světové války

Předtím, nežli se začnu věnovat cenzuře za první Československé republiky a v období války, bych rád doplnil krátký časový úsek od začátku 20. století do roku 1918. Přelom století a léta následující se v Habsburské monarchii nesou v duchu několika negativních jevů, se kterými se cenzura musela vypořádat. Především je to vypjatý česko-německý nacionalismus a s ním související kulminace česko-německého násilí. Snahou cenzury bylo potlačovat a moderovat tyto projevy nacionalismu, které se objevovaly v česko-jazyčném i německém tisku. Další oblastí, která si žádala zásah cenzora, byla otázka rozvíjejícího se antisemitismu, jehož vrcholný projev alespoň na českém území představovala tzv. hilsneriáda⁵⁰. Zakázány tak byly různé novinové články, brožury a další neperiodický tisk, který se výše zmíněným tématem zabýval. Je nutné ale říci, že kromě tohoto procesu se ostatní protižidovské projevy cenzurovaly spíše nahodile, nikoliv však soustavně. Můžeme tak z toho dovodit, že státní orgány nespatořovaly v antisemitismu nebezpečí, které by ohrožovalo vnitřní chod státu nebo státní zřízení samotné. Tendence, které naopak bylo nutné potlačovat a to i prostřednictvím cenzury, souvisely s výraznou radikalizací určité části levicového spektra společnosti. Tyto vesměs protistátní tendence, které můžeme označit jako anarchistické, byly především šířeny tiskovinami dělnického či socialistického charakteru a proto docházelo k jejich konfiskaci.

„Po roce 1900 se v Čechách začala se stoupající intenzitou stíhat také erotika ve formě textů a vyobrazení, konfiskovaná podle § 516 pro urážku mravopočestnosti, mimo jiné též v souvislosti s epigonským popularizováním a imitováním dekadentní poezie z devadesátých let.“⁵¹ Dále byla konfiskována i zahraniční díla, jejichž tématem bylo znevažování náboženství, armády či státního zřízení.

Značně specifickou podobu měla cenzura v průběhu 1. světové války. Odlišovala se od dosavadní dobové cenzury hned v několika ohledech. Za prvé to byl rozsah, respektive množství cenzurních zásahů. Navíc tyto zásahy nespočívaly „pouze“ v konfiskaci konkrétního tisku, nýbrž v zastavení vydávání celých novin nebo časopisů. *„Hned v prvních dnech a týdnech války tak bylo*

---

⁵⁰ celospolečenská diskuze s výrazným antisemitským charakterem související s procesem proti Leopoldu Hilsnerovi (žid), jenž byl obviněn z rituální vraždy Anežky Hružové

⁵¹ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014, Svazek I / 1749-1938*. Vydání 1. Praha: Academia, 2015. ISBN 9788020024916, str. 541.

zastaveno několik desítek novin a časopisů.“⁵² Ušetřena nezůstala dokonce ani předválečná literatura. „*Těžká persekuce stihla českou literaturu předválečnou. Jest to persekuce, proti níž v dějinách českého národa persekuce pověstného jezuitu Koniáše ustupuje do pozadí. Více než 200 knih z doby předválečné nově bylo censurováno, zabaveno a jejich rozšiřování zakázáno.*“⁵³

Dalším odlišujícím prvkem byla tvrdost postihů, respektive přísnost udělovaných trestů. Zdaleka se již nejednalo o shovívavé krátkodobé tresty, případně peněžité pokuty, ale o rozsudky, jimiž byly nezřídka udělovány tresty smrti a dlouholeté tresty odnětí svobody.

Válečná protitisková opatření byla v Rakousku-Uhersku přísnější než v jiných zemích Evropy. Už tři dny před vyhlášením války Srbsku, „*25. července 1914 byla suspendována ustanovení ústavního zákona z 21. prosince 1867 o všeobecných právech státních občanů. Vzaly za své svoboda osoby, domova, slova, veřejného projevu, tisku, shromažďování, spolčování, cestování. Přestalo se zachovávat poštovní tajemství a byla zrušena svoboda telefonních rozhovorů. Telefonické rozhovory byly hlídány. Zastavena byla také činnost porotních soudů.*“⁵⁴ Postihovány byly taktéž i nejrůznější spolky, obzvláště ty, ve kterých se pěstovalo vlastenecké cítění, jako byla například Česká Obec Sokolská. Docházelo k prohlídkám u vedoucích činovníků Sokola, k zabavování písemností a obstavení majetku spolku. Konfiskovány byly nejrůznější sokolské knihy jako například „*Sokolský Katechismus*“ nebo „*Slet Sokolstva 1912*“. Stejně bylo postupováno i proti sokolským časopisům, některé byly konfiskovány, jiné zastaveny.

Cenzura se nevyhnula ani divadelní kultuře. V Národním divadle, krátce po vypuknutí války byly zakázány některé hry. Často se přitom jednalo o díla, jež v mírových dobách už cenzurou prošla a měla za sebou tak řadu repríz. Důvody pro jejich zákaz byly často velmi prosté, stačilo, když například hra pocházela z nepřátelského státu. Jak bylo již výše zmíněno, tisková praxe byla velmi striktní. Situace dospěla tak daleko, že redakce samy a dobrovolně na pokyn cenzury vynechávaly vše, co mohlo zapříčinit následnou konfiskaci.

---

⁵² URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982, str. 586.

⁵³ STANĚK, František a Zdeněk Václav TOBOLKA. *Chování se vládních kruhů k českému národu za války: dotaz poslanců Františka Staňka, Dr. Zdeňka Tobolky a soudruhů na Jeho Excellenci pana ministerského předsedu v příčině chování se vládních kruhů k českému národu za doby válečné*. Praha: nákladem vlastním, 1917, str. 76.

⁵⁴ TOBOLKA, Zdeněk Václav, KUČERA, Martin (ed.). *Můj deník z první světové války*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2008. Prameny k dějinám českého myšlení. ISBN 978-80-246-1283-6, str. 8.

„Telegrafní zpravodajství z ciziny převzala německá Wolffova kancelář, která je ovšem dodávala ve formě polemik, zpravidla hodně nejasných. Dohodové žurnály byly zakázány naprosto.⁵⁵ Tiskoviny z neutrální ciziny pak podléhaly zvláštní kontrole na specializovaných úřadovnách situovaných do Vídně, Innsbrucku, Tridentu, Terstu a Zadaru. Ty byly obsazeny poštovními úředníky zaškolenými bezpečnostními úřady. Zprávy z neutrálních zemí měly být posuzovány se stejnou přísností, s jakou pracovala preventivní cenzura domácích listů. Pod tímto tlakem dovoz novin a časopisů dramaticky poklesl.“⁵⁶ Určitý přelom v oblasti cenzury nastal po smrti Františka Josefa I. a nástupu posledního rakouského císaře Karla I. S ohledem na nepříznivě se vyvíjející situaci jak na frontě, tak na domácí scéně, přistoupil Karel I. k ústupkům. Stále sice platil zákaz zveřejňovat informace týkající se situace na frontě, v zásobování atd., ale psát o určitých tématech, která by za předchozího císaře nemohla spatřit světlo světa, jako bylo například jednání o míru už bylo možné. Celkově zde byla znatelná vůle, s ohledem na dlouhý průběh války, cenzuru zmírnit. Dne 28. října 1918 byl císař Karel I. nucen s ohledem na neudržitelný rozklad Habsburské monarchie vyhlásit zrušení předběžné cenzury v Rakousku-Uhersku, které bylo posléze potvrzeno nástupnickými institucemi.⁵⁷

3.1 Období mezi lety 1918-1939

3.1.1 Cenzura tisku

Po skončení války a vzniku samostatné Československé republiky byly na základě recepční normy ponechány v platnosti dosavadní zemské a říšské zákony, včetně tiskového zákona č. 6/1863 říšského zákoníku a č. 14/1914 uherského zákoníku.

Někteří představitelé politické reprezentace, mezi nimiž nechyběli novináři či spisovatelé, přišli krátce po vzniku republiky s iniciativou, která měla nastolit změnu v oblasti cenzury. Člen Národního shromáždění Stanislav Kostka Neumann navrhl zřízení cenzurní rady pro věci nepolitické při ministerstvu

---

⁵⁵ PRAŽÁK, Albert a Miloslav NOVOTNÝ. *Československá vlastivěda. Díl 7, Písemnictví*. Praha: Sfinx, 1933, str. 494.

⁵⁶ KUBŮ, Eduard a Jiří ŠOUŠA. *T.G. Masaryk a jeho c.k. protivníci: československá zahraniční akce ženevského období v zápase s rakousko-uherskou diplomacií, zpravodajskými službami a propagandou (1915-1916)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 9788024630823, str. 232.

⁵⁷ OLECHOWSKI, Thomas. *Die Entwicklung des Pressrechts in Österreich bis 1918: ein Beitrag zur österreichischen Medienrechtsgeschichte*. Wien: Manz, 2004. ISBN 3214083503, str. 521.

školvství a národní osvěty. Rada měla být složena z dvanácti odborníků z oblasti žurnalistiky, literatury, výtvarného umění, divadla a hlavně filozofie a sociologie. Kvórum pro usnášeníschopnost rady bylo stanoveno na tři čtvrtiny a proti rozhodnutí nebylo možné odvolání.⁵⁸ Návrh na zřízení cenzurní rady byl poté předložen kulturnímu výboru, kde jeho stopa končí. Konstituování nového státu se neobešlo bez potíží, hned po vzniku republiky musely československé orgány zamezit separatistickým tendencím pohraničních oblastí, ve kterých žilo převážně německé obyvatelstvo. Došlo k vytvoření čtyř německých provincií, jež byly ale následně obsazeny československými vojsky. Jedním z následků tohoto separatismu bylo přechodné zastavení jednoho z nejstarších deníků v Čechách – *Deutsche Zeitung Bohemia* ve spojitosti se špionážní aférou a vykázaním německého generálního konzula.⁵⁹

V únoru roku 1919 podal Dr. Václav Bouček v Národním shromáždění komplexní návrh nového tiskového zákona. Podle tohoto návrhu mohl státní zástupce za určitých podmínek zakázat vydávání časopisů, vláda zase v období zvýšeného nebezpečí pro republiku mohla zakázat zveřejňovat zprávy o pohybech vojsk a obranných prostředcích. Byla zde upravena i situace, kdy cizozemský časopis svým obsahem naplnil skutkovou podstatu trestného činu uvedeného v § 10 tohoto návrhu. V takovém případě navrhl státní zástupce soudu první stolice jeho prozatímní zabavení.⁶⁰ Tento návrh nového tiskového zákona nebyl však nikdy projednán. „Dne 4. února 1919 oznámilo ministerstvo vnitra (tehdy řízené agrárníkem Antonínem Švehlou) oběžníkem č. 221/N, že se v plném rozsahu obnovuje stará cenzurní praxe. Fakticky tedy byla opět zavedena někdejší tisková přehlídka periodik, tiskař musel současně s uvedením daného čísla do distribuce odevzdat jeden z cenzurních výtisků úřadu bezpečnosti místa, kde se spis vydává, a v místech, kde je státní zastupitelství, také tomuto úřadu.“⁶¹

---

⁵⁸ Tisk č. 102 Poslanecké sněmovny Národního shromáždění československého z 26.11. 1918. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0102_00.htm.

⁵⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938): Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. Dějiny českých zemí. ISBN 8072771957, str. 68.

⁶⁰ Tisk č. 560 Poslanecké sněmovny Národního shromáždění československého z 25. 2. 1919. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0560_00.htm.

⁶¹ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014, Svazek I / 1749-1938*. Vydání 1. Praha: Academia, 2015. ISBN 9788020024916, str. 709.

Základním pramenem ústavního práva je v období první republiky bezesporu Ústava z roku 1920 přijatá jednomyslně jako zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky, dne 29. února 1920. S ohledem na téma práce se jeví jako nejdůležitější § 113 a §117 ústavy. Ustanovení § 113 odst. 1 stanovilo, že „*svoboda tisku, jakož i právo klidně a beze zbraně se shromažďovati a tvořiti spolky jsou zabezpečeny. Jest proto v zásadě nedovoleno podrobovati tisk předběžné cenzuře*“. Podle důvodové zprávy k Ústavě, se svobodou tisku rozumělo nejen právo tisknout, ale i právo tisk dále rozšiřovat. „*Každý může v mezích zákona projevovati mínění slovem, písmem, tiskem, obrazem*“ zaručoval pro změnu § 117 Ústavy.

„*Z uvedeného je zřejmé, že Ústava zachovávala rakouskou tradici ohledně ústavní garance zákazu pouze předběžné cenzury. Naopak souběžná cenzura byla ústavně konformní.*“⁶² 14. dubna 1920 byl přijat zákon č. 300/1920 Sb. o mimořádných opatřeních, který v § 1 stanovil, „že v případě války nebo událostí, jež ohrožují celistvost státu, republikánskou formu, ústavu nebo veřejný klid a pořádek mohou být suspendovány svobody zaručené ústavní listinou, a to včetně tiskové svobody. Navazující § 10 téhož zákona dále stanovil možnost omezit nebo i zastavit vydávání či rozšiřování časopisů a u periodik zavedl povinnost předložit povinný výtisk ve lhůtě nejvýše dvou hodin před vydáním. U tiskopisů neperiodických, do šesti tiskových archů, mohla být lhůta stanovena až na tři dny, pro obsáhlejší až na osm dní.“

První návrh tiskového zákona v roce 1919 nebyl nikdy projednán, Ministerstvo spravedlnosti proto později začalo pracovat na svém vlastním návrhu nového tiskového zákona, který pak byl předložen sněmovně jako tisk č. 2042/1921. Kromě vládních kruhů se na jeho zpracování podílela i odborná veřejnost a novinářská obec. Důvodová zpráva k tomuto návrhu se ve svém úvodu vyrovnává s pochybnostmi, které panovaly při jeho vzniku. Vystala zde totiž otázka, zda se nemá vyčkat, až bude vytvořeno nové trestní právo, protože bez moderního trestního práva bude mít nový tiskový zákon stěží plný úspěch. Nicméně tyto pochybnosti byly rozptýleny, jelikož bylo naznáno, že reforma trestního práva bude prováděna v delším časovém horizontu a proto není radno otálet s reformou práva tiskového, které jak se zdá, má na veřejný život mnohem

---

⁶² KOHOUT, Martin. *Tiskové zákonodárství ČSR v legislativním procesu a judikatuře Nejvyššího soudu v letech 1918-1938: Czechoslovak press laws in the legislative process and the rulings of the Supreme Court from 1918 until 1938*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2014. ISBN 978-80-7452-103-4, str. 47.

větší dopad nežli právo trestní.⁶³

Předkládaný návrh se snažil postihnout především zásadní oblasti tiskového práva, jako bylo zrušení koncesního systému, uzákonění volné kolportáže, omezení tiskového zabavení a nahrazení prevence represí. Nicméně osud tohoto vládního návrhu se prakticky shodoval s návrhem tiskového zákona z roku 1919, nebyl v podstatě vůbec projednán. Lze se jen domýšlet proč tomu tak bylo, jako nejpravděpodobnější příčina se jeví nestabilní politická situace, zapříčiněná rozkolem v tehdejší sociální demokracii, ale i neschopnost koaliční spolupráce politických stran zastoupených v parlamentu.

Navíc se tento vládní návrh setkal i s odporem určité části odborné veřejnosti, kdy syndikát denního tisku československého vypracoval vlastní návrh k připravovanému tiskovému zákonu jako protest proti konkrétnímu paragrafovému znění části tohoto zákona.⁶⁴ Dalším zákonem, který pronikal do oblasti cenzury, byl zákon č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky. Tento zákon lze chápat jako reakci na množství se útoky proti státním činitelům, ale i jako účinný právní nástroj v boji proti extremismu. Svobody tisku se dotýkal § 18 o šíření nepravdivých zpráv a § 23 pojednávající o nedovoleném zpravodajství. Tento paragraf dával úřadům právo k zákazu uveřejňování zpráv o síle, válečné zdatnosti nebo pohybu vojska, nebo o jiném zařízení republiky nebo jejího spojence, zavedeném k obraně, jestliže to ohrožovalo zájem státu. „Na základě tohoto ustanovení vydalo dne 27. ledna 1927 ministerstvo Národní obrany vyhlášku (Úřední list republiky čsl. z 13. února 1927), jíž se zakazuje uveřejňovati některé vojenské zprávy v tisku.“⁶⁵ Zákon na ochranu republiky byl hojně používán primárně proti novinám a časopisům, ale odkazy na něj se poměrně často objevovaly i při postizích beletristických neperiodických tisků.

„Dále existoval zákon č. 124/1924 Sb., o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisu ve věcech křivého obvinění, utržení a urážek na cti. Zákon zdůraznil úlohu odpovědných redaktorů, kteří mohli být v případě zmíněných deliktů potrestáni až šestiměsíčním vězením nebo dvouletým zákazem vykonávat svou funkci.“⁶⁶ Tato novela představovala zosílení cenzury,

⁶³ Tisk č. 2042 Poslanecké sněmovny Národního shromáždění československého z 11. 3.1921. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2042_02.htm.

⁶⁴ KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*. 1. vyd. V Praze: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0632-1, str. 350.

⁶⁵ HRABÁNEK, Jan. *Soustava československého práva tiskového*. Praha: Orbis, 1934, str. 66

⁶⁶ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8, str. 33.

rušila tiskové redakční tajemství, omezila možnost utajení informátora, zavedla trestní sankce za tiskové přečiny v podobě odnětí práva používat železniční a poštovní dopravu a především umožňovala zastavit jakýkoliv list, pokud jej soud považoval za orgán náhradní.

Nové právní předpisy schválené v průběhu první poloviny dvacátých let ve většině případů reagovaly na události, jež ohrožovaly parlamentarismus nebo demokratické zřízení v Československu. Při bližším zkoumání nejen dobových pramenů můžeme nalézt přinejmenším dvě hlavní oblasti, na které se cenzura zaměřovala. Jednak to byl německý nacionalistický tisk, a dále také tisk komunistický a radikálně levicový.

Určitý náhled do německé otázky byl nastíněn už na začátku této kapitoly a souvisel se separatistickými tendencemi v příhraničních oblastech. Kromě snah o odtržení části území od Československa, se politické úsilí především německých a částečně i maďarských nacionalistických kruhů soustředilo na hledání alternativ k meziválečnému uspořádání Evropy. Naděje byly vkládány do změn na mezinárodním poli především v okolních státech a postoje z toho vyplývající pak byly prezentovány v nepřeborném množství tiskovin, na které opakovaně musela reagovat i československá cenzura. Není náhoda, že se mezi konfiskáty objevila publikace Raimunda Friedricha Kaindla *Böhmen*, ve které autor formuloval vyhroceně prorakouské postoje a nesouhlas se zánikem podunajské monarchie. Dalším příkladem je kniha Rudolfa Longmana von Auen *Deutschböhmen*, který jako zástupce sudetských Němců usiloval o připojení provincie Deutschböhmen k Německu. Navíc po celou dobu existence první republiky opakovaně docházelo i k postihům tisků zájmových organizací či spolků určených širším vrstvám (např. *Bundes-Kalender 1924*, *Bundes Kalender 1929*).⁶⁷

Druhou oblastí, na kterou se cenzurní orgány zaměřovaly, byl komunistický a radikálně levicový tisk. Klíčovým cílem cenzurních zásahů bylo zabránit propagaci komunistických myšlenek, které se neslučovaly s ideály masarykovského Československa, a zamezit distribuci tiskovin širokým vrstvám, jež se je svoji agitační formou snažily ovlivnit. Konfiskován byl především periodický tisk jako například kladenská *Svoboda*, v souvislosti s vyhrocenou politickou situací v zemi na začátku dvacátých let, stabilně byly též postihovány

---

⁶⁷ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*, Svazek I / 1749-1938. Vydání 1. Praha: Academia, 2015. ISBN 9788020024916, str. 737-738.

protiválečné spisy.

„Zásahy proti komunistickým a radikálně levicově orientovaným tiskovinám se však bezprostředně promítaly i do dobové literární komunikace. Tato skutečnost souvisela především s politickou orientací převážné části nastupující literární generace. Linií konfliktů těchto autorů s cenzurou lze sledovat již od raných dvacátých let ve spojitosti s tzv. první vlnou proletářské poezie. Ta se zrodila v atmosféře poválečného revolučního vzepjetí, jež v Československu gradovalo v době prosincové krize 1920 a následném vzniku KSČ.“⁶⁸

Zhruba od roku 1929 začali českoslovenští novináři pracovat na osnově nového, v pořadí již třetího návrhu tiskového zákona. Jednání se přeneslo v roce 1930 do Ministerstva spravedlnosti, kde byla připravena osnova zákona o ochraně cti a osnova o tisku. *„Měly to být zákony moderní a duchu demokracie vyhovující. Když přišly osnovy do poslanecké sněmovny, otálelo se s projednáváním, až se přivalily neklidné poměry v okolních státech, které na obsah osnov vykonaly svůj vliv. Moderní zákon o tisku, jehož osnova čítala 93 paragrafů, se neuskutečnil. Schválen byl jenom tzv. malý tiskový zákon, který tiskovou svobodu značně omezil v otázce kolportáže a cizozemských časopisů.“⁶⁹*

Třicátá léta v Československu byla ve znamení vrcholící hospodářské krize, která se projevovala zejména vysokou nezaměstnaností a sociálními konflikty pramenícími z rostoucí chudoby. Tyto skutečnosti se promítaly i do charakteru soudobého tisku. Kromě hospodářských obtíží začala do vnitropolitické situace v Československu zasahovat měnící se mezinárodněpolitická situace, ohrožení země a jejího demokratického systému po nástupu Adolfa Hitlera do funkce říšského kancléře. Dobový tisk zaplavený různými formami extremismu byl podroben cílené cenzurní strategii, která zahrnovala postih tiskovin radikálních uskupení sudetoněmeckého, fašistického i komunistického charakteru.

„Vláda republiky Československé schválila nařízení č. 72/1933 Sb. z. a n., kterým se zakazuje dopravovati do Československé republiky některé cizojazyčné periodické tiskopisy. Do republiky byla zakázána doprava 98 říšskoněmeckých časopisů. Zákaz vyvolal příznivou odezvu v československých listech, neboť šlo

---

⁶⁸ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014, Svazek I / 1749-1938*. Vydání 1. Praha: Academia, 2015. ISBN 9788020024916, str. 744.

⁶⁹ HRABÁNEK, Jan. *Soustava československého práva tiskového*. Praha: Orbis, 1934, str. 67.

*o časopisy agitující pro Hitlera, v říšskoněmeckých listech a v německých listech československých se naopak začalo hovořit o odvetných opatřeních a o novinářské válce s Německem.*⁷⁰ Situace po nástupu Hitlera k moci a z toho pramenící nebezpečí pro republiku byla impulsem pro zákonodárce Národního shromáždění k přijetí několika právních předpisů, jejichž cílem bylo průvodní jevy útočné nacionalistické rétoriky sousedního Německa eliminovat. V krátkém sledu tak došlo k přijetí zákona č. 124/1933 Sb., kterým se doplňoval zákon na ochranu republiky, dále zákona č. 125/1933 Sb., jímž se mění zákon o mimořádných opatřeních a v neposlední řadě zákona č. 126/1933 Sb., kterým se měnily a doplňovaly tiskové zákony.

Důvodová zpráva k zákonu č. 124/1933 uvádí, že na základě dosavadních zkušeností bylo shledáno, že prostředky, které poskytuje zákon na ochranu republiky z roku 1923, v současné době nepostačují a je proto nutné přistoupit ke změnám.⁷¹ Nejvýraznější změny se dočkal § 34, jenž rozšířil okruh trestných činů, kvůli kterým bylo přípustné zastavit periodický tisk. Další změnou bylo prodloužení doby, po kterou bylo možné zastavit vydávání tisku. U periodického tisku, jež vycházel pětkrát týdně, to byly tři měsíce, u tisku vycházejícího třikrát týdně měsíců šest.

Dalším zákonem byl zákon č. 125/1933 Sb., kterým se mění zákon o mimořádných opatřeních ze 14. dubna 1920. Přijetí tohoto zákona bylo vyvoláno potřebami, jež vyplývaly ze změn právního stavu, hospodářských a politických poměrů tehdejší doby. *„Tato právní norma stanovila, že kolportáž tiskopisů, které přímo či nepřímo podvracejí nebo hanobí samostatnost, ústavní jednotnost, celistvost, demokraticko-republikánskou státní formu nebo demokratický řád Československé republiky, nebo které hrubě urážejí stud, může být zakázána.*⁷² Nejzásadnější změnou prošel § 10, ve kterém stálo, *„Státní úřad bezpečnostní může omeziti nebo podrobiti zvláštním podmínkám vydávání a rozšiřování tiskopisů a v krajním případě může jejich vydávání zastaviti. Taktéž může uložití periodickým tiskopisům, vycházejícím nejméně pětkrát týdně, povinnost předkládati povinné výtisky ve lhůtě až dvě hodiny před vydáním,*

---

⁷⁰ KÖPPOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*. 1. vyd. V Praze: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0632-1, str. 356.

⁷¹ Tisk č. 2293 Poslanecké sněmovny Národního shromáždění československého z 8. 6. 1933. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2293_00.htm.

⁷² KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8, str. 358.

tiskopisům vycházejícím nejméně třikrát týdně ve lhůtě až tři hodin, jiným periodickým tiskopisům ve lhůtě až 21 hodin před vydáním. Pro ostatní tiskopisy do šesti tiskových archů může tato lhůta býti stanovena až na tři dny, pro tiskopisy obsáhlejší až na osm dní.“

Národní shromáždění přijalo 10. července 1933 zákon č. 126/1933 Sb., kterým se mění a doplňují tiskové zákony. Jednalo se o krátkou tiskovou novelu o délce dvaceti paragrafů. Tento zákon v § 1 odstavci 1 poprvé upravoval kolportáž pozitivně, když stanovil, „že rozdávat nebo prodávat dům od domu, na veřejných místech a ve veřejných místnostech periodické či neperiodické tiskopisy je povoleno. V § 2 odstavci 1 a 2 jsou pro změnu vyjmenovány důvody, kdy může být kolportáž zakázána. Platí to u těch tiskopisů, které přímo nebo nepřímo podvracejí nebo hanobí samostatnost, ústavní jednotu, celistvost, demokraticko-republikánskou státní formu či demokratický řád a dále může být zakázána kolportáž tiskopisu, který ohrožuje veřejný klid a pořádek.“ Výše zmíněná ustanovení byla používána hlavně proti komunistickým a fašistickým tiskům.

Kromě zákonů byla vydána celá řada nařízení, jež zasahovala do svobody tisku a cenzurovala jí. Byly to nařízení č. 150/1933 o zastavování periodických tiskopisů, č. 163/1934 o zastavování periodických tiskopisů, č. 229/1934 o tiskopisech ohrožujících mládež a nařízení č. 157/1935 o zastavování periodických časopisů a č. 165/1937 o zastavování periodických tiskopisů. Společným rysem prvních dvou nařízení bylo rozšíření důvodů, pro které mohlo být vydávání tisku zastaveno. S tím, jak se zhoršovala mezinárodněpolitická situace, docházelo i k prodlužování účinnosti nařízení č. 150/1933, nejdříve do roku 1935, pak do roku 1937 a nakonec až do roku 1939.

„Tiskovou cenzuru potenciálně ovlivňoval ještě zákon o mimořádných opatřeních č. 131/1936 Sb. V případě branné povinnosti nařizoval stát předběžnou cenzuru a další mimořádná opatření, včetně případného zákazu vydávání a rozšiřování tiskovin. Zákon pro takový případ rovněž předjímal zřízení ústřední cenzurní komise.“⁷³ Ústřední cenzurní komise byla zřízena v září 1938 v rámci ministerstva vnitra a tomuto ministerstvu byla podřízena. Mezi hlavní úkoly komise patřila jednotná kontrola a řízení cenzury v oblasti tisku periodického i neperiodického, dále cenzura rozhlasu, filmu i divadla.

---

⁷³ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8, str. 34.

Mezinárodní události vyústily na konci září roku 1938 v mnichovskou dohodu, jejímž důsledkem byla ztráta zhruba jedné třetiny území Československa. Došlo ke zhoršení podmínek pro vydávání tisku, zhruba 1900 titulů zcela zaniklo. „*Důvodů pro zánik byla celá řada. Přestaly vycházet české tituly vydávané na odstoupeném území a rovněž některé německé listy, především komunistické a sociálně demokratické, stejně jako tituly orientované demokraticky.*“⁷⁴ Cenzura se v tomto období soustředila na pacifikaci společnosti, eliminaci protižidovských projevů, potlačení kritiky vlády, prezidenta a dalších státních úřadů. Zvláštní důraz byl pak kladen na vše, co se týkalo nacistického Německa a našich západních spojenců. Změna v aplikaci cenzury se projevovala i tím, že byla vykonávána přímo v redakcích denního tisku a ve vydavatelstvích novin a časopisů. Navíc bylo stanoveno, že zásah cenzurního orgánů v podobě prázdných míst musí být nahrazen nezávadným textem, tak aby nebylo zřejmé, že k cenzurnímu zásahu vůbec došlo. Posledním nařízením, které bylo vládou schváleno těsně před tím, než došlo k okupaci 15. března 1939 a souviselo s cenzurou, bylo nařízení č. 34/1939 Sb. II. Toto nařízení rozšiřovalo seznam tiskopisů, jejichž závadný obsah mohl být důvodem zákazu distribuce.

3.1.2 Cenzura rozhlasu

Rozhlasové vysílání, respektive rozhlas se stal prvním, skutečně masovým prostředkem mediální komunikace. Jeho počátky v českých zemích se datují do dvacátých let 20. století. Specifickým prvkem evropských rozhlasových stanic byla určitá provázanost se státní mocí. Tím se evropský rozhlas diametrálně lišil od toho amerického, který vznikl a rozvíjel se jako ryze soukromá iniciativa prvních předchůdců dnešních mediálních magnátů, navíc bez přílišné ingerence státních úřadů. V Československé republice bylo pravidelné rozhlasové vysílání zahájeno 18. května roku 1923 ve Kbelích. Před tímto datem bylo uskutečněno pouze několik pokusných vysílání, které ale neměly charakter klasického rozhlasového vysílání, jak ho známe dnes. V roce 1920 bylo ministerskou radou rozhodnuto, že orgánem, do jehož kompetence bude rozhlas náležet, se stane Ministerstvo pošt a telegrafů. Úloha ministerstva spočívala v dozoru nad stránkou technickou a finanční, nežli nad stránkou cenzurní.

Po stránce legislativního zakotvení rozhlasu nedošlo v období první

---

⁷⁴ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 9788024730288, str. 194.

republiky nikdy k přijetí speciálního zákona, který by se zabýval rozhlasovou problematikou. Na vysílání a příjem rozhlasu se tak vztahoval zákon č. 60/1923 Sb. o telegrafech z 23. března 1923. O rok později, 17. dubna 1924 bylo vydáno vládní nařízení č. 78/1924, kterým se určují podmínky pro zřizování, udržování a provoz telegrafů. Toto nařízení spolu s výše zmíněným zákonem určitým způsobem omezovalo možnost rychlého rozvoje rozhlasu jako masového média, protože stanovilo v § 11 každému zájemci o rozhlasový přijímač povinnost požádat o koncesi, jež by ho opravňovala k jeho držbě.

„Rozhlasové vysílání podléhalo cenzuře, která však byla dotvořena a kodifikována až na samém konci první republiky, v závěru září 1938. Předtím cenzurní praxe vyplývala z ústních dohod mezi policií a zástupci Radiojournalu. Praxe se ustálila na postupu, který předpokládal, že Radiojournal nejméně 48 hodin před vysíláním seznámí policejní ředitelství v sídlech vysílacích stanic s rozhlasovým programem. Ačkoliv měl stát teoreticky značnou cenzurní moc, ke konfliktům nedocházelo. Radiojournal plnil to, co od něj stát očekával. Stát proto neměl potřebu zasahovat do programové skladby vysílání, stačil mu informační monopol, který měla ČTK.“⁷⁵

Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole o cenzuře tisku v letech 1918 – 1939, jednou z oblastí, jež byla cenzurou nejvíce zatěžována, byl komunistický tisk. Něco obdobného nastalo u rozhlasového vysílání. 28. září 1926 zahájil vysílání Dělnický rozhlas a ačkoliv se nejednalo přímo o komunistický rozhlas, neboť Kuratorium Dělnického rozhlasu bylo složeno ze zástupců národních socialistů a sociálních demokratů, tak po obsahové stránce se tomu komunistickému velmi blížil. Hlavními tématy byly totiž nezaměstnanost, Sovětský svaz, ruská revoluce, historie dělnického hnutí a po roce 1929 také hospodářská krize. A to byly přesně ty oblasti, které si žádaly zásah cenzury. Proto byla například 22. ledna 1927 na poslední chvíli zakázána přednáška prof. Bohumila Mathesia na téma *Co jsem viděl v Sovětském Rusku*. Pozornému oku cenzury neušla ani přednáška o dělnickém družstevnictví či přednáška Miloše Jírky o sociálních motivech v novodobé literatuře.⁷⁶

Tím jak se měnila mezinárodní situace, měnila se také podoba a rozsah cenzury. Se vzrůstajícím nebezpečím od našeho západního souseda přistupovaly

⁷⁵ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8, str. 58.

⁷⁶ KOVÁŘÍK, Vladimír. *Proměny rozhlasové publicistiky I.: Od počátku Radiojournalu do mnichovského diktátu (1923-1938)*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982, str. 51.

státní orgány k nejrůznějším formám opatření, které měly zamezit eskalaci napětí. Mezi základní požadavky, jež byly na rozhlasové vysílání v té době kladeny, patřilo vyvarovat se jakéhokoliv napadání či osočování Německa, dále zákaz uveřejňování, byť i pravdivých informací, které mohlo Německo brát jako provokaci. Patřila sem i povinnost mluvit o česko-německých vztazích smířlivě, či zákaz se negativně vyjadřovat o Henleinovi a jeho SdP⁷⁷.

Cenzura se nevyhnula ani takové literární osobnosti, jako byl spisovatel Karel Čapek. „*Karel Čapek přesvědčil Radiojournal, aby mu dovolil odvysílat výzvu k československým Němcům dobré vůle. „Mluvme spolu,“ oslovil je ve vysílání z 26. června 1938, „třeba jen o tom, co vás tlačí, i když se jenom o sobě víc dovíme, bude to už pokrok.“ Čapek obdržel stovky odpovědí. Na základě těch dopisů měla vzniknout řada denních proslovů a odpovědí ze strany význačných odborníků. Než se mohla rozvinout, byla úředně zastavena.*“⁷⁸ Prozatím byla popsána cenzura domácího rozhlasového vysílání, vyvstává nicméně otázka, jakým způsobem probíhala cenzura zahraničního rozhlasu. Je zřejmé, že na vysílání ze zahraničí nebylo možné aplikovat pravidla a postupy používané na domácí scéně. Možnost, jak cenzurovat zahraniční, vysílání prakticky neexistovala, pomineme-li existenci rušiček, jejichž vývoj byl prakticky na začátku. Jedinou obranou proti nepřátelské propagandě, jak si ukážeme na následujícím příkladu, bylo rušení koncesí a vytvoření vlastního rozhlasového schématu, který byl schopný vysílání ze zahraničí alespoň částečně eliminovat. „*Proti škodlivým účinkům maďarské propagandy rozhlasem uvnitř hranic Československé republiky postupuje se tím způsobem, že se zrušují koncese na přijímací stanice radiofonní ve všech případech, kde je zjištěno rozšiřování iredentistických rozhlasových pořadů maďarských stanic, ať jejich veřejným reprodukováním, ať jinak. Do programu rozhlasových stanic na Slovensku jsou zařazovány věcné informační přednášky, které pravdivě referují o skutečném stavu věcí a jsou nejlepší odpovědí na tendenční a nepravdivou nepřátelskou propagandu rozhlasem.*“⁷⁹

---

⁷⁷ Sudetendeutsche Partei (tzv. henleinovci), politická strana založená v roce 1933 Konradem Henleinem

⁷⁸ VAUGHAN, David. *Bitva o vlny: rozhlas v mnichovské krizi = Battle for the airwaves : radio and the 1938 Munich crisis*. 1. vyd. Praha: Radioservis, 2008. ISBN 9788086212791, str. 49.

⁷⁹ Tisk č. 2205/VI Poslanecké sněmovny Národního shromáždění československého z 19. 4. 1929. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t2205_01.htm.

3.1.3 Cenzura filmu

Rychlý rozvoj kinematografie na začátku dvacátého století zapříčiněný její stoupající oblibou mezi širokou veřejností byl impulsem pro státní orgány, aby začaly vyvíjet snahu o získání kontroly nad filmovým odvětvím, především nad obsahem jednotlivých filmů. Tato kontrola spočívala ve vytvoření různých cenzurních institucí specializovaných na oblast filmu. Před vznikem samostatného Československa bylo základním pramenem právní úpravy filmové cenzury na našem území císařské nařízení č. 191 z 18. září 1912 o pořádání veřejných představení kinematografických. Na základě recepční normy č.11/1918 Sb. bylo toto nařízení posléze převzato do soustavy platných právních norem Československé republiky.

*„V meziválečné ČSR připadla kinematografie po přetahování mezi ministerskými úřady do kompetence ministerstva vnitra. Jeho výnosem ze dne 16. června 1919 (č. 22.621-6, o cenzuře filmů) byly dosavadní čtyřčlenné zemské cenzurní sbory zrušeny a nahrazeny osmičlenným cenzurním poradním sborem s centralizovanou působností. V něm zasedali zástupci státních orgánů společně s reprezentanty lidovýchovných institucí a kulturních spolků. Každý film, který se ucházel o veřejné předvádění na území Československé republiky, musel být tomuto sboru předveden.“*⁸⁰ Existovala ale výjimka, jenž se vztahovala ke Slovensku. *„Filmy promítané výlučně na Slovensku měl povolovat Zemský úřad v Bratislavě. V praxi se tak nestalo. Až do roku 1935, kdy byla zřízena cenzurní komise pro Slovensko v Bratislavě, censurovala všechny filmy pražská filmová censura.“*⁸¹ Každé filmové dílo, které aspirovalo na veřejné promítání v Československu, muselo být nejdříve předloženo cenzurnímu poradnímu sboru. Počet členů cenzurních sborů se v průběhu let několikrát změnil. Původně byly sbory osmičlenné, od roku 1927 klesl počet členů na pět, od 1936 stoupl počet členů sboru na šest osob. Cenzurní sbor určoval konečnou podobu filmu, tak jak bude promítána divákům, a stanovil, jaké věkové kategorii diváků bude film přístupný. Existovalo zhruba devět oblastí, které byly v rámci cenzury zkoumány a pokud měl být film cenzurou schválen, nesměl těchto devět pravidel porušit. Patřil sem zákaz ohrožovat zájmy státu, veřejný pořádek, demokratický systém a republikánskou formu vlády, dále sem spadal zákaz kritiky jakéhokoliv

---

⁸⁰ LACHMAN, Tomáš. Filmová cenzura v ČSR 1919-1939. *Iluminace. Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu*. 18, č. 3, (2006), str. 195.

⁸¹ HEPNER, Ivo. *Filmová censura: příspěvek k dějinám filmové cenzury v českých zemích v letech 1918-1939*, Praha: Československý film, 1959, str. 8.

náboženství, zákaz hanobení jiných národů, porušování mravnosti nebo velebení dřívějších politických poměrů.

Výsledkem cenzurního procesu byl cenzurní lístek. „*Cenzurní lístek představoval finální produkt celého procesu. V tomto dokumentu byly přesně popsány předváděcí podmínky daného filmu (přístupnost pro věkové kategorie diváctva, popis vyloučených pasáží, celková metráž filmu, finanční úlevy pro provozovatele biografů aj.). Počet vydaných lístků se shodoval s počtem obíhajících filmových kopií. Cenzurní lístek sloužil jako podklad kontrolním orgánům, zda je film předváděn ve schválené podobě.*“⁸² Pokud bylo tedy filmové dílo cenzurním sborem schváleno, obdrželo povolení na veřejné promítání na dobu pěti let. Pokud tato lhůta uplynula a distributor měl nadále zájem film promítat, tak musel požádat o nové přezkoumání. Jestliže film nebyl cenzurním sborem schválen nebo byl schválen s výhradami, existoval zde jakýsi odvolací orgán ve formě rozšířeného cenzurního sboru, který měl obvykle jedenáct členů. Ale vzhledem k tomu, že v tomto rozšířeném sboru zasedali i členové původního užšího sboru, který daný film neschválil, byla šance na změnu rozhodnutí minimální. Tento systém filmové cenzury vydržel prakticky po celou dobu existence první republiky a byl zrušen až po zřízení Protektorátu Čechy a Morava.

3.2 Období mezi lety 1939-1945

3.2.1 Cenzura tisku

„*Výnosem říšského kancléře německého o tzv. protektorátu Čechy a Morava č. 75/1939 Sb. z. a n. ze dne 15. března 1939 nastalo na území Čech a Moravy období nesvobody. Včlenění česko-slovenských území do Německé říše s sebou zákonitě přineslo zrušení tiskové svobody.*“⁸³ Snaha nacistického Německa zcela si podrobit jak mocensky, tak ideologicky území Protektorátu Čechy a Morava vedla k rychlému zavedení celé řady opatření, které by umožnily mít mediální produkci zcela pod kontrolou. Už den po vyhlášení výnosu o Protektorátu Čechy a Morava byla 17. března 1939 vydána směrnice o nové organizaci tiskové služby. „*Bylo upraveno postavení Ústředí dozorcí tiskové služby při tiskovém odboru předsednictva ministerské rady. Podstata změny*

---

⁸² LACHMAN, Tomáš. Filmová cenzura v ČSR 1919-1939. *Iluminace. Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu*. 18, č. 3, (2006), str. 196.

⁸³ SCHELLE, Karel (ed.). *Svoboda projevu a tisku: sborník vybraných příspěvků z mezinárodních konferencí konaných ve dnech 5-9. září 1994 Právnickou fakultou MU*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 8021011467, str. 30.

spočívala v tom, že tisková dozorčí služba byla vykonávána prostřednictvím tiskových dozorcích úředníků, kteří podléhali přímo tiskovému odboru předsednictva ministerské rady a byli dosazeni přímo do denních listů. Téhož dne byla zřízena v Praze z příkazu říšského tiskového úřadu v Berlíně prozatímní německá služebna pro tisk, s cílem usnadnit tisku Protektorátu Čechy a Morava přechod do nových poměrů.⁸⁴ Za zmínku stojí, že v samotném Předsednictvu ministerské rady vznikla jedna z prvních odbojových skupin, „tzv. Schmoranzova skupina tiskových tajemníků, zaměřená na zpravodajskou činnost. Původně agrárnický novinář Zdeněk Schmoranz byl vedoucím tiskového odboru Předsednictva ministerské rady a prostřednictvím ČTK a nově zřizovaných referentů tiskové služby, získával zpravodajsky cenné informace, které byly předávány odbojovým organizacím i zahraničnímu odboji.“⁸⁵

Po zřízení protektorátu dosavadní právní předpisy zůstaly i nadále v platnosti, ale s podmínkou, že nebudou odporovat smyslu převzetí ochrany Německou říší. Tato platnost se vztahovala i na právní předpisy, které upravovaly cenzuru periodických a neperiodických tisků. Je nutné ale říci, že tato platnost byla toliko formální, protože způsob naplňování se od litery zákona značně lišil.

„Novinářskou obec a média celkově však čekala ještě daleko zásadnější omezení. Nacistický režim vycházel z principu důsledného podřízení médií potřebám státu a v novinářství viděl mocný faktor formující postoje veřejnosti, a tedy významný nástroj propagandy.“⁸⁶ Krátce po zahájení války 17. září 1939 byl vydán *Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku*, určený především šéfredaktorům. Tento základní dokument konkretizoval témata, která byla pro protektorátní moc problematická a nesměla být tudíž zveřejňována v tisku. Dokument se ve svých devíti kapitolách zabýval úlohou tisku, tiskovou dozorčí službou, postupem při tiskové přehlídce a v kapitole páté s názvem *Mimořádné poměry* specifikoval oblasti, či lépe řečeno témata, jenž nelze uvolnit do tisku. Při bližším zkoumání výčtu jednotlivých dílčích zákazů v páté kapitole lze vytvořit okruh zhruba pěti témat – hospodářství, letectví, bojiště, vojenství a počasí.

---

⁸⁴ KÖPPOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*. 1. vyd. V Praze: Karolinum, 2003. ISBN 8024606321, str. 367.

⁸⁵ ČECHUROVÁ, Jana a Jan KUKLÍK. *Z historie Úřadu vlády České republiky 1918-1992*. Vyd. 1. Praha: Úřad vlády České republiky, 2006. ISBN 8086734625, str. 18.

⁸⁶ *Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků: výstava k dějinám českého tisku na území České republiky: Státní ústřední archiv v Praze - Archivní areál Chodovec 12. listopad - 15. prosinec 2002*. [Praha: Státní ústřední archiv, 2002]. ISBN 8086712079, str. 14.

Z oblasti hospodářské bylo zakázáno zveřejňovat vše, co se týkalo výrobních kapacit průmyslových podniků, personálního stavu a jeho změn, nezaměstnanosti, spotřeby a cen uhlí, plynu a elektrické energie, dále byly též zakázány zprávy o stavbě dálnice a jiných důležitých cest, zprávy o výsledku sklizně a o stavu osiva. Z oblasti letectví bylo zakázáno zveřejňovat informace, případně fotografie, na nichž byly patrné poznávací značky letadel, jako bylo jméno letky nebo jméno a číslo letounu, dále bylo nepřipustné zveřejňovat místo a čas startu letadel či bojové cíle letectva. Další zapovězenou kategorií bylo počasí, konkrétně povětrnostní zprávy, povětrnostní mapy a předpovědi počasí. Zprávy z jednotlivých bojišť bylo nutno umísťovat takovým způsobem, jak to zvláště v jednotlivých případech bylo předepsáno. V titulcích tisku se požadovalo užívat slovo „válka“ velmi střídmě. Poslední kategorii představovalo vojenství. Zakázány byly zprávy o příjezdech vojenských vlaků, zvláštních vojenských vlaků, dále také informace o přípravách a akcích druhých států. Nepřipustné byly rovněž vojenské články teoretické, strategické a taktické. Ty bylo možné zveřejnit jen s výslovným zvláštním předběžným schválením.⁸⁷ Nicméně je nutné zdůraznit, že další zákazy se nacházejí i v ostatních kapitolách. Například v kapitole šesté s názvem *Říše a Protektorát* je upraven způsob, jakým má tisk informovat o záležitostech týkajících se zřízení a osobností Říše. Mělo být potlačeno vše, co by uvádělo v neváznost Říši a její orgány a dále také bylo zakázáno publikovat ty články, které stavěly do nepříznivého světla charakter Protektorátu, nebo projevovaly přání po změně poměrů mezi Říší a Protektorátem.⁸⁸ Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku zůstal v platnosti prakticky po celou dobu existence Protektorátu, v případě potřeby byl kontinuálně doplňován o další pokyny.

Jedním z hlavních nástrojů řízení a kontroly tisku v Protektorátu byly týdenní tiskové konference úředníků tiskového odboru Předsednictva ministerské rady. V rámci těchto tiskových konferencí, kterých se kromě šéfredaktorů legálního tisku účastnili i významní političtí redaktoři, byly přítomným zástupcům tisku sděleny oficiální interpretace mezinárodních i vnitrostátních událostí a zároveň se zde formulovaly základní principy pro zpracování význačných

---

⁸⁷ Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku ze dne 17. září 1939. *Fronta.cz* [online]. [cit. 2016-04-21]. Dostupné z: <http://www.fronta.cz/dokument/souborny-prehled-pokynu-pro-tiskovou-prehlidku-platnych-ode-dne-17-zari-1939>.

⁸⁸ Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku ze dne 17. září 1939. *Fronta.cz* [online]. [cit. 2016-04-21]. Dostupné z: <http://www.fronta.cz/dokument/souborny-prehled-pokynu-pro-tiskovou-prehlidku-platnych-ode-dne-17-zari-1939>.

politických témat. Způsob konání těchto konferencí vycházel z německé praxe, kdy šéfredaktoři dostávali pokyny, jak mají orientovat novinové zpravodajství a dále také o čem se má psát a naopak o čem se psát nemá. Úkolem zástupců tisku bylo tyto informace dále postoupit svým redakcím.

„Jedním ze základních nástrojů fungování celého tohoto systému tiskových konferencí byla pravidelnost a četnost konferencí. Konference se konaly v zásadě pravidelně, standardně jednou týdně. Vedle pravidelných týdenních konferencí pro šéfredaktory denního tisku se konaly také konference označené jako všeobecné a zúčastňovali se jich i zástupci mimopražského tisku a vybraných týdeníků.“⁸⁹

Zaměříme-li se na samotnou cenzurní praxi, respektive cenzuru v tomto období z pohledu legální české žurnalistiky, lze konstatovat dvě fakta. Prvním faktem je, že byla uplatňována cenzura trojího druhu, tedy předběžná, průběžná i následná. Druhým faktem je, že cenzura byla třístupňová. Věnujme se vysvětlení povahy třístupňové cenzury. *„První kontrolu prováděl domácí cenzor v redakci a spolu s šéfredaktorem zodpovídal za dodržování cenzurních pokynů. Nejprve byl čten rukopis článku, v rámci tiskové přípravy byl již jednou cenzurovaný text čten znovu ve stránkovém obtahu a nakonec ještě v signálním výtisku. Po jeho kontrole byl výtisk zaslán ke schválení na Ústředí tiskové dozorcí služby. Teprve poté mohly jít noviny do tisku. Ve sporných případech byl ještě článek konzultován se skupinou Tisk. Některé články byly připravovány přímo skupinou tisk a musely být otisknuty v doslovném znění (např. zprávy o vyhlazení Lidic a Ležáků, o popravách atd.).“⁹⁰* Skupina Tisk, byla konstituována jako poradní orgán v rámci kulturně politického oddělení Úřadu říšského protektora, v jejímž čele stál představitel SS Wolfgang Wolfram von Wolmar. A ačkoliv měla skupina Tisk funkci poradní, tak Tiskový odbor předsednictva ministerské rady jí byl plně podřízen. Obrázek o tom, jakým způsobem von Wolmar nahlížel na cenzuru v souvislosti s českým protektorátním tiskem, si můžeme udělat na základě záznamu z porady šéfredaktorů denního tisku ze dne 26. ledna 1940. Na této poradě bylo vzneseno několik poznámek o množících se stížnostech na cenzuru. Wolfgang Wolmar si vzal slovo a konstatoval, že cenzura je nutná. Že i přes zavedení cenzury se stále píše způsobem, který dokazuje, jak někteří redaktoři nechápou či nechtějí chápat dnešní stav a novou situaci, jež byla vytvořena

---

⁸⁹ GEBHART, Jan, Barbara KÖPPOVÁ a Jitka KRYŠPÍNOVÁ. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 9788024616322, str. 15.

⁹⁰ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 9788024730288, str. 197-198.

po 15. březnu. Svá tvrzení podložil několika případy, kdy novináři psali spíše proti zájmům Říše než v její prospěch a proto nelze mít k českému tisku neohraničenou důvěru a cenzura se tak jeví jako potřebná.⁹¹

7. května 1941 schválila vláda Protektorátu Čechy a Morava nařízení č. 175/1941 Sb., o úpravě poměrů v českém tisku. „*Vládní nařízení bylo podstatným zásahem do struktury českého tisku. Předsednictvo ministerské rady jím bylo zmocněno stanovit termíny pro vydávání tiskovin, určit rozsah časopisů a jednotlivých jejich částí, včetně inzerce a soukromých oznámení, stanovit výši nákladu a zastavit vydávání tiskovin. Předsednictvo ministerské rady muselo dát souhlas k vydávání nových nebo zaniklých tiskovin, ustanovování šéfredaktorů i k dobrovolnému zastavení vydávané tiskoviny.*“⁹²

Po zásazích okupačních orgánů do struktury periodického tisku v Protektorátu, docházelo k postupnému snižování počtu tištěných médií. Těsně po okupaci vycházelo na našem území zhruba dva tisíce titulů, ke konci války jejich počet klesl na desetinu. Obětí redukce se přednostně stával kulturní a zájmový tisk, nejdéle naopak vycházely politické deníky a časopisy relaxačního zaměření.

„*Nová vlna postihu zasáhla výrazně českou protektorátní žurnalistiku v srpnu a září 1944, kdy byly z důvodu nedostatku papíru, ale zejména v souvislosti s tzv. totální mobilizací všech sil pro vítězství Říše zastaveny další listy.*“⁹³

3.2.2 Cenzura knih

„*Od jara 1939 propukl i v demokratickém tisku vášnivý zájem o tradice národní literatury, o čtenářství jako kulturní aktivitu a o knihu jako takovou. V osudných dnech podzimu 1938 a znovu po 15. březnu se z národní literatury stala česká Maginotova linie, kniha začala být myšlena jako klíčový atribut národní existence, výzbroj jeho duchovní mobilizace.*“⁹⁴

Systém cenzury knižní produkce byl převzat z období před vytvořením

⁹¹ FINGER, Antoš, KRYŠPÍNOVÁ, Jitka, Barbara KÖPPLOVÁ a Jakub KONČELÍK (eds.). *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara: stenografické zápisy Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939-1941*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 8024605910, str. 44-47.

⁹² KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*. 1. vyd. V Praze: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0632-1, str. 375.

⁹³ BERÁNKOVÁ, Milena. *Dějiny československé žurnalistiky. Díl 3, Český a slovenský tisk v letech 1918-1944*. Praha: Novinář, 1988, str. 239.

⁹⁴ JANÁČEK, Pavel. *Literární brak: operace vyloučení, operace nahrazení, 1938-1951*. Vyd. 1. Brno: Host, 2004. Teoretická knihovna. ISBN 8072941291, str. 72.

Protektorátu Čechy a Morava. Formálně byly prováděním cenzury knih po okupaci pověřeny české úřady. Pokud ale německé orgány, v tomto případě kulturně-politické oddělení Úřadu říšského protektora nazvalo, že určitá záležitost je nanejvýš politicky důležitá, tak zcela automaticky zasáhlo do rozhodování na úkor českých orgánů. Kulturně-politické oddělení vydávalo pokyny, směrnice a příkazy příslušným protektorátním místům.

Knižní cenzura v tomto období se dá označit jako předběžná, jejímž specifickým byla určitá institucionální dvojkolejnost, kdy rukopisy byly předkládány buď tiskovému odboru Předsednictva ministerské rady, nebo státnímu zastupitelství v Praze, jehož úloha se postupem času snižovala. Přístup okupačních orgánů k české kultuře, potažmo ke knižní produkci je možné charakterizovat jako snahu o její sblížení s politickými cíli Třetí říše.

Okupační správa se při cenzuře knih soustředila na dva hlavní úkoly. „*Vyřazovali knihy, které byly zaneseny v seznamech prohibit tzv. škodlivého a nežádoucího písemnictví, a zároveň dbali, aby se z této literatury nic nedostalo na knihkupecké pulty formou nových vydání. První seznam prohibit byl po 15. březnu 1939 sestaven pražským policejním ředitelstvím a obsahoval 744 titulů. Na podzim 1940 vyšel první soupis škodlivé a nežádoucí literatury v protektorátu a obsahoval 1894 titulů.*“⁹⁵ Seznam zakázaných knih se v průběhu následujících měsíců a let postupně rozrůstal. Nejobjemnější seznam prohibit byl publikován v roce 1942 a potom v roce 1944 a obsahoval už několik tisíc knižních publikací. Mezi zakázanými knihami se objevovala i díla o prvním československém prezidentu Masarykovi, o jeho nástupci v úřadu Edvardu Benešovi, knihy s marxistickou tendencí a také některá díla o Hitlerovi.⁹⁶

Působení cenzury v období existence Protektorátu Čechy a Morava můžeme rozčlenit na čtyři časová období. První období, ohraničené roky 1939 až 1940, lze označit z hlediska přísnosti cenzurních opatření jako velmi mírné. V těchto letech se na pultech knihkupectví ještě objevovaly literární díla českých klasiků i historické romány vyzdvihující národní jednotu a ducha českého národa. V dalším období, vymezeném lety 1940-1941, už dochází ke změně v původně nastoleném kurzu. Cenzura se zpřísnuje, některá díla, jež byla kdysi povolená, tak náhle nejsou. Společenské klima se mění a dochází k definitivnímu podřízení

---

⁹⁵ DOLEŽAL, Jiří. *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Vyd. 1. Praha: Národní filmový archiv, 1996. Knižovna Illuminace. ISBN 8070040858, str. 16.

⁹⁶ CORNIS POPE, Marcel a John NEUBAUER. *History of the literary cultures of East-Central Europe. junctures and disjunctures in the 19th and 20th centuries*. Amsterdam: J. Benjamins Pub, 2004. ISBN 9789027292353, str. 97-98.

knižní cenzury okupačním zájmům.

Nejcitelněji zasáhla cenzura vůči české literární produkci v letech 1942 až 1944. Tvrdost, která cenzuru v té době ovládala, souvisela jednak se smrtí zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, ale také s měnící se situací na frontě v neprospěch Německa. Kontrola nejen knižní produkce, ale celé české kultury byla od této doby soustředěna do nově vytvořeného Úřadu lidové osvěty, které se později přetransformoval v Ministerstvo lidové osvěty. Toto ministerstvo, řízené Emanuelem Moravcem, usilovalo o komplexnější kontrolu české kultury. Kulturní život v protektorátu měl být aktivně usměřován a zaměřen na určité cílové skupiny. Hlavním cílem ale bylo natrvalo pozměnit vnímání české národní kultury jako takové.⁹⁷ Poslední období od jara 1944 do konce války v roce 1945 se neslo už ve znamení uvolnění publikačních poměrů.

3.2.3 Cenzura rozhlasu

Rozhlas, který lze označit přívlaskem první masové médium, představoval velmi účinný nástroj nacistické propagandy a okupační orgány tak v něm po právu viděly způsob, jak ovlivnit české obyvatelstvo. Koneckonců, využít rozhlas jako nástroj propagandy se nacistům podařilo už v samotném Německu. Československý rozhlas dne 15. března 1939 od čtyř hodin ráno opakoval krátkou informaci, že od šesti hodin začne německá armáda obsazovat Čechy a Moravu. Byla připojena výzva, aby všechny vojenské jednotky složily zbraně, protože nesmí být kladen odpor.

Jedním z prvních opatření, které nacisté těsně po okupaci provedli, bylo okamžité zastavení rozhlasového vysílání do zahraničí. Následná intervence zmírnila tento dopad a vysílání rozhlasu bylo obnoveno, ale už v okleštěné podobě, pouze česky pro krajany v zahraničí. *„Okamžitě se řešily také zaměstnanecké vztahy německých pracovníků a brzy byla ukončena antisemitská čistka. Už v dubnu 1939 oznamuje rozhlas, že byli propuštěni všichni zcela nepočtení zaměstnanci neárijského původu. Také už nejsou k mikrofonu zváni neárijské účinkující.“*⁹⁸

Po zahájení války bylo vydáno Ministerskou radou pro obranu Říše nařízení o mimořádných opatřeních. Toto nařízení stanovilo zákaz poslechu

---

⁹⁷ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014, Svazek II / 1938-2014*. Vydání 1. Praha: Academia, 2015. ISBN 9788088069119, str. 923.

⁹⁸ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Vyd. 1. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 8086762009, str. 150.

zahraničního rozhlasu. Každý rozhlasový přijímač musel být vybaven cedulkou s textem, že poslouchání zahraničního rozhlasu je zakázáno a trestá se kázníci nebo i smrtí. Je logické, že tento zákaz se vztahoval především na rozhlasové vysílání nepřátelských států, nejdříve na Francii a po jejím obsazení hlavně na Anglii. Vysílání německého rozhlasu bylo samozřejmě povoleno.

„K 31. srpnu 1939 byl vydán dekret předsedy vlády Aloise Eliáše, který upravoval politický dohled nad veškerým rozhlasovým vysíláním. Dohled nad rozhlasem obstarával rovněž Tiskový odbor předsednictva ministerské rady. Všechny pořady musely být ve vysílání ohlášeny nejdříve německy a potom teprve česky. Nově zavedená cenzurní praxe se vztahovala na všechna oddělení rozhlasu, která musela mluvené i zpívané texty předkládat k předběžné kontrole cenzurnímu oddělení, a to zpravidla ještě před vytištěním programu.“⁹⁹

Obsahová stránka rozhlasového vysílání krátce po okupaci nedoznala výraznějších změn. Ve větší míře se začala uplatňovat vhodně zvolená hudební produkce, která dávala programovým pracovníkům dostatečný prostor pro vyjádření nesouhlasu s danou situací. Velký význam v této „rebelii“ měly vhodně zvolené skladby, symbolické názvy pořadů nebo rozvíjení tematiky české země a jejího lidu. Po vypuknutí druhé světové války došlo i ke změně v postavení rozhlasu. Zdánlivá autonomie, která zde do té doby panovala, byla nadobro zlikvidována. Pro rozhlasové pracovníky tak bylo stále těžší propašovat do vysílání nějaký skrytý podtext či jinotaj a dát tak posluchači najevo svůj postoj.

Nacisté věnovali největší pozornost zpravodajství, poněkud větší volnost měla publicistika, i když pro ni také platila řada předpisů a směrnic. *„V březnu 1940 byla zavedena programová intendantura, usměrňující a kontrolující programovou skladbu rozhlasu. Tato intendantura byla bezprostředně podřízena ÚŘP. V rámci odborů hudebního, slovesného, vzdělávacího, pro reportáže a pro odborné rozhlasové působení cenzurní referent. Měl za povinnost referovat o každém pořadu cenzurnímu oddělení, které jej posuzovalo a rozhodovalo o realizaci a vysílání připravovaných pořadů.“¹⁰⁰* Od března 1939 do roku 1943 vykonával funkci vrchního cenzora Wolfram von Wolmar. Po jeho odvolání z funkce získal neomezený vliv nad rozhlasem Emanuel Moravec, nejzářnější příklad protektorátní kolaborace. Svůj vliv si udržel až do konce války, kdy spáchal

⁹⁹ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 9788024730288, str. 205.

¹⁰⁰ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. ISBN 9788073676988, str. 92-93.

sebevraždu.

Cenzurní opatření okupačních úřadů ve vztahu k zahraničnímu rozhlasovému vysílání nebyla alespoň z počátku války příliš účinná. Svědčí o tom požadavek K. H. Franka na zabavení rozhlasových přijímačů všemu českému obyvatelstvu, které i přes hrozbu vysokých trestů neustále poslouchá propagandu ze zahraničí. Situace se nezměnila ani o rok později, kdy londýnský rozhlas vyzval k bojkotu protektorátního tisku. Podle hlášení gestapa poklesl tehdy prodej tisku zhruba o 70 procent a tato akce byla pro Němce důkazem poslušnosti londýnského vysílání.¹⁰¹

3.2.4 Cenzura filmu

Když v roce 1939 došlo k vojenské a politické okupaci naší země, jedním z důsledků byly změny a opatření ve filmovém hospodářství. K prvním změnám sice došlo už v období druhé republiky, ale byla to změny spíše organizačního rázu. Teprve po okupaci došlo k zásahu hluboko do struktury českého filmového oboru nejen po stránce hospodářské, ale i kulturní. V hospodářské oblasti spočíval zásah v postupné konfiskaci domácích filmových ateliérů v čele s Barrandovem. „*Nad českou kinematografií tak získali okupanti téměř absolutní dohled. Do konce roku 1941 byly zlikvidovány všechny výrobní firmy a zůstaly jen dvě produkční společnosti – Lucernafilm a Nationalfilm.*“¹⁰²

Veškerý filmový průmysl v protektorátu byl podřízen dvěma úřadům. Prvním z nich byla česko-německá organizace Böhmisch-Mährische Filmzentrale (Českomoravské filmové ústředí), která vznikla 26. října 1940. „*Tento nejvyšší administrativní orgán pro všechny záležitosti týkající se filmu byl přímo podřízen státnímu tajemníkovi K. H. Frankovi. Zodpovídal za všechny věci spojené s filmem, od přidělování filmového materiálu až po ceny vstupenek do kin. Byl také profesní organizací s povinným členstvím. Všichni pracovníci ve filmovém průmyslu museli patřit k jedné z jeho sekcí. Druhým orgánem, který říšský protektor zřídil, aby rozšířil svou kontrolu nad filmem, byla Filmprüfstelle (filmová zkušebna). Ta byla pověřena cenzurováním všech filmů vytvořených v protektorátu nebo do něj dovezených.*“¹⁰³ Díky zásahům filmové zkušebny

¹⁰¹ KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 8024606321, str. 50-51.

¹⁰² KAŠPAR, Lukáš. *Český hraný film a filmaři za protektorátu: propaganda, kolaborace, rezistence*. Vyd. 1. Praha: Libri, 2007. ISBN 9788072773473, str. 85.

¹⁰³ MARGRY, Karel. *Filmové týdeníky v okupovaném Československu. Iluminace: Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu*. 2009, roč. 21, č. 2, str. 90.

se změnilo složení programu českých kin, filmy z nepřátelských zemí se přestaly dovážet.

Specifickou záležitostí, která poznamenala filmové odvětví v protektorátu, byly výrazná protizidovská filmová opatření, která přesně korespondovala s opatřeními, jež byly už dříve provedeny v samotném Německu. Už v počátcích existence Protektorátu Čechy a Morava byly některými českými filmovými institucemi preventivně, jako vstřícné gesto vůči okupační moci, přijaty antisemitská opatření. Jedním z prvních opatření, provedeným krátce po okupaci, v květnu 1939 bylo, že členem České filmové unie může být jen osoba árijského původu, židům bylo členství odepřeno. Další protizidovská opatření na sebe nenechala dlouho čekat. „*Filmový poradní sbor vydal 17. srpna 1939 nové zásady, podle nichž nesměly být do distribuce uvedeny filmy s židovskými herci v hlavních rolích, což odpovídalo obdobnému opatření v Německu. Dále sbor rozhodl, že nebudou posuzovány výrobní programy snímků, na jejichž přípravě se jakýmkoliv způsobem podíleli neárijsci, a tato díla již nedostanou podporu z veřejných prostředků.*“¹⁰⁴

Při bližším zkoumání pramenů můžeme konstatovat, že filmová cenzura v tomto období existovala ve dvou podobách, jako předběžná cenzura, ale i jako následná cenzura. Jak bylo zmíněno na začátku této práce v kapitole druhé předběžná cenzura se uplatňuje před vytištěním, případně zveřejněním informace. S přihlédnutím k poněkud odlišným podmínkám, které panují ve filmové tvorbě, se předběžnou cenzurou v době protektorátu rozumí především postupná redukce české kinematografie. „*Cílem bylo postupné potlačení české národní filmové tvorby a jejího uvádění do programu. Tyto představy vycházely z germanizačních plánů, které mimo jiné počítaly s tím, že si české ucho má zvyknout na němčinu. V kinech proto měly mít převahu německé filmy.*“¹⁰⁵ Navíc okupační správa shledávala množství vznikajících českých filmů za příliš nadnesené, a proto bylo stanoveno jako nutnost snížit roční výrobu filmů zhruba na polovinu a usměrňovat jejich náměty podle momentálních politických potřeb. Takže zatímco v roce 1939 bylo natočeno asi 41 filmů, v roce 1944 to bylo už jen filmů devět. Docházelo i ke zkrácení výměry maximální délky filmu, nejdříve z politických důvodů a ke konci války z důvodu hospodářských, kdy veškerá výroba byla

---

¹⁰⁴ BEDNAŘÍK, Petr. *Arizace české kinematografie*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 8024606194, str. 26.

¹⁰⁵ DOLEŽAL, Jiří. *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Vyd. 1. Praha: Národní filmový archiv, 1996. Knihovna Illuminace. ISBN 8070040858, str. 198.

směřována na obranu Říše. V roce 1941 byla stanovena metráž vyráběných českých filmů nejvyšší délkou na 2600 m, v následujícím roce to bylo už o několik set metrů méně.¹⁰⁶

Následná cenzura filmových děl spočívala v zákazu distribuce a jejich uvádění pro veřejnost. Byl vymezen okruh nežádoucích témat, a jestliže film připomínal československé státní myšlenky, socialistická a revoluční témata nebo pocházel ze sovětské, americké (až od roku 1942) anglické a francouzské filmové produkce, nebo se jednalo o filmy, na nichž se podíleli židé, tak byl zakázán. Ne vždy to ale platilo, například od roku 1943 byl program opět částečně rozšířen o produkci francouzskou. Cenzura se ovšem nevyhnula ani filmovým dílům německé provenience, jestliže čerpaly námět z prostředí nepřátelských států nebo v nich hráli herci těchto států. Lze konstatovat, že válka měla na filmovou produkci spíše negativní vliv než pozitivní, alespoň v tom evropském měřítku.

3.2.5 Divadelní cenzura

Vedle cenzury tisku, rozhlasu a filmu existovala v Protektorátu Čechy a Morava i divadelní cenzura. Pro osudy české divadelní kultury ve spojitosti s cenzurou byl 15. březen 1939 důležitým milníkem, stejně důležitým jako o téměř deset let později únor 1948. Relativně svobodné období první republiky vystřídala všudypřítomná nacistická zvůle, pronikající do všech aspektů kulturního života, toho divadelního nevyjímaje. Krátce po okupaci lze systém divadelní cenzury označit v jistém smyslu jako dvojkolejný. Na jedné straně stály úřady, které v cenzurním mechanismu hrály roli určitých ideologických původců cenzurních opatření, patřil sem tiskový odbor Předsednictva ministerské rady nebo Ministerstvo školství a národní osvěty (později lidové osvěty). Druhou skupinu tvořily ty úřady, jež byly nadány výkonnou pravomocí cenzuru fakticky provádět, jako bylo Ministerstvo vnitra a jemu podřízené okresní a zemské úřady. Hranice tohoto vymezení jsou pouze orientační, protože tyto úřady častokrát své pravomoci překračovaly a samy vyvíjely svoji vlastní aktivitu v cenzurní oblasti nad rámec svých kompetencí. Kromě protektorátních orgánů se dohledem nad divadelní cenzurou zabývaly také okupační orgány, především samotný Úřad říšského protektora a také obávané gestapo. Snahou okupační moci bylo koncentrovat cenzurní pravomoci do rukou několika málo protektorátních

---

¹⁰⁶ HAVELKA, Jiří. *Filmové hospodářství v zemích českých a na Slovensku 1939 až 1945*. Praha: Československé filmové nakladatelství, 1946, str. 25.

úředníků, na které by pak sami dohlíželi.

„Centrální koordinace činností všech cenzurních orgánů na celém území protektorátu byla zajišťována prostřednictvím tzv. Seznamu povolených, respektive zakázaných divadelních her. Tyto seznamy, do nichž se zanášely i údaje o tom, zda ta či ona hra byla v místě působnosti pro takové rozhodnutí příslušného úřadu připuštěna k veřejnému divadelnímu představení, nebo zakázána, vedly si na počátku okupačního období jednotlivé cenzurní útvary na základě společného vzoru zcela individuálně.“¹⁰⁷ Samotný postup při vytváření výše zmíněného seznamu byl následující. Okresní úřad každý měsíc podával kontrolní hlášení zemskému úřadu, ve kterém uváděl, jaké divadelní hry zakázal a jaké povolil. U každé hry bylo uvedeno jméno autora včetně ideového hodnocení dané hry. Zemský úřad prováděl vlastní cenzurní rozhodnutí a výsledek této činnosti spolu s hlášením okresního úřadu sloužily jako podklad pro vypracování vlastního hlášení, které se zasílalo na Ministerstvo vnitra. Na ministerstvu pak docházelo k porovnání hlášení od zemského úřadu s údaji od Ministerstva školství a cenzurními výnosy tiskového odboru Předsednictva ministerské rady. Na základě tohoto srovnání vydalo ministerstvo vlastní rozhodnutí o přípustnosti veřejného uvádění konkrétní divadelní hry a provedlo zápis do Seznamu divadelních her. „Výsledný dokument byl sestaven z několika samostatných složek: tvořil jej jednak Seznam povolených divadelních her, jednak Seznam zakázaných, respektive nepřipustných divadelních her. Protože pak bylo žádoucí, aby se v obsáhlém spisu jeho uživatelé mohli rychle orientovat, byl Seznam zakázaných her vypracován ve dvojí různé verzi, v abecedním uspořádání podle jmen autorů a v abecedním uspořádání podle názvu divadelních her. K těmto dvěma základním dokumentům přistupoval jako pomůcka ještě zvláštní Seznam autorů vůbec nepřipustných.“¹⁰⁸

Samotné okruhy zapovězených divadelních témat se takřka nelišily od těch filmových. Opět zde nalzáme dva generální skupinové zákazy. Do první skupiny lze zařadit hry levicových a marxistických autorů, zastánců demokratických idejí, hry otevřeně protiněmecké a antifašistické. Ze zeměpisného hlediska byla obecně zakázána tvorba anglická, francouzská, ruská, polská, dánská i řecká. Samozřejmě i z tohoto pravidla existovaly výjimky, například klasická díla Shakespearova byla z cenzury vyňata. Druhý z generálních zákazů postihoval kompletně díla všech

---

¹⁰⁷ SRBA, Bořivoj. Divadelní cenzura v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1945). *Divadelní revue*, Praha: Divadelní ústav Praha, 1998, roč. 9, č. 1, str. 5.

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 10.

židovských autorů. Praxe byla nejdříve taková, že se postihovala především díla domácích židovských autorů. Díla cizozemských autorů byla vyloučena jen v těch případech, kdy se autor ke svému židovství otevřeně přiznal. Smutná tečka za divadelním vývojem v tomto období přišla 1. září 1944, kdy vyšel Goebbelsův výnos o uzavření všech divadel na našem území a divadelní soubory byly rozehnány po různých pomocných pracích, filmových ateliérech a rozhlasových studiích.¹⁰⁹

---

¹⁰⁹ JUST, Vladimír a František KNOPP. *Divadlo v totalitním systému: příběh českého divadla (1945-1989) nejen v datech a souvislostech*. Praha: Academia, 2010. ISBN 9788020017208, str. 36-37.

4. Cenzura v letech 1945-1948

4.1 Historické souvislosti

„Druhá světová válka změnila jak politickou mapu, tak velmocenské vztahy v Evropě. Mocnosti, které doposud nejsilněji spoluurčovaly osud kontinentu, byly buď poraženy (Německo, Itálie), nebo natolik oslabeny, že nemohly dřívější roli plnit (Francie, Velká Británie). Do evropské politiky vstupovaly dvě nové velmoci, Sovětský svaz a Spojené státy.“¹¹⁰ Jediný společný cíl, porážka nacistického Německa, byl splněn a vzhledem k odlišným společenským zřízením, kdy na jedné straně vystupovala demokracie a na druhé totalitní stát, se dříve či později jejich zájmy začaly nejen rozcházet, ale i střetávat.

Neformální vítěz druhé světové války, alespoň tedy v Evropě – Sovětský svaz, usiloval o vytvoření mocenské sféry vlivu, která by zahrnovala několik jemu z geografického hlediska blízkých států a zároveň by tyto státy sloužily jako určité nárazníkové pásmo v případě další války. Na druhé straně se státy západního civilizačního okruhu v čele se Spojenými státy snažily tyto velmocenské ambice Moskvy krotit a její vliv oslabit.

Tato jejich snaha ale narážela na několik překážek. Tou první byla neochota západních států pustit se s Moskvou do otevřené konfrontace, která by mohla přerůst ve vojenský konflikt. Další překážka spočívala v celkové změně poválečné politické atmosféry, zejména v jejím posunu doleva. Tento posun zapříčinil vzestup především komunistických stran v jednotlivých evropských státech a z toho vyplývající účasti komunistů na vládnutí. V případě osvobozeného Československa tu byla ještě jedna překážka, jejíž kořeny pocházely z doby před válkou. Byl to Mnichov, na stránkách tehdejších novin označovaný jako „mnichovská zrada“ či „mnichovský diktát“, kdy západní mocnosti v čele s Francií a Velkou Británií donutily Československo postoupit pohraniční území obývané Němci hitlerovskému Německu. Díky tomu značná část obyvatel, včetně některých politiků, pocítovala zášť a určitou míru skepse vůči západu a jeho slibům.

Tato skepse se naplno projevila při parlamentních volbách v květnu 1946, ze kterých vyšla vítězně KSC se ziskem necelých čtyřiceti procent. S vítězstvím

---

¹¹⁰ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. Odborná literatura pro učitele. ISBN 8004256996, str. 5.

komunistů se obecně počítalo, překvapením byl ale propastný rozdíl mezi vítěznou stranou a stranou, která v pořadí skončila na druhém místě – národními socialisty. Rozdíl téměř milión hlasů komunistům potvrdil správnost jimi vedené politiky a zároveň vedl ke korigování jejich mocenských pozic. Na základě toho si KSČ vytyčila strategický cíl, jímž bylo dosáhnout v následujících volbách absolutní většiny v parlamentu. Drobnou kaňku na jejich úspěchu představoval volební výsledek na Slovensku. Zisk zhruba třiceti procent by sám o sobě nebyl tak špatný, kdyby zbývajících většinu hlasů nezískala sama Demokratická strana.

Volby naplno poznamenaly poválečnou politickou scénu, zatímco před volbami většina nekomunistických stran nevystupovala nikterak výrazně proti komunistům, po volbách došlo ke změně. *„Nekomunistické strany předpokládaly, že skončilo revoluční období a pokračuje výstavba režimu, ve kterém se uplatní principy parlamentní demokracie. Vystupovaly odvážněji a výrazněji se profilovaly jako odpůrci komunistů. Více se to projevovalo na nižších stupních, kde přibývalo případů společného postupu funkcionářů nekomunistických stran. Ukázalo se to už při reorganizaci národních výborů, kdy v řadě míst vystoupili jednotně proti komunistickým návrhům.“*¹¹¹

I přes oficiálně proklamovanou spolupráci v rámci Národní fronty, začaly mezi stranami narůstat rozpory. Jádrem sporů byly nejen rozdílné politické zájmy stran, ale i neshody ohledně demokratických principů vládnutí. Jednou z oblastí, ve které docházelo ke střetům, se staly kulturní zákony – divadelní a tiskový. Spor o divadelní zákon měl své počátky už v roce 1945 od navrhovaného dekretu. Změny, které uskutečnil ministr Stránský, se staly předmětem sporů a řada divadel požadovala jednat o návrhu z roku 1945. Přepracovaná osnova se dočkala schválení až v březnu 1948.

„Velké spory vyvolal návrh tiskového zákona, předkládaný ministrem informací Kopeckým. Prezident odmítl podepsat návrh dekretu v roce 1945, v příštích dvou letech se proti osnově ostře postavily nekomunistické strany a jimi spravovaná ministerstva. Odmítaly zejména zásadu, že tisk musí sloužit lidově demokratickému režimu a vycházet z politiky Národní fronty, tedy vládní. To znamenalo vyřazení opozičního tisku. Protože nebyla naděje na schválení tiskového zákona, předkládal Kopecký samostatně jednotlivé části, u kterých byla

---

¹¹¹ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. Odborná literatura pro učitele. ISBN 8004256996, str. 58.

dohoda možná. Tiskový zákon do února 1948 schválen nebyl.“¹¹²

Kritika nekomunistických stran směřovala i do dalších oblastí kultury – rozhlasu a filmu. U rozhlasu, který spadal pod Ministerstvo informací, požadovaly jeho podřízení vládnímu nebo parlamentnímu výboru, bylo to ale odmítnuto. V oblasti filmu vznikly pro změnu rozpory z důvodu jeho stranického zneužívání. Mezi stranami se naplno rozhořel konflikt o další směřování kulturní politiky. Demokratické strany požadovaly pro kulturu širokou autonomii a minimum státních zásahů. Naproti tomu komunisté prosazovali direktivní zásahy do řízení kultury, tak jak je praktikoval jejich ministr informací Václav Kopecký.

Rok 1947 lze označit jako bod zlomu v dosavadním vývoji Československa, který měl souvislost s Marshallovým plánem hospodářské pomoci, jenž měl konsolidovat Evropu po ekonomické stránce. „*První reakce komunistických (Zápotocký) a sociálně demokratických politiků (Laušman, Fierlinger) na plán byla zamítavá. Masaryk jej přijal kladně za podmínky, že přispěje ke sjednocení Evropy, prezident se vyslovil pro naši účast.*“¹¹³ Marshallův plán byla poslední možnost pro Československo, jak se alespoň částečně vymanit z vlivu Moskvy, zejména nekomunistické strany neskrývaly naději na jeho přijetí. Tyto naděje byly rázně utnuty při jednání československé delegace v Moskvě 9. července 1947, na kterém Stalin doporučil účast Československa na konferenci odmítnout. Snaha některých českých politiků účastnit se Marshallova plánu ale zanechala u sovětských představitelů stín pochybností u loajalitě nekomunistických stran.

Odmítnutí Marschallova plánu jen prohloubilo hospodářskou krizi, ve které se Československo nacházelo, navíc přihlédneme-li ke katastrofální neúrodě v létě 1947 v důsledku sucha. Od této chvíle se začala naplno projevat krize Národní fronty, jejíž kořeny lze vystopovat již do roku 1946, do doby krátce po volbách. Jednou z příčin krize uvnitř NF byl i spor o milionářskou dávku, jejíž smysl spočíval v náhradě škod rolníkům v důsledku sucha. Komunisté tento spor využili k dalšímu stupňování tlaku na demokratické strany prostřednictvím rezolucí, jež byly přijímány v závodech a obcích a které požadovaly zdanění milionářů.

Nejvýznamnější spor se rozhořel ohledně Sboru národní bezpečnosti, respektive o jeho reorganizaci v podobě přemístění obvodních velitelů

---

¹¹² KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. Odborná literatura pro učitele. ISBN 8004256996, str. 60.

¹¹³ Tamtéž, str. 83.

SNB v hlavním městě ve prospěch komunistů. Odpor demokratických stran vůči tomuto kroku vyústil v únorovou krizi a následném podání demise části demokratických ministrů.

4.2 Cenzura v oblasti tisku

Základním programovým dokumentem nové poválečné vlády se stal Košický vládní program. Ten ve svém pátém článku plně zaručoval ústavní svobody, zejména svobodu osobní, shromažďovací, ale především svobodu projevu mínění tiskem a písmem, svobodu učení a náboženského vyznání. Z hlediska předkládané práce se ale jeví mnohem význačněji článek patnáct výše zmíněného programu, ve kterém se doslova uvádí, že *„bude provedena očista škol i jiných kulturních ústavů (divadel, knihoven apod.) od osob spolupracujících aktivně s okupanty v tomto oboru. Odstraněny budou všechny učebnice, vydané v době nesvobody. Provedena bude revize žákovských i veřejných knihoven, aby z nich bylo vypleněno nacistické i fašistické býlí. Bude provedena důkladná očista v oblasti žurnalistiky, rozhlasu a filmu. Zcela nově bude vybudován i v kulturním ohledu náš poměr k největšímu našemu spojenci – SSSR. K tomuto cíli nejen bude z našich učebnic a pomůcek odstraněno vše, co tam bylo antisovětského, mládež bude i náležitě poučována o SSSR.“* Košický vládní program svým pojetím zcela negoval politické a kulturní směřování osvobozené republiky, které bylo nastaveno už po vzniku samostatného československého státu v roce 1918, a uvrhl jí do jiného civilizačního okruhu s diametrálně odlišnými hodnotami.

„Státním úřadem, který po obnovení Československa dostal do správy oblast vydávání periodických i neperiodických publikací, bylo nově založené ministerstvo informací, vedené komunistickým politikem Václavem Kopeckým. Ministerstvo informací svými vlastními vyhláškami z 18. května 1945 a 4. července 1945 zastavilo tisk všech periodik s výjimkou těch deníků, které již stranám Národní fronty povolila vláda, a zrušilo povolení k tisku knih, o nichž bylo rozhodnuto ještě za protektorátu. Napříště směly z tiskáren vycházet jen publikace, které získaly povolení tiskového nebo publikačního odboru MI.“¹¹⁴

Základy k organizaci nového ministerstva byly dány již usnesením československé vlády v Košicích, podle něhož mělo mít ministerstvo šest odborů,

---

¹¹⁴ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014, Svazek II / 1938-2014.* Praha: Academia, 2015, ISBN 9788088069119, str. 960.

k nimž později přistoupil odbor technický. Odbor I. – informační byl vybudován úplně od základů jako nová instituce. Měl za úkol soustředit, třídit a regulovat veškeré informace z ciziny a do ciziny, a to ať přicházely do Československa, nebo odcházely z Československa do zahraničí jakýmkoliv způsobem, rozhlasem, poštou, novinami či telegrafem. Odbor II. – tiskový řešil všechny tiskové otázky, tak jak byly dány novými úkoly. Tisk již nadále nesměl být výdělkařením, ale službou.¹¹⁵ Určitým doplňkem tiskového odboru byl poradní orgán s názvem Sbor pro věci periodického tisku, ve kterém byli zástupci politických stran, ÚRO, Svazu české mládeže, Jednotného svazu zemědělců, Národní fronty žen, Sdružení kulturních organizací a některých dalších společenských organizací či státních institucí.¹¹⁶ Odbor III. – publikační dbal na to, aby se vydávání knih a časopisů děllo podle určitého plánu daného potřebami republiky a kulturními zájmy obyvatelstva. Obdobně jako u tiskového odboru i zde působil poradní orgán v podobě Státní publikační komise, z počátku byla nazývána Přípravná publikační komise.

Na poradě konané dne 2. srpna 1945 na ministerstvu školství a osvěty za účasti zástupců ministerstva informací bylo jednáno o zatímní regulaci knižního trhu podle výnosu MI (Ministerstvo informací) ze dne 4. července 1945. Zástupce MI Ing. Hlavatý konstatoval, že je třeba, aby ministerstvo informací zřídilo pro povolování jakýsi poradní sbor, který by byl informován ministerstvem o průběhu povolování a který by se mohl vyjádřit o přání složek, zúčastněných na vydávání publikací. Takovým sborem nemohla být knižní rada, zřízená výnosem ministra Nejedlého, která měla řešit otázky zásadnějšího rázu. Proto bylo stanoveno, že Ministerstvo informací zřídí jakýsi přípravný sbor pro věci publikační – Přípravnou publikační komisi, jež by nezasahovala do existence ani kompetence Knižní rady při Ministerstvu školství a osvěty.¹¹⁷

Odbor IV. – rozhlasový měl za úkol řídit reorganizaci československého rozhlasu. Pečoval o kontrolu rozhlasových přijímačů, vydával směrnice pro vysílání, instruoval zahraniční čs. vysílání. Odbor V. – filmový vycházel ze zásad, že všechny výrobní a provozní prostředky, tedy ateliéry, laboratoře, výrobní, půjčovny i biografy budou národním majetkem. Dále zajišťoval, že filmové hospodářství bylo jednotně řízeno a organizováno a že se filmová tvorba vyvíjela v souladu s kulturně – politickými cíli československých obyvatel. Odbor VI. –

---

¹¹⁵ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 70, karton 21.

¹¹⁶ ZIERIS, Karel František. *Nové základy českého periodického tisku*. Praha: Orbis, 1947, str. 33

¹¹⁷ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 66, karton 20.

kulturní a informační styky se spřátelenými národy sjednával konvence a kulturní dohody a výměnu kulturních a informačních hodnot s jinými státy ve spolupráci s Ministerstvem školství a osvěty.¹¹⁸

Ministr Kopecký, jenž se rád prezentoval jako člověk, kterému je umělecká oblast blízká, a také jí rozumí, jmenoval význačné umělce do respektovaných funkcí na svém ministerstvu. Proto v čele publikačního odboru stanul básník František Halas, Vítězslav Nezval vedl pro změnu filmový odbor. Jedinou výjimku představoval novinář František Bauer jako šéf tiskového odboru.

Jedním z prvních úkolů v osvobozené republice byla personální očista československých medií, která kromě jiného zahrnovala i očistu novinářského stavu. Samotná koncepce očištění akce se nerodila snadno, střetávaly se zde totiž dva protichůdné pohledy na to, jakým způsobem očistu provést. Skupina kolem novináře Františka Bauera prosazovala v zásadě jednorázovou akci, v rámci které mělo být postiženo zhruba 80 novinářů. Část z nich měla být postavena před soud a zbytku měla být zakázána jakákoliv novinářská činnost. Naproti tomu skupina kolem Václava Kopeckého prosazovala mnohem radikálnější postup spočívající v prověřování všech novinářů a požadující také jejich mnohem přísnější potrestání. Nakonec se prosadilo řešení navrhané Kopeckým, proč tomu tak bylo, není dnes již zřejmé.¹¹⁹

*„Komise pro očistu médií pracovala od 11. května 1945 až do února 1946. zasedli v ní nejen novináři aktivní v domácím i zahraničním odboji, ale i zástupci z řad žurnalistů vězněných v koncentračních táborech a vdov po popravených novinářích. Komise vydávala potvrzení o bezúhonnosti, která byla podmínkou dalšího členství v novinářské organizaci. Stejný systém praktikovala nová moc ve všech kulturních oborech skrze svazy spisovatelů, hudebníků a divadelních či filmových umělců.“*¹²⁰ Proti těm novinářům, jejichž činnost za protektorátu mohla být podle názoru komise hodnocena jako projev proněmeckého aktivismu, byly zavedeny sankce, které lze rozčlenit do čtyř forem podle závažnosti zjištěného provinění. Nejzávažnější forma trestu bylo vyloučení z novinářské organizace a následné předání soudní moci. Mírnější formu trestu představovalo doživotní vyloučení z novinářské organizace a zákaz vykonávat další novinářskou činnost. Třetí forma trestu zahrnovala pouze dočasné vyloučení na určitou dobu

¹¹⁸ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 70, karta 21.

¹¹⁹ CEBE, Jan. *Spolkový život českých novinářů v letech 1945-1948*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 9788024628639, str. 97-98.

¹²⁰ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 9788073676988, str. 119.

z výkonu novinářské práce. Nejměrnější forma trestu v podobě pokut byla ukládána za opakované návštěvy Presseklubu, což bylo společenské středisko kolaborujících českých novinářů v období protektorátu.¹²¹

*„Prezident republiky a první československá poválečná vláda vyhlásili v roce 1945 platnost zákonů a nařízení z doby před rokem 1938, ale politické strany neuplatnily dřívější praxi preventivní cenzury. A tak od května 1945 fakticky žádná cenzura neexistovala. Jedinými a dobrovolnými cenzory byly samy politické strany a jejich koaliční seskupení – Národní fronta.“*¹²²

S názorem Karla Kaplana, že v Československu v letech 1945 – 1948 cenzura fakticky neexistovala, zásadně nesouhlasí Katarína Zavacká z Ústavu státu a práva Slovenské akademie věd. Ta ve svém příspěvku *Cenzúra v Československu v rokoch 1945 – 1948*, uvádí několik příkladů, které její tvrzení podporují. Jednak odkazuje na Košický vládní program, konkrétně článek XV, ve kterém je uvedeno, že bude z učebnic a jiných pomůcek odstraněno, vše co je protisovětského.¹²³ Toto lze bezesporu označit jako projev cenzury, nicméně bez dalších podpůrných elementů, by tvrzení o existenci cenzury obecně bylo příliš silné.

Naštěstí Katarína Zavacká nezůstává pouze u Košického vládního programu a předkládá mnohem závažnější argumenty v její prospěch. Hovoří o tzv. tichém pokynu, který dostaly všechny noviny a jehož podstatou byl zákaz psaní proti odsunu Němců, proti socialismu a komunismu jako ideji a proti Sovětskému svazu. Zároveň si pokládá otázku, kdo tento tichý pokyn, o čem se nemá psát, vydal a proč byl vůbec nekomunistickými stranami akceptován.¹²⁴ Za velmi závažný fakt považuje i to, že ve sledovaném období došlo k zúžení okruhu osob oprávněných k vydávání tisku. Odkazuje přitom na podmínky stanovené v § 10 rakouského tiskového zákona č. 6/1863, při jejichž splnění mohli být noviny svobodně vydávány. Po roce 1945 však přestal platit základní prvek tiskové svobody tedy, že každý může svobodně založit periodický tisk a možnost vydávání periodik se zúžila na politické strany a organizace sdružené do Národní

---

¹²¹ CEBE, Jan. *Spolkový život českých novinářů v letech 1945-1948*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 97880246286, str. 102-104.

¹²² KAPLAN, Karel a Dušan TOMÁŠEK. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. ISBN 8085270382, str. 8.

¹²³ ZAVACKÁ, Katarína. *Cenzúra v Československu v rokoch 1945-1948*. In: *Evropa mezi Německem a Ruskem: sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2000. ISBN 80-7286-021-6, str. 557.

¹²⁴ Tamtéž.

fronty.¹²⁵ Na následujících stranách se pokusím určit, které stanovisko má bližší pravdě, zda to české nebo naopak to slovenské.

Jak již bylo řečeno výše, dohled nad médii zajišťovalo Ministerstvo informací v čele s komunistou Václavem Kopeckým. Aniž by si to ostatní nekomunistické strany uvědomovaly, dostali jejich ideoví oponenti do vínku mocný nástroj, který neváhali mnohokrát použít proti nim samým.

Hlavním úkolem, na který se na Ministerstvu informací soustředili, bylo vytvoření nové mediální legislativy, jež by lépe odpovídala změně poměrů, které se tu po válce vytvořily. Tisk se měl stát odrazem Národní fronty a jejích elementů. Uplatňovala se zde teze, že tisk má být výlučně národním majetkem a sloužit zájmům lidu a jako takový je tedy vyloučen ze soukromého podnikání.¹²⁶ Ostatně něco podobného už zaznělo na jednání v Košicích, v dubnu 1945, kdy „činitelé tří socialistických stran akceptovali stanovisko Klementa Gottwalda, že napříště nelze povolit nezávislý tisk, protože prý ve skutečnosti slouží kořistnickým zájmům soukromých vydavatelů a přispěl k rozkladu předválečné republiky.“¹²⁷ „Svou roli sehrála i negativní meziválečná zkušenost s bulvárním tiskem – ten nebylo v poválečných poměrech možné vydávat.“¹²⁸

Jedním z prvních opatření Ministerstva informací, které vedlo k omezení tisku, byla vyhláška z 18. května 1945, na jejímž základě mohly o povolení vydávat periodika požádat pouze politické strany, státní úřady, veřejnoprávní instituce a korporace celonárodního významu (kulturní, tělovýchovné, náboženské a jiné podobné organizace). Tímto opatřením tak byli z práva vydávat tiskoviny naprosto vyřazeni jednotlivci a skupiny, pokud měli v úmyslu tak činit v rámci jejich soukromé výdělečné činnosti. Výjimka z tohoto pravidla byla po jistém váhání přiznána vědeckým a kulturním časopisům, jež mohla vydávat soukromá osoba či nakladatel. Podmínkou bylo, aby šlo o vynikajícího jednotlivce, jehož dosavadní působení skýtalo záruku, že mu časopis nebude sloužit jako zdroj zisku. „Tak se mohl Václav Černý zase sám legálně ujmout vydávání *Kritického měsíčníku*, Josef Laichter obnovil *Naši dobu*, Oto Girgal *Otázky divadla nebo grafik* Jan Štenc časopis *Umění*. Dvě proslulé osobnosti po návratu

¹²⁵ ZAVACKÁ, Katarína. Cenzúra v Československu v rokoch 1945-1948. In: *Evropa mezi Německem a Ruskem: sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2000. ISBN 80-7286-021-6, str. 557.

¹²⁶ DRÁPALA, Milan. *Na ztracené vartě Západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948*. Praha: Prostor, 2000. Obzor (Prostor). ISBN 807260046X, str. 46.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 9788024730288, str. 228.

*z koncentračního tábora také našly způsob, jak obejít zákaz vydávat politický tisk. Peroutkův deník Svobodné noviny a týdeník Dnešek zaštitilo reprezentativní Sdružení kulturních organizací a Emil František Burian si pro vydávání týdeníku Kulturní politika vytvořil Kruh přátel divadla E. F. Buriana.*¹²⁹

Pro oblast knižního trhu byl vydán výnos Ministerstva informací o prozatímní regulaci knižního trhu ze dne 4. června 1945. Podstata tohoto výnosu spočívala v povinnosti každého nakladatele předložit publikačnímu odboru MI ke schválení svůj vydavatelský program s tím, že každá navrhovaná publikace byla doprovázena žádankou o povolení k tisku ve čtyřech kopiích. V rámci povolovacího procesu se navrhované publikace posuzovaly zejména podle jejich hodnoty, důležitosti a naléhavosti. Pod povolovací řízení spadaly všechny tituly krásné literatury a rovněž všechny ostatní neperiodické publikace v rozsahu nad osm stran. Menší letáky měly povolovat okresní národní výbory, okresní správní komise nebo úřady národní bezpečnosti. Udělené povolení nezbavovalo autora a nakladatele zákonné odpovědnosti za obsah knihy.¹³⁰ Administrativním jádrem systému řízení v oblasti knižního trhu byl publikační odbor Ministerstva informací v čele s básníkem Františkem Halasem. S publikačním odborem spolupracovali při posuzování jednotliví lektoři, odborné instituce, společenské organizace a v některých případech podle charakteru publikace i četné zájmové spolky, které měly garantovat jejich kvalitu. Zvláštní pozornost byla věnována literatuře pro děti a mládež s cílem nabídnout i nejmladším čtenářům kvalitní literaturu. Naopak oblastí, již měla regulace z knižního trhu postupně vytlačit, byla zábavná populární četba, různé dívčí, milostné, dobrodružné a kriminální romány.¹³¹ „*Opatření přijatá Ministerstvem informací pro knižní trh a pro periodický tisk tvořila zrcadlový protiklad. Vydávání knih zůstalo založeno na privátní iniciativě. Z vydávání periodického tisku bylo kapitalistické podnikání naopak vyloučeno s tím, že hledisko zisku vede k bulvarizaci novin a k degradaci jejich společenské funkce. Ani v rámci tohoto omezení však nemohl kdokoliv vydávat cokoliv. Fakticky bylo pro periodika zavedeno koncesní řízení, v němž byla zvláště posuzována žádost o povolení každého titulu. Naproti tomu k restrikci nakladatelských koncesí nedošlo. Regulace knižního trhu byla založena*

¹²⁹ DRÁPALA, Milan. *Na ztracené vartě Západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948*. Praha: Prostor, 2000. Obzor (Prostor). ISBN 807260046X, str. 49.

¹³⁰ JANÁČEK, Pavel. *Literární brak: operace vyloučení, operace nahrazení, 1938-1951*. Brno: Host, 2004. Teoretická knihovna. ISBN 8072941291, str. 354.

¹³¹ JANOUŠEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989*. Redaktor Petr Čornej, Alena Fialová. Praha: Academia, 2007. ISBN 9788020015273, str. 33-35.

na předběžné cenzuře nakladatelských plánů.“¹³² Státním zastupitelstvím a tiskovým soudům zůstalo právo vykonávat následnou cenzuru knih a periodik na základě legislativy uplatňované za první republiky. V oblasti neperiodických publikací bylo zabavování a zakazování vykonáváno okrajově, týkalo se to zejména drobných politických tisků distribuovaných v pohraničí a vyjadřujících stanoviska menšinového obyvatelstva.

Na výsost zásadní pro další vývoj poměrů v tisku, bylo vydání vyhlášky Ministerstvem průmyslu 15. června 1945, na jejímž základě se tiskový odbor Ministerstva informací, stal faktickým vládcem v oblasti hospodaření s papírem pro účely tisku. Ministerstvo informací pod vedením Kopeckého tak získalo nástroj, s jehož pomocí mohlo zamezit založení nových periodik, případně pomocí nátlaku ovlivňovat styl psaní nepohodlných redakcí.¹³³ Kolabující výroba papíren krátce po skončení války přiměla ministra Kopeckého vydat v druhé polovině října 1945 vyhlášku o přechodném omezení ve vydávání periodických tiskopisů. Vyhláška stanovila, že od prosince smí vycházet jen ty periodické tisky, které získají povolení MI na základě nově podané žádosti. „*Tiskový odbor vypracoval návrh seznamu povolených periodik, který byl 28. listopadu 1945 schválen zástupci politických stran a společenských a zájmových organizací. Každému ústřednímu vydavatelství politické strany mělo být určeno celkové množství papíru s tím, že si samo pak stanoví rozdělení pro jednotlivá periodika. Ministerstvo informací tedy určovalo celkový příděl (pokud jej snížilo, tak se vydavatelství nemohlo příliš bránit, protože na veškerý papír mělo ministerstvo monopol). Pokud by si vydavatelství papír opatřilo jiným způsobem a nepřihlásilo jej, porušovalo by zákon.*“¹³⁴ Vyhláška také umožnila MI stanovit náklad, rozsah a rozměr periodického tisku, jakož i časový rámeček pro jeho vycházení.¹³⁵

Tím nejdůležitějším počínem z dílny Ministerstva informací však měl být nový tiskový zákon, jehož přijetí bylo mnohými vnímáno jako jeden z nejdůležitějších úkolů v oblasti mediální legislativy v poválečném Československu. Proto krátce poté, co se Václav Kopecký ujal svého úřadu,

---

¹³² WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014, Svazek II / 1938-2014*. Praha: Academia, 2015. ISBN 9788088069119, str. 962.

¹³³ DRÁPALA, Milan. *Na ztracené vartě Západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948*. Praha: Prostor, 2000. Obzor (Prostor). ISBN 807260046X, str. 47.

¹³⁴ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 9788024730288, str. 230.

¹³⁵ KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*. V Praze: Karolinum, 2003. ISBN 8024606321, str. 380.

začalo MI připravovat předlohu zákona o prozatímní úpravě poměrů v českém tisku, postavení redaktorů a svazu novinářů. Osnova tiskového zákona byla vypracována již v průběhu léta 1945. Rychlost s jakou byl tento návrh vypracován, souvisela se snahou ministerstva zajistit, aby byl zákon schválen ještě ve formě prezidentského dekretu a vyhnout se tak složitému projednávání v rámci Prozatímního národního shromáždění. V návrhu nového tiskového zákona komunisté viděli vhodný nástroj na podřízení si tiskových médií, včetně knižní produkce. Není tedy náhodou, že celkový charakter tohoto návrhu tak vzbuzoval u nekomunistických politiků včetně prezidenta Beneše oprávněné obavy a to z několika více či méně závažných důvodů.

Ministrům za národní socialisty a lidovce vadil především rozpor mezi svobodou slova, jež byla ústavně zaručena, a navrhovaným vyloučením soukromých vydavatelů z podnikání v oblasti tisku. *„Námítky však byly i proti zásadě, že tisk má sloužit zejména lidově demokratickému režimu a vycházet z politiky Národní fronty, což fakticky znemožňovalo existenci opozičního tisku, který byl ovšem v západoevropském pojetí demokracie vnímán jako nezbytná součást demokratického systému.“*¹³⁶ V tomto případě je ale nutné zmínit, že opoziční tisk fakticky neexistoval, protože neexistovala ani skutečná opozice. Všechny strany byly součástí Národní fronty a pouze strany sdružené v této organizaci mohly kandidovat ve volbách. Nebylo tedy možné, aby nějaká strana existovala mimo tento rámec a zároveň se mohla ucházet o hlasy ve volné politické soutěži, tzn., že žádná povolená opoziční strana neexistovala a tudíž nebylo ani opozičního tisku. To, že uvnitř Národní fronty docházelo k ideovým turbulencím a nekomunistické strany se stále častěji spojovaly do určitého bloku vůči KSČ a tisk jednotlivých stran tuto linii kopíroval, taky nelze chápat jako existenci opozičního tisku, protože v otázkách zásadnějšího charakteru panoval mezi stranami konsenzus, alespoň tedy z počátku. Také prezidentská kancelář sdělila Ministerstvu informací své negativní stanovisko k návrhu, protože podle ní pro periodický tisk zavádí systém ještě přísnější, než jaký tu panoval před rokem 1862 za habsburské monarchie. Připomínky kanceláře prezidenta republiky se týkaly třech bodů: omezení práva vydávat časopisy, koncesních podmínek a předběžné cenzury, navíc zde byla kanceláří nadnesena i otázka zavedení nové skutkové podstaty fašistického psaní. Ministerstvo informací ve věci omezení

---

¹³⁶ CEBE, Jan. *Spolkový život českých novinářů v letech 1945-1948*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 97880246286, str. 130.

práva vydávat časopisy konstatovalo, že návrh zákona není v rozporu s ustanovením § 108 ústavní listiny (každý čs. občan může vykonávat výtěžkovou činnost v mezích všeobecných právních ustanovení), neboť právě navrhovaná úprava má být takovým všeobecným právním ustanovením pro obor podnikání v oboru vydávání časopisů.¹³⁷ Co se týkalo výtek ohledně koncesních podmínek, tak zde ministerstvo odkazovalo na Ústavní listinu z roku 1920, ve které není žádný zákaz stanovit koncesní podmínky. Navíc argumentovalo, že v době přípravy Ústavní listiny z roku 1920, zde byly koncese tiskařské, nakladatelské a knihkupecké nejen fakticky, nýbrž i právně zavedeny a nikdo nespatořoval v těchto nařízeních protiústavní omezování.¹³⁸ A konečně výtky vztahující se k předběžné cenze byla „vyřešena“ tak, že k této výtce bude teprve zaujato stanovisko.¹³⁹ Své připomínky mělo i Ministerstvo pošt, které argumentovalo příliš silným vlivem MI na vývoj české literární tvorby.¹⁴⁰

V oblasti knižní produkce přejímala tisková osnova dosavadní formy cenzurních zásahů v podobě zákazu titulu, odložení vydání titulu, změny počtu výtisků, změny výtvarné podoby a formátu knihy. Osnova dále stanovila v § 3, „že Ministerstvu informací přísluší působiti vhodnými prostředky k tomu, aby ediční činnost při zachování svobody projevu mínění a svobody duchovní byla věcně i časově účelně sladěna, aby do vydavatelských programů byla zařazována díla hodnotná a aby bylo zamezeno vydávání literárního braku a děl s obsahem státněpoliticky podvratným a kulturněpoliticky škodlivým.“¹⁴¹ S ohledem na negativní reakce za současného odmítnutí prezidenta Beneše tento koncept podepsat, změnilo MI taktiku. Původní všeobjímající tiskovou osnovu rozdělilo na dva samostatné zákony (osnovu zákona o tisku a osnovu zákona o postavení redaktorů a svazech novinářů), které měly být schvalovány každý zvlášť. Návrhy obou zákonů byly ještě několikrát ve vládě projednávány, ale přetrvávající odpor vůči osnově zákona o tisku donutil ministra Kopeckého tento návrh prozatím odložit (nakonec nebyl v období 1945-1948 vůbec přijat) a soustředit se na osnovu o redaktorech a svazech novinářů, jenž byla mnohem lépe přijímána a byla zde tak šance na její schválení (návrh byl nakonec 28. května 1947 přijat jako zákon č. 101/1947 Sb.). O značném odporu především vůči osnově

¹³⁷ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 14, karton 4.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ JANÁČEK, Pavel. *Literární brak: operace vyloučení, operace nahrazení, 1938-1951*. Brno: Host, 2004. Teoretická knihovna. ISBN 8072941291, str. 159.

¹⁴¹ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 14, karton 4.

chystaného tiskového zákona svědčí také četné rezoluce z různých koutů republiky, zasílané na Ministerstvo informací hlavně v průběhu roku 1946. Například Místní národní výbor – místní rada osvětová v Malé Morávce zaslal rezoluci tohoto znění. „*Protestujeme co nejdůrazněji a ohrazujeme se proti osnově chystaného zákona tiskového, podle kterého vydávání denních novin, časopisů a podobných tiskovin má být svěřeno pouze a výhradně politickým stranám a některým organisacím celostátního charakteru. Místní rada osvětová v Malé Morávce spatřuje v tomto chystaném zákoně prvek, stojící v rozporu s dosud platnou ústavní listinou a nadto dotýkající se základní svobody občanské, t. j. volného projevu a svobody tisku.*“¹⁴² Textové znění všech rezolucí, jež jsou uloženy v Národním archivu ve fondu Ministerstva informací (karton č. 4) je naprosto totožné, což nasvědčuje tomu, že celá tato akce s rezolucemi byla jistým způsobem koordinována, nejspíše samotnými nekomunistickými stranami.

Od roku 1947, s tím jak vrcholil mocenský boj, docházelo k postupnému zostřování cenzurní praxe. Vzájemné obviňování, spory a stížnosti politických stran na tisk, případně jeho následnou cenzuru byly na denním pořádku jak ve vládě, tak na půdě sněmovny. Počátky těchto sporů ale sahaly až do roku 1945 a staly se předmětem mnoha debat, jejichž ústředním motivem byla myšlenka, zda není prospěšnější zavést předběžnou cenzuru anebo stanovit cenzuře následné jasná a pevná pravidla. Je s podivem, že negativní stanovisko k tomuto návrhu vyjádřili sami komunisté. „*K této věci se vyjadřovaly příslušné odbory Ministerstva vnitra. Nejdůležitější z nich, VII. odbor – politické zpravodajství a Státní bezpečnost, ovládaný komunistickými funkcionáři, považoval za neslučitelné se zásadami lidové demokracie a za politicky neúnosné, aby byl znovu zaveden přežitek dřívějších politických režimů, cenzura tisku, a z těchto důvodů nesouhlasil zásadně s návrhem na obnovení poměrů z doby před okupací v příčině cenzury tisku.*“¹⁴³ Tento návrh byl nakonec sice odmítnut, ale situace na počátku roku 1947 si znovu vyžádala, neutěšené poměry v tisku nějakým způsobem upravit.

Proto ministerstvo vnitra vedené komunistou Václavem Noskem, předložilo do připomínkového řízení zásady nové úpravy „přehledky tisku“, jež se měla dít formou dodatečné kontroly povinných výtisků a výkon kontroly měl být svěřen okresním národním výborům, okresním ředitelstvím

---

¹⁴² NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 14, karton 4.

¹⁴³ KAPLAN, Karel a Dušan TOMÁŠEK. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956: studie.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. ISBN 8085270382, str. 9.

SNB a v neposlední řadě též státním zastupitelstvím. Tyto zásady sice opět odmítaly zavedení předběžné cenzury tisku, nicméně zároveň poukazovaly na to, že je nutné nějakým způsobem tisk usměrňovat. „*Usměrnování tisku se mělo dít dvojím způsobem: jednak soustavným informováním redakcí novin a časopisů o tom, které údaje a okolnosti nesmějí býti z důvodů bezpečnosti a obrany státu vůbec uveřejňovány a uveřejnění kterých skutečností může ohrozit důležité veřejné zájmy nebo poškodit prestiž státu a jeho mezinárodní vztahy a jednak autocenzurou: přesunem odpovědnosti za dodržování těchto instrukcí na redaktory, vydavatele a tiskaře. Ti měli být za opomíjení směrnic sankcionováni napomenutím, disciplinárními opatřeními, zákazem rozšiřování tiskoviny nebo i odnětím povolení k tisku.*“¹⁴⁴

Ani tento návrh nebyl však v důsledku nesouhlasu jednotlivých politických stran uvnitř Národní fronty realizován. Konec roku 1947 se už nesl ve znamení hluboké politické krize a komunisté, včetně ministerstva vnitra v rámci vystupňované mocenskopolitické aktivity směřující k absolutnímu uchopení moci v republice, svůj doposud odmítavý postoj k cenzuře náhle změnili, teď byli pro její zavedení. Boj o cenzuru tak vstoupil do nové fáze.

„*V listopadu vydalo velitelství Sboru národní bezpečnosti všem zemským a oblastním úřadovněm pokyn k případnému stíhání redaktorů za širokou škálu prohřešků proti veřejnému zájmu. Komunisté na ministerstvech vnitra a informací se dohodli na společném postupu a 22. prosince začal fungovat speciální kontrolní odbor, který dostal za úkol registrovat závadné články. Odbor měl pak instruovat orgány Státní bezpečnosti, které by se postaraly o trestní postih.*“¹⁴⁵ Tematicky byly sledované oblasti v tisku vymezeny poměrně široce, zahrnovaly jak oblast hospodářskou či obrany země, tak i vztahy ke spojeneckým státům. Konkrétně se jednalo o dvouletý hospodářský plán, štvání proti slovanským národům, problémům v oblasti zásobovací a vyživovací, dále mělo být sledováno i psaní tisku o linii vnitřní a zahraniční politiky a o věcech obrany státu.¹⁴⁶ „*Cenzurní praktiky ministerstva informací a Bezpečnosti vyvolaly již v zárodku odpor postižených stran a přispěly k vyhrocení rozporů v Národní frontě. Cenzurní činnost tiskového oddělení ministerstva informací a Státní bezpečnosti se teprve*

¹⁴⁴ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014, Svazek II / 1938-2014*. Praha: Academia, 2015. ISBN 9788088069119, str. 966.

¹⁴⁵ DRÁPALA, Milan. *Na ztracené vartě Západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948*. Praha: Prostor, 2000. Obzor (Prostor). ISBN 807260046X, str. 50.

¹⁴⁶ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 57, karton 19.

*rozbíhala a příprava zákona o cenzuře tisku byla ještě v zárodečném stavu, když se v únoru 1948 odehrálo rozhodující mocenské střetnutí. Komunisté nastolili monopol své moci, a dosud zaváděná nebo chystaná cenzurní opatření už byla zbytečná.*¹⁴⁷

Dovolím si ještě malou vsuvku, ukázkou či snad příklad toho, jak si komunisté představovali nebo snad lépe řečeno, jak chápali svobodu tisku v poválečném Československu, kterou lze demonstrovat na tisku lidovecké strany – týdeníku *Obzory*. *Obzory* se profilovaly jako tisk prozápadní, protisocialistický, který kladl důraz na křesťanské hodnoty. Svým zaměřením tak představoval osamocenou výspu, v moři socialisticky případně komunisticky laděných tiskovin, jež na území osvobozené ČSR vycházely. Díky tomu se často stávaly terčem až hysterických útoků svých ideových oponentů. Velice sebevědomě totiž komentovaly a kritizovaly poměry panující v lidové demokracii a praktiky, kterými se tento nový řád vyznačoval, a častokrát i prolamovaly některá tabuizovaná témata. Jedním z nich bylo informování veřejnosti o zvěrstvech páchaných na Němcích v rámci internačních táborů a při jejich odsunu. Kritika směřovala jednak proti obhajobě takového chování, které bylo tehdejším tiskem vesměs schvalováno, ale hlavně byla mířena přímo na samotné aktéry těchto zvěrstev, které přirovnávala k nacistickým agresorům z doby okupace.¹⁴⁸ Nelze se tedy divit, že se na redakci snesla vlna kritiky tzv. z druhé strany (kritika vůči *Obzorům* byla z dnešního pohledu samozřejmě neoprávněná, tyto věci se skutečně děly, z pohledu tehdejšího účastníka, už to tak jednoduché nebylo, bylo krátce po válce a nenávisť k Němcům obecně byla obrovská) v jejímž čele samozřejmě stály komunistické listy *Rudé právo* a *Právo lidu*.

V jednom z dalších čísel byl otisknut dopis bývalého příslušníka československého letectva ve Velké Británii. „*Autor v něm neskrýval své rozčarování nad zpolitizovaným a neprofesionálním způsobem poválečné obnovy našich branných sil. Narážel na návrat do armády vojáků z povolání, kteří po německé okupaci Československa byli bez problémů deaktivováni, a části dokonce byla nabídnuta kancelářská práce v různých protektorátních úřadech. Ale po válce se mnozí z nich jako kdyby se nic nestalo, znovu ujali svých předválečných funkcí na ministerstvu národní obrany a generálním*

---

¹⁴⁷ KAPLAN, Karel a Dušan TOMÁŠEK. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. ISBN 8085270382, str. 12.

¹⁴⁸ TIGRID, Pavel. *Transfer Němců a tisk. Obzory*, Praha, roč. 1, č. 8, str. 116.

štábu.¹⁴⁹ Kritika autora dopisu byla samozřejmě oprávněná, v resortech řízených komunisty byli do důležitých, nejen vojenských funkcí tehdy opravdu dosazováni buď lidé s tím „správným názorem“, rozuměj komunisté, a to vojáci bojující na západě až na opravdu řídké výjimky nebyli, anebo tam byli dosazováni i kolaboranti, o nichž to komunisté věděli a jejichž prohřešky tzv. zametli a díky tomu si mohli u kolaborantů být jistí jejich loajalitou.

Tyto případy článků posloužily Kopeckému jako záminka pro likvidaci *Obzorů*. Pokusil se k tomu využít vyhlášky svého úřadu z 26. října, která stanovila, že časopisy mohou nadále vycházet jedině po získání nového povolení. „*Třicátého listopadu Kopecký pohrozil při jednání vlády, že týdeník zakáže, neboť píše ve fašistickém a reakčním duchu. Redakce Obzorů však nedbala výhrůžek a pokračovala ve vydávání časopisu i bez ministerského povolení. Celá záležitost se 19. prosince dostala na pořad jednání předsednictva vlády, kde Kopecký požadoval, aby buď byly Obzory zastaveny a nahrazeny jiným časopisem, nebo aby se vyměnili jejich redakce a její dosavadní členové byli trestně stíháni. Nakonec předsednictvo přijalo Stránského návrh (ministr spravedlnosti za národní socialisty), aby ministr informací Obzory veřejně pokáral za porušení kázně a aby se tím celá záležitost uzavřela. Kopecký potom upustil od trestního stíhání redaktorů a udělil Obzorům kýžené povolení.*“¹⁵⁰

Kromě Pavla Tigrida se do sporu s komunisty dostal i další člen redakce *Obzorů*, spisovatel Jan M. Kolár se svým článkem *Atomická energie a Jáchymov*. „*Vyšel 27. července 1946 v třicátém čísle Obzorů a Kolár v něm pobouřil především komunisty poznámkou o sovětských expertech na atomovou energii, kteří podle autorových zpráv měli již nějakou dobu v jáchymovských dolech utajeně pracovat. Kvůli tomuto článku, v němž údajně vyzradil vojenské tajemství, byl Kolár 11. září téhož roku zatčen a několik dní držen ve vazbě.*“¹⁵¹

Pro celé sledované období v letech 1945 – 1948 bylo poměrně běžnou záležitostí, že se řada protikomunistických novinářů dostala díky svým článkům do konfliktu s politickou mocí. Žaloba jako prostředek persekuce novináře či publicisty byla tím vítaným „bičem“ v rukách komunistů, našly se bohužel

¹⁴⁹ BYSTROV, Vladimír. *Svobodná nesvoboda: některé příklady postupující komunistické a sovětské mediální krajiny v Československu a snah komunistů umlčet český nekomunistický a církevní tisk v letech 1945-1948*. Praha: Vyšší odborná škola publicistiky, 2006. Studie (Vyšší odborná škola publicistiky). ISBN 8090375707, str. 14.

¹⁵⁰ DRÁPALA, Milan. *Na ztracené vartě Západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948*. Praha: Prostor, 2000. *Obzor* (Prostor). ISBN 807260046X, str. 58-59.

¹⁵¹ KOŠNAROVÁ, Veronika. *Ztracen v dějinách: spisovatel Jan M. Kolár*. Praha: Academia, 2013. Literární řada. ISBN 9788020022288, str. 14.

i výjimky, kdy tlak na novináře vyvíjela jeho vlastní strana.¹⁵²

Kam až byli komunisté v čele s Václavem Kopeckým schopni zajít ve snaze očernit, zdiskreditovat a případně i zakázat některé nekomunistické tiskoviny, *Obzory* nevyjímaje, lze nalézt například v exposé ministra informací Václava Kopeckého v informačním výboru ÚNS ze dne 13. listopadu 1946. Ministr Kopecký v něm obšírně a v celku i spokojeně informoval o tiskových poměrech v republice, neopomněl ovšem znovu zmínit i problematiku psaní *Obzorů*. Doslova řekl, „*že nelze strpěti provokativní antisovětské štvání Obzorů, jak si Obzory troufají psát, jak záludně útočí na linii československé zahraniční politiky, jak hlásají jinou československou zahraniční politiku, jak tendenčně zlehčují naše spojení se Sovětským svazem a do jak hanebného světla staví svými pomluvami našeho sovětského spojence a bratrské slovanské národy.*“¹⁵³

Dále také kritizoval, že poslední čísla tohoto týdeníku byla plná nejzákladnějších poznámek ve spojení s pařížskou mírovou konferencí, a označil *Obzory* za prodlouženou ruku Churchilla a zařadil je tak k tisku mezinárodní reakce. „*Náš lid nestrpí, aby někdo podvracel naše spojení se Sovětským svazem. Náš lid, naše dělnictvo, všichni pokrovní lidé jsou rozhořčení nad tím, že mohou u nás stále troufaleji vystupovati provokatéři, traviči veřejného mínění, lidé, kteří mají houževnatou ctižádost stát se hrdiny velezrádných a špionážních afér. O temném pozadí různých antisovětských štvanic u nás bude možno v příhodné chvíli podati doklady.*“¹⁵⁴ Tato, v podstatě již demagogická slova nápadně připomínají pozdější vystoupení prokurátorů v rámci zinscenovaných politických procesů.

Doposud bylo pojednáno o cenzuře tisku domácího, v následujících řádcích se velmi stručně pokusím charakterizovat cenzuru tisku zahraničního. K danému tématu jsem nenalezl žádnou ucelenou literaturu, jedinou zmínku o cenzuře zahraničních tiskovin v tomto období jsem objevil v Národním archivu, ve fondu Ministerstva informací. V případě zahraničního tisku logicky nebylo možné uplatňovat cenzuru předběžnou, jelikož autoři byli mimo dosah a pravomoc československých cenzurních orgánů. Jedinou zdánlivou možností, jak ovlivnit psaní zahraničního tisku, tak bylo podání oficiální stížnosti či protestu prostřednictvím zastupitelského úřadu v dotčené zemi a doufat, že orgány

---

¹⁵² KOŠNAROVÁ, Veronika. *Ztracen v dějinách: spisovatel Jan M. Kolár*. Praha: Academia, 2013. Literární řada. ISBN 9788020022288, str. 15.

¹⁵³ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 14, karton 4.

¹⁵⁴ Tamtéž.

hostitelské země zakročí. Nicméně šance na úspěch takového počínání byla v podstatě nulová.

Proto přicházela v úvahu pouze cenzura následná a to v podobě zabavení tisku nebo zákazu dopravy a následné distribuce tisku. Zabavení tisku bylo možné v případě, že tiskovina byla vyloučena z oficiálních distribučních kanálů a do země se tak dostala kupříkladu jako soukromá zásilka. To ale na druhou stranu vyžadovalo důslednou kontrolu všech zásilek ze zahraničí na poštovních úřadech. Zákaz dopravy byl například využit v případě slovenských časopisů, jež vycházely ve Spojených státech, jednalo se o tyto časopisy: *Slovák v Amerike*, *Jednota*, *Hlasatel*, *Slovenská obrana*, *Osadné hlasy* a *Katolický sokol*.¹⁵⁵ Troufám si tak tvrdit, že cenzura zahraničního tisku ve sledovaném období neměla žádnou ucelenou podobu, tedy že v letech 1945 – 1948 fakticky neexistovala, kromě výše zmíněného případu a možná několika málo dalších, ovšem zcela mimořádných a ojedinělých případů, které ale nebyly nijak přesvědčivě zdokumentovány.

Na závěr bych se rád vrátil k otázce, kterou jsem si položil na začátku této kapitoly, zda v daném období cenzura existovala či nikoliv. A musím se přiklonit k variantě číslo jedna, tedy že cenzura v období tzv. třetí republiky skutečně existovala. Koneckonců svědčí o tom celá řada skutečností, které jsem rozčlenil zhruba do tří skupin.

Do první skupiny jsem zařadil ty skutečnosti, které se sice nedají označit přívlastkem „cenzurní“, ale jistou omezující funkci ve vztahu k tisku bezesporu mají. Patří sem jednak regulace tisku v tom smyslu, že tisk již nadále nemohl být předmětem soukromého podnikání jednotlivců a skupin, pouze strany Národní fronty, případně korporace či jiná zájmová sdružení, jež prokázala veřejný zájem, mohla vydávat periodický a neperiodický tisk. Dalším takovým omezujícím opatřením byla kontrola hospodaření s tiskařským papírem, jež náležela Ministerstvu informací. Jednalo se o poměrně nebezpečnou zbraň v rukách komunistů, protože ministerstvo tak mohlo s odůvodněním na nedostatek papíru ovlivňovat periodicitu, případně výši nákladu jednotlivých tiskovin. Ministerstvo dokonce mohlo, prostřednictvím tohoto opatření zamezit vydání konkrétního tisku, tím že dané redakci vůbec tiskařský papír nepřidělilo. Samy o sobě tyto příklady nejsou až tak závažné, ale pokud je spojíme dohromady, tak nám poskytnou nehezky obrázek o poměrech, jež v lidové demokracii panovaly.

Do druhé skupiny jsem zařadil takové příklady, pro které lze použít

---

¹⁵⁵ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 72, karton 21.

označení předběžná cenzura. V prvé řadě sem patří Košický vládní program a jeho článek XV., který pojednává o tom, jak bude z učebnic a dalších učebních pomůcek odstraněno vše antisovětské. V tomto konkrétním případě jsem ale váhal jak dané ustanovení správně uchopit. Zda je tímto ustanovením myšleno to, že napříště budou vycházet učebnice, ve kterých nebude nic protisovětského a jednalo by se tak o předběžnou cenzuru nebo zda se tím myslí, že veškeré učební texty obsahující cokoliv protisovětského budou vyřazeny, případně zabaveny a zničeny a tím pádem bychom to mohli řadit do cenzury následně. Nakonec u mě zvítězila varianta předběžné cenzury. Kromě zákazu kritiky sovětského spojence bylo v daném období zakázáno také kritizovat samotný systém Národní fronty a její program, prezidenta republiky, psát proti odsunu Němců, proti socialismu, komunismu atd. Všechny tyto případy tak nasvědčují tomu, že předběžná cenzura, ačkoliv byla vrcholnými představiteli odmítána a tvrdilo se, že zde není, tak tu ve skutečnosti byla.

Poslední bod ani tak nesouvisí s konkrétními případy cenzury, jako spíše se způsobem jak byla cenzura především v oblasti knih chápána, respektive zdůvodňována. V případě knih nebyla cenzura navenek založena totiž jako politická kontrola tištěného obsahu, nýbrž jako způsob potlačení určitých textů, které byly autoritativně publikačním odborem MI posouzeny jako méněcenné, nehodnotné a nepotřebné pro národ a pro budoucí směřování literární kultury. Otázka ale zní, kdo je opravdu schopen nestraně posoudit, co je a co není v oblasti kultury hodnotné, navíc tento případ jen dokazuje, jak krásně se dá zaštitit nehezky úmysl ctnostnými důvody.

4.3 Cenzura v oblasti rozhlasu

„O budoucnosti Čs. rozhlasu se rozhodovalo v Košicích. Úsilí komunistů o ovládnutí rozhlasu začalo ovšem ještě dříve. Po jednání mezi východním a západním komunistickým exilem v Moskvě byla v roce 1944 vypracována tajná instrukce, podle níž komunisté musí mít v rukou všechny nástroje boje o duši národa. Čs. rozhlas jako nejvlivnější prostředek masového působení byl zcela logicky považován za klíčovou pozici. Počet jeho posluchačů byl vyšší než počet čtenářů denního tisku.“¹⁵⁶ Krátce po osvobození se tak na základě ujednání v rámci Košického vládního programu Čs. rozhlas dostal do područí nově

---

¹⁵⁶ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 8086762009, str. 191.

vzniklého Ministerstva informací, v jehož čele stál nám známý komunista Václav Kopecký. V rámci MI bylo veškeré rozhlasové vysílání podřízeno přímo IV. odboru ministerstva, vedeném spisovatelem Ivanem Olbrachtem. Už během květnového povstání stanul v čele rozhlasu profesor Otakar Matoušek jako pověřený ředitel, který byl ale během pouhých tří týdnů nahrazen Bohuslavem Laštovičkou, jenž za války působil v londýnském exilu v rámci ministerstva zahraničí a stejně jako Kopecký byl členem téže politické strany. Pod Laštovičkovým vedením začal rozhlas podporovat vládní politiku a stále více prezentovat názory KSČ. „*Stranickost rozhlasu kritizovaly strany demokratické opozice a jejich tisk, kde se o rozhlase stále častěji psalo jako o nástroji propagandy jedné strany. Terčem kritiky se stávali i čelní představitelé rozhlasu vzhledem k jejich příslušnosti ke KSČ.*“¹⁵⁷ Jako i v jiných odvětvích, byla i v tom rozhlasovém provedena poválečná očista. Ze služeb rozhlasu byli v rámci očisty propuštěni zaměstnanci, kteří se provinili svým chováním během okupace, a dále ti, kterým nebylo vydáno osvědčení o národní spolehlivosti nebo kteří byli za své jednání vyšetřováni lidovými soudy.

Funkce Ministerstva informací, potažmo IV. odboru – rozhlasového ve vztahu k samotnému Čs. rozhlasu byla povahy programové, právní a organizační a technické. Nás ale zajímá především funkce programová, která jak dává tušit, představovala jedinou možnost, kde se dala potenciálně cenzura uplatnit. Povinností ministerstva v rámci této funkce tak bylo jednak udávat základní směrnice a linii československého vysílání, ale i kontrolovat program Čs. rozhlasu po všech stránkách a ze závěru své kontroly vyvozovat patřičné důsledky.¹⁵⁸ Co si pod slovy „udávat základní směrnice a linii československého vysílání“ máme představit? Je tím myšleno především vedení ideové, ale i zásahy směřující k udržení, k zvýšení a k rozvinutí úrovně rozhlasového programu po stránce obsahové i formální. Ministerstvo informací tak bylo jediným orgánem, který oznamoval rozhlasu vůli vlády, jednotlivých ministerstev, ostatních ústředních úřadů a vládních institucí. Tato pravomoc byla uplatňována nejenom pozitivně, nýbrž i negativně, kdy „*ministerstvo zabráňovalo tomu, aby se ze strany těchto institucí nevykonával na rozhlas přímo nátlak a rozhlas nebyl zatěžován vůči nim povinnostmi, které by přesahovaly hranice účelnosti*

---

¹⁵⁷ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 8086762009, str. 194.

¹⁵⁸ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 79, karton 24.

a veřejné prospěšnosti.“¹⁵⁹ Velice krásná formulace, která skýtala nepřeborné množství možností, jak zabránit politickým oponentům vyjádřit svá vlastní stanoviska k určitému problému.

Z hlediska kontroly byla ze strany ministerstva prováděna kromě kontroly ideové i kontrola po stránce obsahu a formy. Kontrola rozhlasového programu měla dvě podoby, preventivní a dodatečnou. V rámci preventivní kontroly mělo Ministerstvo informací právo účastnit se veškerého programového jednání rozhlasu. Rozhlas měl povinnost zasílat ministerstvu v opise protokoly programových konferencí, programové direktivy a instrukce zasílané jednotlivým stanicím, programy jednotlivých stanic atd. Ministerstvo mělo taktéž právo vyžádat si podle svého uvážení texty některých relací před jejich vysíláním. Preventivní kontrolu programů, jejichž autorem byl cizinec, vykonávalo ministerstvo tím způsobem, že dalo Národní bance při uvolňování deviz pro příslušný autorský honorář pokyny.¹⁶⁰

Pokud IV. odbor Ministerstva informací zjistil závadu v jednotlivých případech, upozornil osoby odpovědné za činnost rozhlasu a vyžadoval od nich potřebné vysvětlení, a to buď ústní či písemné. V případech hodných zřetele doporučil rozhlasu vypuštění určité relace a v případě, že rozhlas toto doporučení nepřijal, měl právo relaci po novém uvážení zakázat. Z tohoto zákazu se mohl rozhlas odvolat k ministrovi informací. V případech hodných zvláštního zřetele mohlo ministerstvo nařídít rozhlasu revizi, eventuálně změnu stanoviska rozhlasu vůči autorům a jejich dílům, uznalo-li, že se toto stanovisko nekrylo s veřejným zájmem.¹⁶¹

Pro veškeré zpravodajství, letáky, bulletiny a jiný materiál i pro vysílání do zahraničí zřídilo Ministerstvo informací zvláštní pětičlennou cenzurní komisi, složenou z jednoho zástupce ministerstva vnitra, jednoho zástupce ministerstva zahraničních věcí a tří zástupců ministerstva informací. Tato komise vyrozuměla všechny centrální úřady o započetí své činnosti a podle jednotlivých případů zvala zástupce ostatních centrálních úřadů a jejich složek k poradám, jež se konaly jednou týdně, zpravidla ve čtvrtek, střídavě v I. a II. odboru Ministerstva informací.¹⁶²

Hlavním úkolem cenzurní komise bylo soustavné sledování a dávání

---

¹⁵⁹ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 79, karton 24.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 85, karton 43.

pokynů pro zahraniční propagaci. Druhým úkolem bylo prostřednictvím Svazu novinářů upozorňovat redakce denního a periodického tisku na závadnost uveřejnění určité konkrétní zprávy, která měla být posléze převzata rozhlasem k zahraničnímu vysílání.¹⁶³

O tom, že se rozhlas postupně stával „hláskou troubou“ jedné strany, vypovídají četné stížnosti, jak na programovou tvorbu rozhlasu, tak i na ideové a tím pádem i přísně stranické zabarvení jednotlivých rozhlasových relací. Svědčí o tom například stížnost Svazu katolických žen a dívek proti přednášce Jiřiny Procházkové ze 4. prosince 1947. Jiřina Procházková se ve své přednášce „Staří lidé“ vyjádřila v tom smyslu, že ačkoliv křesťanství hlásá už několik tisíc let lásku k bližnímu, nebylo schopné to nikdy prokázat reálnými skutky, a teprve třetí republika zavedla starobní pojištění a tak se konečně někdo stará o přestárlé.¹⁶⁴ Odpověď rozhlasové odboru na námitky, byla následující. „*Máme dojem, že se citace uvedené ve Vašem dopise nekryjí zcela s textem originálu a nevystihují jeho smysl dost přesně. Pisatelka jistě nechtěla zlehčit charitativní činnost některých církevních sociálních zařízení, ale chtěla jenom upozornit, že se podle jejího názoru ani vysokému mravnímu ideálu křesťanství nepodařilo přimět lidskou společnost, aby se pro ni stala péče o staré lidi samozřejmou povinností.*“¹⁶⁵ Omluva by to byla dostatečná za předpokladu, že by byla zveřejněna v rozhlasovém vysílání, případně že by svaz dostal možnost se k danému tématu vyjádřit v rozhlase. Takto to působí jako pouhé, nic neříkající gesto, jež mělo svaz uchlácholit, a přitom škoda (ve smyslu hanění a ostouzení kat. církve) nebyla odčiněna. Ostatně i Václav Kopecký ve svém exposé v informačním výboru ÚNS z 26. února 1947 řekl, že rozhlas sice musí být nadstranický, ale to neznamená, že musí být nestranný. Rozhlas byl podle něj povinen stranit vládě a nesměl se stát volnou tribunou národu nepřátelských tendencí a směrů.¹⁶⁶ Co tím myslel, se ukázalo krátce při únorových událostech, kdy KSČ rozhlas zcela ovládla a ten se stal důležitým spoluorganizátorem všech masových akcí pořádaných na podporu Gottwaldovi vlády a informoval celou republiku jen o akcích pořádaných KSČ. Žádné jiné zprávy se do vysílání nedostaly, stejně jako řada významných nekomunistických osobností, jako byl

---

¹⁶³ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 85, karton 43.

¹⁶⁴ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 86, karton 44.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 84, karton 30.

arcibiskup Josef Beran nebo ministr za sociální demokracii Václav Majer.¹⁶⁷

Samotná podstata cenzurovaných témat v rozhlasu byla takřka totožná s těmi tiskovými. Bylo tedy zakázáno hovořit proti Národní frontě a jejímu programu, proti odsunu Němců, proti prezidentu republiky a samozřejmě proti slovanským spojencům v čele se Sovětským svazem. Nicméně komunisté měli situaci v rozhlasu ulehčenou tím, že jej přímo ovládali, tudíž zde takřka nebylo riziko proniknutí nevhodných zpráv do vysílání.

Doposud bylo pojednáno o cenzuře rozhlasu domácího, v následujících větách shrnu cenzuru zahraničního rozhlasového vysílání. Ve zkratce lze říci, že cenzura zahraničního vysílání prostě neexistovala. A prozatím nebyl ani důvod ji zavádět, ostatně bylo krátce po válce a celá Evropa včetně Československa se teprve vzpamatovávala z válečných hrůz a jednotlivé státy se primárně soustředily na vlastní obnovu a tak cenzura nebyla na pořadu dne. Nicméně zájem o podobu a obsah zahraničního rozhlasového vysílání ze strany československých orgánů tu byl. Protože Václav Kopecký se ve svém exposé ze dne 26. února 1947 zmiňuje, že vysílání zahraničních rozhlasů, především zpravodajských pořadů, sleduje československá poslechová služba. Denně to bylo v průměru 40 až 50 cizích stanic a získaný materiál v rozsahu asi 150 stran byl dáván k dispozici jak vlastnímu rozhlasovému zpravodajství, tak i různým ministerstvům a státním úřadům.¹⁶⁸

4.4 Cenzura v oblasti kultury

4.4.1 Film

První kapitoly uspořádání českého poválečného filmového průmyslu se začaly psát už v době protektorátu, kdy vznikly prvotní koncepční návrhy v rámci dvou odbojových skupin – pražské a zlínské. *„Zatímco zlínská skupina propracovala do nejmenších detailů návrh na zřízení velkého centrálního a monopolního obchodního filmového podniku pod přísným dohledem státu (nazývala jej Československou filmovou společností), usilovala pražská skupina o řešení institucionální, v němž by pravomoc a rozhodování byly vyhrazeny samotným filmovým pracovníkům prostřednictvím jakéhosi zastupitelského sboru,*

---

¹⁶⁷ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 8086762009, str. 198.

¹⁶⁸ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 84, karton 30.

předběžně nazývaného Národním výborem českých filmových pracovníků.“¹⁶⁹ Z obou koncepcí nakonec vzešlo kompromisní řešení, jehož ústředním bodem bylo zestátnění všech složek filmového průmyslu od filmových ateliérů až po kina, a to ať náležely do německých rukou či českých. Zcela opomenuta zůstala koncepce z pera Miloše Havla, jejíž podstatou bylo vytvoření státní monopolní filmové společnosti. „*Vlastníkem společnosti měl být z 51 % stát a na 49 % se měli podílet filmový pracovníci, kteří by mohli obdržet kupní hodnotu jako náhradu buď v hotovosti, v akciích nebo v podílech společnosti, aby nebyla zatěžována státní pokladna. Společnost měla obdržet od státu monopol k provozu všech úseků filmového podnikání, přičemž stát by určoval ideový program a měl dozor nad správou a vedením, která by byly samostatné a sestavené z odborníků.*“¹⁷⁰ Proč tato koncepce nedostala šanci je veskrze triviální, Miloš Havel jako filmový magnát, milionář, kapitalista a podnikatel neměl v nových revolučních poměrech už své místo a tím pádem ani jeho koncepce.

11. května se vrátila do Prahy československá vláda, do jejíhož Ministerstva informací byl film příslušný. Krátce na to se zorganizoval v rámci ministerstva filmový V. odbor, v jehož čele byl jako odborový přednost Vítězslav Nezval a jeho zástupcem se stal ing. Lubomír Linhart. Vláda se vzápětí začala zabývat návrhem osnovy dekretu na zestátnění filmu.¹⁷¹ „*Návrh na znárodnění československé kinematografie byl projednán ve vládě Národní fronty 7. srpna 1945. O čtyři dny později podepsal dekret o znárodnění na Pražském hradě tehdejší prezident Edvard Beneš za přítomnosti ministra informací Václava Kopeckého a básníka Vítězslava Nezvala. Uveřejněním ve Sbírce zákonů a nařízení Československé republiky dne 28. srpna 1945 nabyl dekret právní moci.*“¹⁷²

Dekret prezidenta republiky o opatřeních v oblasti filmu stanovil v § 1, že k provozu filmových ateliérů, k výrobě osvětlených kinematografických filmů, k laboratornímu zpracování filmů, k půjčování filmů, jakož i k jejich veřejnému promítání je oprávněn výhradně stát. Stát byl rovněž výlučně oprávněn k dovozu

---

¹⁶⁹ BARTOŠEK, Luboš. *Dějiny československé kinematografie II.: Zvukový film 1930 - 1945 část 2*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983, str. 156.

¹⁷⁰ HAVELKA, Jiří. *Čs. filmové hospodářství 1945 - 1950*. Praha: Český filmový ústav, 1970, str. 22.

¹⁷¹ BILÍK, Petr, PTÁČEK, Luboš (ed.). *Panorama českého filmu*. Olomouc: Rubico, 2000. ISBN 8085839547, str. 89.

¹⁷² PURŠ, Jiří. *Obrisy vývoje československé znárodněné kinematografie 1945 - 1982*. Praha: Československý filmový ústav, 1985, str. 15.

a vývozu filmů pro celé území republiky. V § 2 výše zmíněného dekretu, byly upraveny majetkové poměry v tom smyslu, že dosavadní provozovatelé podniků byli povinni odevzdat Ministerstvu informací všechny předměty provozu, provozní prostředky, zásoby surovin a ostatní provozní zařízení podniků, včetně provozoven, které měli ve vlastnictví, v nájmu nebo v užívání, kdekoliv v zemi České a Moravskoslezské nebo v celní cizině. Za tento převzatý majetek jim měla být poskytnuta náhrada podle směrnic, jež vydal ministr informací po dohodě s ministry financí, průmyslu, vnitřního obchodu a nejvyšším úřadem cenovým. Zároveň byly v dekretu vyjmenovány případy, kdy náhrada za takto zabavený majetek nebyla poskytnuta (kolaboranti, zrádci atd.).

Pro téma práce se jeví jako nejpodstatnější vydání prozatímního řádu filmové cenzury, který byl vypracován ještě před vydáním dekretu č. 50/1945 (dekret prezidenta republiky o opatřeních v oblasti filmu). Rozhodnutím ministra informací ze dne 18. května 1945, čj. 80.001/1945 byl ustaven prozatímní filmový cenzurní sbor při Ministerstvu informací, aby se hned z počátku bezpečně zachytila celá filmová tvorba a dovoz filmů z hlediska státní bezpečnosti, podpory kulturně politického poslání státu a výchovy mládeže. Bylo nutné rozhodnout, které z filmů mohou být v obnoveném státě s respektováním uvedených hledisek veřejně promítány. Dne 26. června 1945 schválil ministr informací uvedený prozatímní řád filmové cenzury, aby mohl filmový cenzurní sbor při Ministerstvu informací fungovat alespoň do té doby, než bude zřízen definitivní cenzurní sbor za účasti Československé filmové společnosti.¹⁷³

Filmová cenzura měla právní podklad v nařízení Ministerstva vnitra ve shodě s Ministerstvem veřejných prací ze dne 18. září 1912, č. 191 ř. z. o pořádání veřejných představení kinematografických. Toto nařízení, opíraje se o dvorský dekret ze dne 6. ledna 1836 bylo převzato do soustavy platných právních norem podle zákona č. 11/1918 Sb. Jeho platnost nebyla zrušena a platil tudíž přizpůsoben i tehdejšími poměry. Ministerstvo informací na základě získaných zkušeností, i přes to, že filmové podnikání bylo zestátněno, mělo za potřebné zachovat filmovou cenzuru, potažmo cenzurní sbor, která na rozdíl od dřívější cenzury policejně administrativní, sledovala hlavně hlediska kulturně politická. K veřejnému promítání každého filmu bylo potřeba schválení povolujícího úřadu. Pro posouzení filmu z různých hledisek státní správy a veřejných zájmů byl zřízen poradní sbor, jehož členové posuzovali předváděný

---

¹⁷³ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 136, karton 66.

film z hlediska svého rezortu.¹⁷⁴

Ministerstvo vnitra posuzovalo daný film z hlediska péče o veřejný klid a pořádek a požadovalo odstranění těch scén, jež by mohly zavdat podnět k nepříznivým odezvám ve veřejnosti a způsobit tak ohrožení veřejného klidu a pořádku.

Ministerstvo zahraničí posuzovalo možný vliv filmu na oficiální styky ČSR s cizinou. Sledovalo domácí produkci, aby mohlo dát informace a zprostředkovat styk s cizinou a posoudit vhodnost filmu pro cizinu. Shledalo však s ohledem na fakt, že jen v několika málo státech byla filmová produkce znárodněna a tím byla dána jistá záruka, že v jejich filmech nebude dotčena čest jiných národů a hlav států, ale ve většině států byla výroba filmu v rukou soukromých a tato záruka tak dána nebyla, bylo třeba, aby ve sboru zasedal zástupce Ministerstva zahraničí, jako úřadu, soustřeďujícího oficiální styky mezi ČSR a cizinou.¹⁷⁵

Ministerstvo národní obrany dbalo na to, aby nebyly filmem prozrazeny věci, které z hlediska obrany státu byly důležité a bylo tak nutno je utajit. Dále posuzovalo film z hlediska branné výchovy lidu a její propagace a sledovalo, zda nepronikaly prostřednictvím filmu na veřejnost tendence ohrožující nebo poškozující snahy o zvýšení brannosti obyvatel.

Ministerstvo školství a osvěty posuzovalo vhodnost filmu pro mládež při návštěvě normálních představení, vhodnost pro zvláštní výchovná představení konaná pro školy a vhodnost filmu pro lidovou výchovu.

Ministerstvo spravedlnosti zjišťovalo, zda obsahem filmu nebyl spáchán trestný čin, zejména čin proti státu nebo čin proti mládeži s ohledem na nevypělou způsobilost úsudku a vůle mládeže.

Ministerstvo informací posuzovalo zejména periodické filmy zpravodajské jak po stránce kvality jednotlivých částí tak i jejich uspořádání a sled, aby po scéně znázorňující vážnou událost státní či veřejnou, nenásledovala scéna, která by ji mohla zlehčit. U dlouhých hraných filmů mnohdy požadovalo vynechání scén vadných z různých důvodů, hlavně kulturně politických.¹⁷⁶

Samotné nařízení o prozatímní filmové cenзуře v § 1 stanovilo, že veřejně smějí být promítány na území Čech a Moravy jen takové filmy, které byly prohlédnuty filmovým cenzurním sborem při Ministerstvu informací a tímto

---

¹⁷⁴ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 136, karton 66.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ Tamtéž.

sborem bez námítky schváleny. Předmětem cenzury byly všechny filmy určené pro veřejné předvádění, ať už byly vyrobeny v ČSR nebo byly do ČSR dovezeny.

Vlastní cenzurní řízení se provádělo na žádost majitele filmového monopolu. V žádosti se uváděl český i původní název filmu, výrobce filmu s udáním země výroby a jazykové verze, číslo dovozního povolení, obsazení filmu, stručný obsah filmu a jméno osoby, která prováděla exploataci. Pokud si to žádal veřejný zájem, mohl ministr informací nařídít předložení filmu k cenzuře i bez žádosti strany.¹⁷⁷

Cenzurní sbor mohl rozhodnout následovně:

- a) předvedený film k veřejnému promítání bez námítek schválil
- b) předvedený film schválil, za podmínky, že v něm byly provedeny změny, jež byly v rozhodnutí uvedeny
- c) film k veřejnému promítání nepovolil
- d) film k veřejnému promítání povolil s vymezením věkové přípustnosti od 14 let¹⁷⁸

Byla-li žádost o schválení filmu k veřejnému předvádění zamítnuta, musely být ve vyrozumění žadateli důvody zamítnutí uvedeny.

4.4.2 Divadlo

Léta 1945 – 1948 byla jak pro osvobozené Československo, tak pro československé divadelní umění osudová. Stejně jako probíhal boj na poli politiky o další směřování země, tak na kulturní frontě se sváděl v té době otevřený zápas mezi dvěma představami umění. Zatímco jedna strana se hlásila k demokratickému odkazu masarykovské republiky, ta druhá do značné míry i militantní strana se opírala o proklamace socialistické revoluce a požadovala zásadní přestavbu organizace celého divadelnictví. Květen roku 1945 se tak stal milníkem, možná ještě důležitějším než samotný „vítězný únor“ o tři roky později, protože „*zatímco únor 1948 jenom petrifikoval a na dlouhou dobu legislativně stvrdil to, čeho bylo v této oblasti pod hegemonií komunistů dosaženo v předchozích třech letech, tedy výsledky tzv. divadelní revoluce, květen 1945 znamenal kvalitativně úplně jiný, v pravdě revoluční mezník. Měnil totiž stav věcí, který trval zhruba celé jedno století.*“¹⁷⁹ Veškerá divadla byla totiž do té doby

¹⁷⁷ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 136, karton 68.

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ JUST, Vladimír a František KNOPP. *Divadlo v totalitním systému: příběh českého divadla (1945-1989) nejen v datech a souvislostech*. Praha: Academia, 2010. ISBN 9788020017208, str.35.

provozována čistě na principu soukromého podnikání, kdy divadlo mohla provozovat jakákoliv osoba, pokud získala potřebnou licenci a jejíž repertoár byl cenzorem schválen.

„Tento stav radikálně změnila až tzv. divadelní revoluce v květnu a v červenci 1945, připravená ovšem už za okupace několika agilními komunisticky orientovanými skupinami divadelníků, z nichž nejvlivnější a nejpřipravenější se ukázala být skupina Miroslava Kouřila. Její neskryvanou inspirací byl především bolševický Dekret o znárodnění divadel v sovětském Rusku z 26. srpna 1919.“¹⁸⁰ Jedním z projevů této tzv. revoluce byla kompletní výměna na postech uměleckých ředitelů a jmenování nových, a dále také omezení práv dosavadních divadelních podnikatelů.

Ovšem tím nejzásadnějším počinem v oblasti divadelnictví byl zásah Ministerstva školství a osvěty v podobě vydání výnosu č. B-150 001-II o zrušení divadelních koncesí a produkčních licencí a přechodné úpravě správy divadel a jiných podniků ze dne 8. června 1945. *„Divadla nesměla být nadále provozována jako soukromý podnik, jejich provozovatelem musela být právnická osoba. De iure byly tyto provozovatelské subjekty různé, de facto jím byl stále větší měrou stát a jeho administrativní direktiva. Divadel se ujala státní moc jednak přímo (Národní divadlo v Praze), jednak nepřímo, prostřednictvím regionálních a městských úřadů a v neposlední řadě i prostřednictvím Revolučního odborového hnutí a Svazu české mládeže.“¹⁸¹* Výnos mimo jiné také stanovil, že budovy a další divadelní zařízení se staly veřejným majetkem sloužícím ke kulturním účelům a dosavadní vlastníci byli povinni tento majetek dát k dispozici pro vlastní provoz divadla.

Vlastní divadelní cenzurní praxe se od té tiskové či filmové značně lišila, dalo by se i říci, že hovořit v tomto období o divadelní cenze by bylo příliš silné. Je sice pravdou, že komunisté se snažili využít jakékoliv příležitosti, jak dostat pod kontrolu veškerou činnost související s provozováním divadla, ale cenzura jako taková, myšleno zákaz určitého divadelního představení, se vyskytovala poskrovnu. Charakter cenzury byl spíš koncipován jako seznam doporučených divadelních her, nežli jako výčet těch zakázaných. Mezi ty preferované hry patřila z domácí produkce díla zobrazující sociální nebo

---

¹⁸⁰ JUST, Vladimír a František KNOPP. *Divadlo v totalitním systému: příběh českého divadla (1945-1989) nejen v datech a souvislostech*. Praha: Academia, 2010. ISBN 9788020017208, str.35.

¹⁸¹ JUST, Vladimír. *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*. Praha: Divadelní ústav, 1995. ISBN 8070080566, str. 20.

národní zápasy (historické hry Jiráska a Tyla), z novějších pak protiválečná díla zakázaná v předchozích letech okupanty (Bílá nemoc a Matka od Karla Čapka). Ze zahraničních proveniencí byla žádoucí taková díla, jež podporovala či propagovala socializační tendence, především tedy díla sovětská, nicméně se do repertoáru dostala i díla klasických autorů jako byl Shakespeare, Shaw, Rolland nebo Giraudoux. Mezi zakázaná díla patřila zpočátku ta italská a německá, a to včetně těch klasických. Tento zákaz byl ale v průběhu krátké doby odvolán. Pokud ale už došlo k situaci, že byla uvedena hra, která se vymykala z výše zmíněných mantinelů, nebyla zakázána, nýbrž se stala terčem komunistických útoků prostřednictvím vyvolaných masových hnutí, jež nezdůrazňovaly její stažení z repertoáru.¹⁸²

---

¹⁸² JUST, Vladimír a František KNOPP. *Divadlo v totalitním systému: příběh českého divadla (1945-1989) nejen v datech a souvislostech*. Praha: Academia, 2010. ISBN 9788020017208, str. 42.

5. Cenzura v letech 1948 – 1953

5.1 Historické souvislosti

*„Určujícím rysem československého vývoje v letech 1948-1953 byla výstavba základů komunistického režimu. Znamenala hluboké přeměny české a slovenské společnosti ve všech jejích oblastech a také v životě obcí, sociálních skupin i jednotlivých občanů. Během krátké doby zanikl dosavadní společenský systém a zrodil se nový režim, jehož nosným sloupem byl mocenský monopol komunistů.“*¹⁸³ Základním předpokladem pro přechod od demokracie k totalitě byly „únorové události“ v roce 1948, kdy došlo k převzetí moci ve státě komunisty jako důsledek demise části demokratických ministrů a nátlaku na prezidenta republiky Edvarda Beneše, který nakonec demise přijal. Základem monopolu moci byla eliminace politického pluralismu.

Proto komunisté krátce po převratu přistoupili k likvidaci ostatních demokratických stran. Nejhůře dopadli sociální demokraté, kteří přestali jako nezávislá strana existovat krátce po únoru následkem sloučení s KSČ. Zánik postihl i nejsilnější stranu na Slovensku – demokratickou. Její vedení emigrovalo a strana se během několika týdnů rozpadla. Jako nejvážnější protivník se jevila Lidová strana, která nechtěla hrát roli podřízeného partnera komunistů. Navíc většina členské základny odmítala spolupráci s komunisty a stavěla se negativně k novému režimu. Následovalo několik čistek, které postihly i vedoucí funkcionáře. Absolutní konec strany pak nastal v důsledku veřejně projeveného souhlasu s komunistickou proticírkevní politikou, která byly zaměřena primárně proti biskupům. Národní socialisté, stejně jako ostatní byly také postiženy čistkami, organizační struktura strany se rozpadla, její vedení se rozložilo a do čela strany nastoupili lidé loajální ke komunistům. Společným znakem, který spojoval všechny nekomunistické strany, byl radikální úbytek členské základy, buď v důsledku nedobrovolných čistek, nebo jako spontánní reakce na nové poměry, jež byly nastoleny v jednotlivých stranách.

Další oblastí, na kterou se komunistická moc zaměřila, byly zájmové organizace, ze kterých komunisté vytvořili nástroj k prosazování jejich vůle. Asi nejznámější zájmovou organizací byla tělovýchovná jednota Sokol. *„Z hlediska sociálního původu mezi jeho členy převažovali příslušníci středních*

---

¹⁸³ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1948-1953*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. Odborná literatura pro učitele. ISBN 8004257003, str. 4.

vrstev s velkým zastoupením inteligence. Ideovou základnu Sokola tvořilo vlastenectví až nacionalismus a politické principy demokracie, formulované T. G. Masarykem a E. Benešem.“¹⁸⁴ Postoj Sokola vůči novým poměrům byl komunistům dobře znám, ostatně sami se o tom přesvědčili v létě 1948 na XI. Vsesokolském sletu na Strahově, který byl pojat jako manifestace proti tomu, co komunisté v očích Sokola zosobňovali, tedy zvlášť, nezákonnost a bezpráví. Způsob vypořádání s tímto protivníkem se prakticky shodoval se způsobem použitým u politických stran, tedy opakující se čistky, zatýkání funkcionářů a zastrasování. Na konci roku 1948 bylo ze Sokola vyloučeno zhruba 16 tisíc funkcionářů.

Nejvážnějšího ideového protivníka představovala pro komunisty katolická církev, jejíž nejsilnější zbraní byl její vliv na společnost. Připočteme-li k tomu mezinárodní vazby, které katolická církev měla, tak ve spojení s jejím společenským vlivem to tvořilo příznivé podmínky pro rezistenci vůči totalitnímu režimu. „*Komunisté chápali církev jako politickou opoziční až nepřátelskou sílu, podřízenou Vatikánu. Této charakteristice odpovídal i poměr KSČ k církvi, podobal se postoji k nekomunistickým stranám, rovněž tak metody uplatňované v mocenskopolitickém tažení. Komunistické vedení považovalo za nevyhnutelné si ji podřídit, dobrovolně – dohodou – nebo mocensky – bojem. Jeho konečným cílem, nepříliš vzdáleným, byla národní katolická církev, oddělená od Vatikánu.*“¹⁸⁵

Z výše uvedeného lze dovodit, že zájmy církve a KSČ se často rozcházely, nezřídka byly dokonce v přímém rozporu. Zpočátku bylo snahou komunistů dohodnout se s církví a vyhnout se tak přímé konfrontaci, alespoň do doby, než bude nový režim etablován. Sama církevní hierarchie si konflikt také nepřála, ale mnozíci se případy, kdy mocenské orgány nezákonně zasahovaly do života církve v podobě omezování církevního tisku, činnosti církevních spolků nebo zabavování budov, zvětšovaly nedůvěru, která v církvi panovala. Kvůli úpravě vzájemných vztahů proběhlo mezi církví a státní mocí několik jednání, na kterých se měly řešit sporné body mezi oběma stranami, tato jednání však nikam nevedla. Proto komunisté přistoupili k zostření svých opatření, která spočívala ve vytvoření nástrojů přímého podřízení církve státnímu dozoru. Jedním z opatření bylo přijetí několika církevních zákonů, patřil sem zákon o Státním úřadu pro věci církevní

---

¹⁸⁴ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1948-1953*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. Odborná literatura pro učitele. ISBN 8004257003, str. 26.

¹⁸⁵ Tamtéž, str. 27-28.

a zákon o hospodářském zabezpečení církvi. K nejzávažnějšímu zásahu ale došlo až v roce 1950 při tzv. Akci K – likvidace klášterů a mužských řeholních řádů.

„Koncem roku 1952 se podařilo státní moci původní strukturu katolické církve natolik rozrušit a změnit, že prostřednictvím SÚC a jeho institucí, orgánů MHKD a hodnostářů, kteří složili slib, plně kontrolovala všechny církevní úřady, a tím administrativně mocensky církev ovládla. Nepodařilo se jí však církev ovládnout duchovně a ani vytvořit podmínky pro původně uvažovanou národní církev. Narazila na hlavní překážku: přes všechny útoky zůstávala u duchovních a většiny věřících autorita papeže a biskupů neotřesená.“¹⁸⁶

Typickým znakem zakladatelského období komunistického režimu byla masová nezákonnost a politické procesy. Pod pojem masová nezákonnost lze zařadit ty případy, kdy poslanecká sněmovna schvalovala zákony, které odporovaly ústavě a vláda nebo ministerstva vydávaly nařízení, jež byly pro změnu v rozporu se zákony. Tato nezákonnost byla navíc prohloubena tím, že orgány státní moci nedodržovaly a v častých případech dokonce sami vědomě porušovaly tato svá nová nařízení a zákony. Navíc díky mocenskému monopolu KSČ byly vyřazeny nástroje ochrany a obrany, mezi něž patřila např. nezávislost soudů či princip presumpce nevinny.

Vrcholným bodem masové nezákonnosti byly politické procesy typické pro zakladatelské období komunistického režimu. *„Jejich cílem bylo formálně právní cestou zlikvidovat skutečné či potenciální představitele protikomunistické opozice, později také vnitřní nepřátele ve straně. Procesy byly často připraveny na základě vykonstruovaných obvinění a doznání, která byla vynucena násilím. Samotný proces probíhal podle předem vypracovaného scénáře, včetně připravených rozsudků, časté byly tresty doživotí nebo vysoké tresty odnětí svobody.“¹⁸⁷* Mechanismus výroby politických procesů tvořily tři články – politické orgány (předsednictvo ÚV KSČ a různé bezpečnostní a stranické komise), bezpečnostní orgány (orgány Státní bezpečnosti a Obranného zpravodajství) a justice (soudy, prokuratura a obhájci). Tvůrci politických procesů se snažili postihnout všechny skupiny potenciálních nepřátel nového režimu. Proto se konaly procesy s bývalými funkcionáři nekomunistických stran (P. Drtina, M. Horáková, J. Úrsíny, J. Kempný), s armádními důstojníky (H. Píka),

---

¹⁸⁶ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1948-1953*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. Odborná literatura pro učitele. ISBN 8004257003, str. 32.

¹⁸⁷ *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích*. Praha: Nakladatelský dům OP, 1997. Encyklopedie Diderot. ISBN 8085841355, str. 519.

s představiteli katolické církve (Š. Trochta) a se zemědělci jako nepřáteli JZD. Zvláštní kapitolu politických procesů tvořily procesy s vysokými komunistickými funkcionáři (R. Slánský), z nichž mnozí patřili k samotným organizátorům výroby politických procesů.

5.2 Cenzura v oblasti tisku

5.2.1 Tisk domácí

„Únor 1948 znamenal pro média zcela nové vymezení jejich role a pro mediální strukturu razantní nástup zcela odlišného – totalitárního modelu sdělovacích prostředků. Jeho konstitutivním rysem byla snaha o maximální centralizaci celého mediálního systému. Sdělení, jež měla oslovovat českou veřejnost, byla co nejdůsledněji vystavena kontrole. Média neodpovídala za svoji činnost veřejnosti ani svým vydavatelům, nýbrž vedoucí politické síle. V případě poučovacího režimu měla média za úkol svým působením přispívat k budování socialismu, uvědomování lidu a boji s vnitřním i vnějším nepřítelem.“¹⁸⁸ Důsledky únorových událostí v oblasti tiskových medií a těch, kteří je vytvářeli, tedy novinářů, se projeví velmi záhy. Jednak došlo k zastavení vydávání několika set periodických tisků, není přitom náhoda, že se jednalo především o listy nekomunistických stran. Údaje o počtu takto zastavených či zrušených tiskovin se značně liší, nejčastěji je uváděn údaj okolo 570 titulů, nicméně některé statistiky uvádějí číslo nižší, zhruba 380 – 500 titulů.¹⁸⁹ Neméně důležitým projevem „února“ byla už v krátké době druhá očista novinářského stavu, která proběhla během prvních tří měsíců po komunistickém puči a jejímž smyslem bylo vypořádat se s těmi novináři, kteří podle aktuálně zastávané ideologické linie nebyly členství hodni. Vlna očisty započala pod taktovkou Akčního výboru SČN (Svaz českých novinářů) už 25. února, kdy bylo vyloučeno prvních 17 „nejreakčnějších“ novinářů. *„V následujících dnech a měsících pak z vlastní iniciativy, na návrh akčních výborů jednotlivých poboček i akčních výborů samotných vydavatelství a redakcí veřejně vyloučil Akční výbor SČN z novinářské činnosti 83 žurnalistů, dalších 26 osob bylo vyloučeno neveřejně, šest novinářů*

---

¹⁸⁸ *Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků: výstava k dějinám českého tisku na území České republiky: Státní ústřední archiv v Praze - Archivní areál Chodovec 12. listopad - 15. prosinec 2002.* [Praha: Státní ústřední archiv, 2002]. ISBN 8086712079, str. 16.

¹⁸⁹ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti.* Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 9788024730288, str. 256.

bylo potrestáno veřejnou důtkou, 18 pak neveřejnou písemnou důtkou. ¹⁹⁰

Směr jakým se měla ubírat celá mediální oblast, včetně té tiskové po následující léta, vytyčilo Ministerstvo informací ve svém ideovém programu. Jako hlavní úkol si stanovilo, že dosavadní liberalistické pojetí tiskové svobody, které učinilo z vydávání časopisů jeden z nejvýnosnějších artiklů a odsoudilo novinářské pracovníky k úloze pouhých vykonavatelů vůle jejich chlebohárců, muselo v nových poměrech ustoupit jinému pojetí, jehož hlavním cílem bylo sloužit veřejnému zájmu.¹⁹¹

„Ihned po únorovém vítězství si komunistické vedení uvědomilo, že musí upevnit své pozice a získat rozhodující vliv na utváření veřejného mínění. K tomu bylo zapotřebí ovládnout tiskárny i nakladatelství a prosadit přísný dohled nad vydáváním periodických i neperiodických publikací. Dosavadní spíše nepřímé cenzurní praktiky, uplatňované v poválečném třiletí, rychle získávaly legální charakter. ¹⁹² Pro periodické tiskoviny byl schválen Zákon o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů (z. č. 184/1950 Sb.), který mimo jiné v § 1 stanovil, že vydávání novin, časopisů a jiných periodických publikací nemůže být předmětem soukromého podnikání. Dále tento zákon obsahoval výčet subjektů, jimž bylo možné udělit oprávnění k vydavatelské činnosti, jednalo se o politické strany NF, státní orgány, jednotné odborové organizace a vrcholné kulturní, hospodářské, zájmové, sociální a tělovýchovné organizace. Potřebné oprávnění udělovalo Ministerstvo informací a osvěty, v určitých případech po dohodě s ústředními úřady.

Pro neperiodické publikace byl přijat Zákon o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací (z. č. 94/1949 Sb.). Tento zákon legislativně zabezpečil vytvoření zcela nového vydavatelského systému, jež byl plně podřízen a kontrolován státní mocí a také zamezil jednotlivým osobám vydávat neperiodické publikace. Také právně zakotvil existenci Ústřední ediční rady, jako iniciativního a poradního sboru ministra a ministerstva ve věcech neperiodických publikací. Samotné schvalování zákona doprovázela ostrá novinová kampaň proti soukromým nakladatelstvím, která podle tehdejšího tisku nemravně bohatla na popularitě chudých autorů. *„Během jediného roku bylo zlikvidováno 371 soukromých nakladatelských podniků a zrušeno*

¹⁹⁰ CEBE, Jan. *Spolkový život českých novinářů v letech 1945-1948*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 9788024628639, str. 220.

¹⁹¹ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 14, karton 4.

¹⁹² JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ (eds.). *Dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2008. ISBN 9788020015273, str. 61.

*120 neprovozovaných koncesí. Současně Ministerstvo informací podchytilo všechny rozpracované a smluvně zajištěné tituly rušených firem a stáhlo všechny jejich knižní zásoby, papír i nakladatelské archivy.*¹⁹³ Mimo těchto dvou, řekněme základních zákonů v tomto období, upravovala tiskovou oblast celá řada dalších zákonných i podzákonných právních předpisů. Jednak to byl Zákon na ochranu lidově demokratické republiky (z. č. 231/1948 Sb.), který se v § 60 – 63 zabýval zastavením periodického tisku, potom také Zákon o znárodnění polygrafických podniků (z. č. 123/1948 Sb.) a v neposlední řadě též Ústavní zákon ze dne 9. května 1948 (z. č. 150/1948), jenž v § 21 zaručoval svobodu tisku a stanovil zásadu, že není dovoleno podrobovat tisk předběžné cenzuře. Zároveň ale v dalších odstavcích stejného paragrafu zavedl omezení tiskové svobody v tom smyslu, že jen zákon mohl stanovit, kdo má právo vydávat noviny a časopisy a za jakých podmínek, navíc se zřetelem k tomu, aby zisk nebyl účelem samotného vydávání.

Z podzákonných právních předpisů stojí za zmínku zejména vyhláška Ministerstva informací č. 1144 z roku 1948, která stanovila, že základní podmínkou pro vydávání tisku je povolení tohoto ministerstva a dále také vyhláška č. 696/1948 téhož ministerstva, jenž se týkala hospodaření s papírem při vydávání časopisů.¹⁹⁴

*„Činnost nakladatelství a vydávání časopisecké produkce byly po únoru 1948 ztíženy tvrdou cenzurou, která dovršila předcházející regulativní tendence a projevovala se v nejrůznějších formách. Ať již na sebe brala podobu stranické kontroly tisku, povolovacích komisí, edičních a redakčních rad, vytvářejících jakési první síto pro posouzení rukopisu a kombinujících zřetel odborný s hlediskem ideově politickým, či institucionalizované předběžné cenzury, vždy porušovala svobodu slova, tisku, uměleckého projevu a vědeckého bádání.“*¹⁹⁵

Pro oblast periodického tisku, tedy novin a časopisů přikročilo Ministerstvo informací záhy po únoru k prvnímu opatření ve formě návrhu na regulaci periodického tisku, který byl předložen na schůzi vlády dne 1. března 1948 pod č.j. 3147/48 a jehož podstatou byla revize udělených povolení k vydávání časopisů všeho druhu a přijetí takových opatření, aby periodický tisk sloužil

---

¹⁹³ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ (eds.). *Dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2008. ISBN 9788020015273, str. 71.

¹⁹⁴ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 9788073676988, str. 142.

¹⁹⁵ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ (eds.). *Dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2008. ISBN 9788020015273, str. 61.

napříště jako jeden z nejdůležitějších prostředků informace, výchovy, poučení a zábavy potřebám československého lidově – demokratického režimu.¹⁹⁶

Současně s přebíráním moci ve státě začaly intenzivní přípravy na zavedení předběžné cenzury s cílem zabránit, aby v jakýchkoliv novinách a dalších periodických publikacích mohly vycházet články, jež kritizovaly nový vládnoucí režim a s tím spojené potlačování demokracie. „*Připravovaná cenzura se ovšem neměla vztahovat pouze na periodická tisk a neperiodický tisk, na divadla, rozhlas, film, ale i na zdánlivě méně důležité oblasti, do nichž by mohla proniknout nepřátelská propaganda a ideologie. Šlo o sdělovací média typu výstav, knihoven, obecních kronik, plakátů, reklamních letáček, různých odznaků, nálepek atp. Snahou upevňující se totalitní moci bylo ucpat každou skulinku, kterou by mohlo do mysli lidí proniknout cokoliv škodlivého.*“¹⁹⁷ Samotný dohled nad periodickým tiskem spočíval na stranické disciplíně jednotlivých šéfredaktorů a na pokynech ÚV KSČ. V několika málo případech, kdy se redakce, potažmo redaktor dostal do konfliktu s oficiální stranickou linií či se zapletl do vnitrostranického sporu, mohl následovat trest v podobě vynuceného zastavení či zrušení tištěného periodika, případně trestního postihu odpovědného redaktora.¹⁹⁸ „*Koncem roku 1950 přistoupila stranická byrokracie k dalšímu opatření, jež mělo posílit její přímou kontrolu nad periodiky. Zavedla funkci tzv. dohlížecích redaktorů, jmenovaných tajemníky KSČ a sledujících časopis z hlediska ideové nezávadnosti.*“¹⁹⁹ Seznam zapovězených témat v podstatě kopíroval předešlé období, v periodickém tisku se tak nesmělo objevit nic, co zavánělo kritikou politických a hospodářských poměrů, našich spojenců, speciálně Sovětského svazu, naopak ustoupila do pozadí otázka vysídlení Němců a Maďarů, kdy s ohledem na to, že uplynuly více jak tři roky od konce války, tak tato kapitola byla již v podstatě uzavřena, tudíž nebyl důvod o ní nadále informovat, a kde nebylo žádného článku, tak nebylo ani žádného cenzora. Nicméně se na scéně objevila nová tabuizovaná témata, patřila sem oblast vojenská a vše co souviselo s armádou, jejíž kořeny lze sice vystopovat už v předchozím období, ale ten hlavní rozmach přišel až po únoru 1948, kdy

¹⁹⁶ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 66, karton 20.

¹⁹⁷ TOMÁŠEK, Dušan. *Pozor, cenzurováno! aneb Ze života soudružky cenzury*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství MV ČR, 1994. ISBN 8085821168, str. 8.

¹⁹⁸ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014, Svazek II / 1938-2014*. Praha: Academia, 2015. ISBN 9788088069119, str. 1110.

¹⁹⁹ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ (eds.). *Dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2008. ISBN 9788020015273, str. 83.

se svět, hlavně tedy východní blok připravoval na třetí světovou válku a mohutně zbrojil, tudíž vše co se týkalo této oblasti, nesmělo být zveřejňováno v tisku, myšleno např. početní stav armády, druh a stav vojenské výzbroje a techniky, lokace vojenských objektů, vojenské plány atd. Kromě armády se do cenzurního síta dostaly také ty články, které stavěly do příznivého světla vrcholné politické osobnosti předcházející éry, na vrcholu cenzorova žebříčku ale zářily především dvě jména – Tomáš Garrigue Masaryk a Edvard Beneš, světově uznávaní státníci spojení s demokracií a humanismem, tedy absolutní protiklad toho, co prosazovali poučoroví mocipáni. Naopak články, jež měly urážet jejich čest a morální kvality, byly vítané a cenzurou procházely bez sebemenších problémů.

Příklad, který svědčí o tom, jak absurdní podobu cenzura občas měla, je upozornění Hlavního štábu Ministerstva národní obrany, jež dopisem č. j. 5314/1948 ze dne 5. května 1948 informovalo Ministerstvo informací o člancích v časopisech, které obsahovaly informace, jež v zájmu obrany státu měly zůstat utajeny. Šlo o to, že časopisy Právo lidu a Rudé právo v průběhu března 1948 uveřejnily články „*Budeme jezdit lidovými automobily*“ (Právo lidu, č. 67, 19. března 1948) a „*Výroba lidových aut na Slovensku*“ (Rudé právo, č. 54, 4. března 1948), které obsahovaly údaje o poloze podniků, počtu zaměstnanců, a výrobní kapacitě. Údaje ve svobodných demokratických zemích zcela bezvýznamné a nikterak tajné, pro komunisty naopak porušení § 24/3, zák. č. 131/1936 Sb., §5/2 a §6/4 zák. č. 50/1923 a směrnic k plnění dvouletého plánu.²⁰⁰

Mimo hlavního obsahu periodických tisků došlo ke změně, respektive nové úpravě, i v oblasti inzerce v denních listech a časopisech. Dne 23. prosince 1948 se totiž konala v Tiskovém odboru Ministerstva informací a osvěty (ke změně názvosloví došlo na základě zákona č. 233/1948 ze 7. října 1948, kdy se název Ministerstvo informací změnil na Ministerstvo informací a osvěty) porada o nové úpravě inzerce v periodickém tisku, kterého se zúčastnili zástupci Svazu československých novinářů a Hospodářského ústředí vydavatelstev časopisů. Porada dospěla ke společnému usnesení, podle něhož byla s platností od 2. ledna 1949 vyloučena z denního tisku plošná inzerce zcela a zachována byla inzerce v ostatním periodickém tisku a to jen do 30. června 1949 a jen ve výměře 12,5% z celkového rozsahu deníků a časopisů. Navíc obsah inzerce musel být přizpůsoben redakční části časopisu tak, aby inzerce byla ve všech ohledech

---

²⁰⁰ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 50, karton 18.

účelná, zcela vyloučeny byly placené reportáže a tzv. článková inzerce.²⁰¹

První kroky poučovacího režimu v ediční činnosti, typicky v oblasti nakladatelství a knih byly spojeny s potřebou omezit počet dosavadních vydavatelských podniků a s přísným výběrem neperiodických publikací. Jindřich F. Isoz z nakladatelství Orbis požadoval, aby napříště vycházely jen knihy dobré a pokrokové, knihy přinášející pracujícím masám poučení, osvěžení a zdravou zábavu. Zároveň ale požadoval, aby bylo znemožněno vydávání nebezpečné otravné paliteratury, která ve formě přesládlých slátanin přináší do vědomí člověka jen reakční myšlenky.²⁰² S ohledem k tomu, že nová vládnoucí garnitura přikládala literatuře významnou úlohu při formování nových poměrů ve státě, byla jejímu budoucímu směřování přikládána značná pozornost. „*Vlastní tvůrčí proces i knižní výroba a distribuce měly být plánovány z hlediska společenského zájmu a řízeny podle pravidel marxisticko-leninské vědy tak, aby písemnictví napomáhalo budování komunismu a výchově čtenářů. Tomu odpovídal i důraz kladený na regulaci literatury. Cestu ke šťastným zítřkům neměla komplikovat díla, jež by čtenáře strhávala zpátky ke starému kapitalistickému světu.*“²⁰³

Samotná pravidla povolovacího řízení v oblasti knižní produkce se po únorových oblastech formálně sice nezměnila, došlo ale k rozšíření okruhu zakázaných autorů (autoři výrazně antisovětské, představitelé „buržoazního“ umění, osoby publikující v emigraci). Autor literárního díla, potažmo jeho dílo muselo projít v rámci nakladatelství vnitřním schvalovacím procesem. Tento proces byl navíc zatížen vysokým stupněm byrokratizace, kdy samotné rozhodování o vydání knihy nebylo v rukách jediného člověka, ale procházelo celým kontrolním kolem na několika úrovních. „*Řadový redaktor, který dostal rukopis na starost, jej měl přečíst a zvážit, nakolik dílo odpovídá čtyřem základním kritériím, totiž požadavkům a) společenské potřeby; b) ideově-politické správnosti; c) odborné a umělecké kvality; d) charakteru a poslání nakladatelství. Pokud dle názoru redaktora dílo nevyhovělo, mohlo být již na základě jeho návrhu odmítnuto. Když titul tímto prvním filtrem prošel nebo nebylo stanovisko zcela jednoznačné, navrhl nakladatelský redaktor dva externí lektory, kteří napsali písemný posudek. Teprve v případě převahy kladných*

²⁰¹ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 57, karton 19.

²⁰² BAUER, Michal. *Ideologie a paměť: literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století*. Jinočany: H & H, 2003. ISBN 8073190281, str. 139.

²⁰³ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014, Svazek II / 1938-2014*. Praha: Academia, 2015. ISBN 9788088069119, str. 1100.

*stanovisek byl podán návrh knihu vydat, případně se stanovily podmínky, po jejichž splnění lze text vydat.*²⁰⁴ Po kladném vyjádření redaktorů, o vydání knihy rozhodl zpravidla ředitel či šéfredaktor nakladatelství, případně ediční rada nakladatelství jako kolektivní orgán. Pro cenzuru v období let 1948 – 1953 bylo navíc příznačné to, že ke svým cílům stále využívala prostředky, které byly uplatňovány již v době protektorátu a posléze i za třetí republiky, tedy systém přidělového hospodaření, v tomto konkrétním případě to bylo přidělování tiskařského papíru.

Cenzurní soustava ve vymezeném období se dá označit jako rozptýlená, což mělo souvislost jednak s víceúrovňovou kontrolou, ale především s existencí několika různých cenzurních orgánů, které po určitou dobu koexistovaly vedle sebe a jejichž kompetence se nezdálo překrývaly. Řízení a kontrolu tisku prováděl tiskový odbor ÚV KSČ. Knižní publikační činnost a cenzuru knih vykonával publikační odbor Ministerstva informací a to až do konce léta 1948, kdy ji komunistické vedení přeneslo na svůj útvar – Kulturní radu. *„Ustavilo jí v září 1948 a uložilo jí projednávat všechny zásadní otázky v oboru ideologie a kultury, výchovy strany a osvěty, legislativní zásahy a opatření v oboru školství, tisku, filmu, rozhlasu, tělovýchovy atd. Kulturní rada se záležitostmi zabývala a rozhodovala o nich jen v obecné poloze, konkrétní a každodenní kontrolu a řízení zajišťovalo příslušné kulturně propagační oddělení ÚV KSČ a stejná oddělení v krajích a okresech.*²⁰⁵ V rámci kulturně propagačního oddělení ÚV KSČ působila ještě Lektorská rada, která ovšem v roce 1951 zanikla a její funkci převzal vydavatelský odbor ÚV KSČ a odbor umění v nově vzniklém oddělení škol, vědy a umění ÚV KSČ.²⁰⁶ Kromě těchto orgánů byla ještě v roce 1949 vytvořena Národní ediční rada česká (NERČ) jako nové ústředí preventivní a jeden z orgánů následné cenzury. *„NERČ sice byla v zásadních otázkách podřízena stranickému aparátu, hlavní váha rutinního posuzování knižní produkce, a tím i naplňování i naplňování oficiální dobové představy o hranicích literárního prostoru, o přípustnosti a nepřípustnosti daného textu ležela nicméně právě na ní.*²⁰⁷

²⁰⁴ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014, Svazek II / 1938-2014.* Praha: Academia, 2015. ISBN 9788088069119, str. 1113.

²⁰⁵ KAPLAN, Karel a Dušan TOMÁŠEK. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956: studie.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. ISBN 8085270382, str. 12-13.

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ JANÁČEK, Pavel. *Literární brak: operace vyloučení, operace nahrazení, 1938-1951.* Brno: Host, 2004. Teoretická knihovna. ISBN 8072941291, str. 194.

5.2.2 Tisk zahraniční

Po únorových událostech v roce 1948 dostali komunisté díky řadě opatření celou mediální oblast včetně té tiskové zcela pod svoji kontrolu. To znamenalo, že nebylo možné publikovat článek či vydat knihu, aniž by prošla náročným schvalovacím procesem. Pravidla, která platila pro všechny uvnitř republiky, nebylo ovšem možné aplikovat za hranicemi státu, kde panovaly zcela odlišné podmínky, včetně těch politických (myšleny jsou státy západního stříhu, tedy ty demokratické, nikoliv naši lidově-demokratičtí bratři v sovětské sféře vlivu). Zcela vyloučené tak bylo uplatnění cenzury předběžné na zahraniční autory, taktéž užití autocenzury nebylo dost dobře možné, protože zahraniční novinář či spisovatel nebyl vnitřně svírán obavou, zda jeho článek či kniha cenzurním sítem projdou nebo zda to pro něj nebude mít dokonce následky v rovině trestně právní. Do úvahy proto přicházela pouze cenzura následná, tedy taková, která se uplatňuje až po vydání knižního díla či publikaci článku a jež spočívá nejčastěji v zabavení autorova díla.

Po komunistickém převratu se tak dalo očekávat, že hlavně západní, demokratický tisk nenechá na nových pánech, kteří se ujali moci v ČSR tzv. nit suchou a bude pravdivě informovat domácí i zahraniční čtenáře o panujících poměrech. Proto systém dovozu tiskovin z ciziny (stále hovoříme o demokratické cizině) musel po převratu projít zásadní revizí, protože československé úřady neměly žádnou kontrolu nad zahraničními publikacemi. Proto byla už 5. března 1948 na Ministerstvu vnitra vypracována opatření, která se týkala dovozu cizozemských tiskovin. Ministerstvo vnitra konstatovalo, že zkušenosti z poslední doby ukázaly, že je nutné učinit některá opatření, která by vyloučila nebo alespoň omezila volný dovoz nepřátelsky orientovaného tisku z ciziny. Podle zvláštního opatření Ministerstva zahraničního obchodu a Ministerstva informací byla věc zařízena tak, že pro příště byl veškerý dovoz zahraničních časopisů, publikací a ostatních tiskovin z neslovanských států soustředěn u novinářské společnosti Orbis v Praze, a pokud šlo o Slovensko, tak u firmy Journal v Bratislavě. Časopisy, jejichž nevěcný a nepřátelský způsob psaní mohl ohrozit klidný vývoj vnitřních poměrů ve státě, nebyly do budoucna dováženy vůbec nebo bylo omezeno jejich rozšiřování tím způsobem, že nebyly dávány do volného prodeje ve stáncích a v nádražních prodejnách.²⁰⁸

Naznačená opatření ovšem neměla tentýž účinek, jako odnětí práva

²⁰⁸ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 52, karton 19.

dopravy a vyslovení zákazu rozšiřování podle § 10 zák. č. 126/1933 Sb., ve znění čl. V zák. č. 140/1934 a proto mohly jednotlivé zásilky takovýchto časopisů, jimž nebylo do té doby odňato právo dopravy, docházet buď na soukromé adresy přímo z ciziny, nebo dočasně i od jiných firem, které dosud nevyčerpaly dříve udělené dovozní povolení. O dodržování těchto pokynů dbaly správní úřady národní bezpečnosti, které v případě potřeby navrhly Ministerstvu vnitra buď další omezení objednávky nebo přímo výše zmíněná opatření podle ustanovení § 10 tiskové novely č. 126/1933 Sb. Rovněž zůstala nedotčena pravomoc výše zmíněného úřadu národní bezpečnosti k prozatímnímu zabavení závadného čísla cizozemského časopisu podle § 487 zák. č. 119/1873 (Trestní řád).²⁰⁹ Celkem se rozlišovaly čtyři kategorie zahraničních časopisů. Do první kategorie náležely časopisy, jejichž dovoz byl úplně zakázán s výjimkou časopisů objednávaných veřejnými úřady. Do této skupiny náležely časopisy americké (*Time, Life, Chicago tribune, Katolík, Národ*), anglické (*Daily Mail, Daily Mirror, Daily Sketch, Catholic Digest, Catholic Times*), belgické (*La Libre Belgique*), francouzské (*Aurore, Combat, La Croix du Dimanche, Epoque, Carrefour*), rakouské (*Die Furche, Die Presse, Wiener Kurier*), švýcarské (*Der Bund, Die Tat*). Druhou skupinu tvořily nezakázané časopisy, ale nepřípustné k prodeji v novinových stáncích a nádražních prodejnách a jejichž monopolní prodej obstarával výhradní dovozce firma Orbis. Třetí skupinu tvořily časopisy volně prodejné ve stáncích a nádražních prodejnách, které svoji levicovou linií a obsahovou stránkou byly nezávadné a Tiskový odbor MI neměl zájem zákazem je hospodářsky poškodit (*L Humanité, Ce Soir, Le Drapeau Rouge, De Wahrheit, Daily Worker, Reynolds News*)²¹⁰ Čtvrtá skupina náležela tiskovinám všeho druhu ze spojeneckých (slovanských) států, pro které výše uvedená omezující opatření neplatila a tyto tiskoviny proto mohly být volně kolportovány a kýmkoliv dováženy.

A jaká témata byla zapovězená? V podstatě tatáž jako v případě domácího tisku, tedy politické poměry v ČSR, socialismus, komunismus, Sovětský svaz, československé hospodářství, atd. Ve zkratce se to dá ale shrnout tak, že závadný a tudíž nepřípustný byl jakýkoliv článek či literární dílo, které stavěly ČSR nebo jeho spojence do negativního světla.

---

²⁰⁹ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 52, karton 19.

²¹⁰ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 53, karton 19.

5.3 Cenzura v oblasti rozhlasu

5.3.1 Rozhlas domácí

Jak bylo nastíněno v předchozí kapitole o rozhlasu v letech 1945 – 1948, komunistická strana ovládala všechny významné funkce v rozhlasu a to jí umožňovalo mít rozhodující vliv na podobu samotného rozhlasového vysílání. Nelze se tak divit, že v „únorových dnech“ stál rozhlas zcela na straně KSČ a sám byl důležitým spoluorganizátorem masových akcí, jež byly pořádány na podporu Gottwaldovy vlády. Tento stav byl zapříčiněn nepochopením významu rozhlasu jako důležitého nástroje propagandy ze strany ostatních demokratických stran, kdy se tyto strany v poválečném třiletí důrazněji nepostavily proti začlenění rozhlasu pod Ministerstvo informací ani proti obsazení rozhodujících míst v rozhlase členy KSČ. Podoba programové skladby v době „únorové krize“ byla taková, že se do denního vysílání dostaly jen názory a stanoviska komunistické strany, navíc rozhlasové zpravodajství přebíralo zprávy jen od ÚV KSČ a Rudého práva. Názory a stanoviska ostatních nekomunistických stran nebyla zveřejňována buď vůbec a nebo jen ve zkratce a zkresleně, do vysílání se nedostala ani řada významných osobností jako byl arcibiskup Josef Beran nebo ministr za sociální demokracie Václav Majer. Navíc byl řadě zaměstnanců, ve velké míře sympatizantů nekomunistických stran, zcela zakázán přístup do budovy rozhlasu a na jednotlivá rozhlasová pracoviště, rozhlas se tak ocitl zcela v rukách jedné strany.²¹¹

„Akční výbor, ustanovený v Československém rozhlase 27. února 1948, začal záhy prověřovat zaměstnance z hlediska jejich politických postojů, angažovanosti a spolehlivosti a na základě těchto prověrek provádět v řadách rozhlasových pracovníků rozsáhlé personální změny. Odejít muselo mnoho zkušených zaměstnanců a na jejich místa nastoupili představitelé mladé generace. Tyto prověrky probíhaly až do roku 1951.“²¹²

Jedním z prvních legislativních opatření v oblasti rozhlasu bylo jeho postátnění zákonem č. 137/1948 Sb. ze dne 28. dubna 1948. Na základě tohoto zákona přešla veškerá práva a závazky Českého a Slovenského rozhlasu na československý stát, sídlem podniku se stala Praha a vrchní vedení podniku

---

²¹¹ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 8086762009, str. 198.

²¹² BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 9788024730288, str. 269.

příslušelo ministru informací. Pokud to vyžadovaly zájmy obrany státu, rozhodoval ministr informací v součinnosti s ministrem národní obrany.

*„Rozhlasové vysílání bylo po roce 1948 pod stálým drobnohledem tiskového oddělení sekretariátu ÚV KSČ a stovek podezřívavých udavačů z okresních i místních organizací KSČ. Občanům republiky se měly dostávat informace jen v takové míře a podobě, aby jejich ideologický vliv nebyl v rozporu s oficiální politikou. Byly uzavřeny hranice, omezen dovoz zahraničního tisku, zavedena kontrola mezistátní listovní pošty. Rozhlas se tak stal důležitým masovým propagandistickým nástrojem KSČ.“*²¹³ Poúnorová skladba rozhlasového vysílání nejenže nenavázala na období předchozí, v jistých ohledech byla dokonce mnohem horší. Záplava budovatelských témat a písní prodchnuta nikdy nekončícími projevy stranických funkcionářů o dosažených úspěších a nutnosti zvyšovat svoji bdělost a ostražitost proti vnitřnímu i vnějšímu nepříteli, to vše zakončené každodenním přenosem z monstrprocesu se skupinou kolem Dr. Milady Horákové jen dokládá, jak moc nový režim pokřivil samotnou podstatu rozhlasového vysílání. Zpravodajská sekce rozhlasu používala služeb domácí tiskové agentury ČTK, je zcela samozřejmé, že informace od ČTK byly již pečlivě prověřeny a vhodně upraveny. Ze zahraničních agentur byla využívána sovětská agentura TASS (*Телеграфное агентство Советского Союза - Tisková agentura Sovětského svazu*) nebo tiskové agentury z dalších zemí východního bloku.

Rozhlasová cenzura prošla od „vítězného února“ několika stádii. Nejdříve v rozhlase působili dva zástupci programového ředitele, jmenovaní do funkcí samotným Václavem Kopeckým – byla to jednak funkce ředitele zpravodajství a politických programů a dále funkce vedoucího ideově-uměleckého úseku. *„Když ředitel politických programů zjistil, že není v jeho silách, aby osobně přečetl a zkontroloval všechny texty, zřídil při svém sekretariátu z mladých redaktorů - komunistů skupinu tzv. lektorů, jejichž úkolem bylo pročíst připravené relace a upozornit ho na sporné nebo dokonce chybné informace a formulace.“*²¹⁴

Když došlo v roce 1952 k reorganizaci programových sekcí na základě sovětských požadavků, tak výše zmíněná praxe dvou zástupců programového ředitele zanikla a veškerá odpovědnost za programovou skladbu a její formu

---

²¹³ Československý rozhlas 50. léta - cenzura. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2016-06-25]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/sp/sp_d_cro_50_03.php.

²¹⁴ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 8086762009, str. 240.

přešla na hlavní redaktory. Nicméně ani tento systém neměl dlouhého trvání, v létě 1953 převzala tuto agendu HSTD (Hlavní správa tiskového dohledu).

5.3.2 Rozhlas zahraniční

*„Vysílání rozhlasových stanic z území států demokratického světa (a některých na Moskvě nezávislých tzv. lidově demokratických států) v českém nebo slovenském jazyce pociťovali představitelé československého komunistického režimu jako nepřátelské a nebezpečné. Nejen proto, že šlo o zdroj propagandy a pramen informací, ale i pro údajné propojení zahraničních vysílačů se zpravodajskými službami. Při snahách o jeho oficiální zamezení argumentovali komunisté rezolucí OSN č. 110 z roku 1947, podle níž byla jakákoliv propaganda vedená proti jiné zemi neslučitelná s Chartou OSN.“*²¹⁵ Možnosti československého státu eliminovat nepříjemné zahraniční vysílání byly značně omezené, prakticky se omezovaly na několik málo nástrojů. Jedním z nich byl systém technického rušení zahraničního vysílání, jehož podstatou bylo záměrné vysílání rušícího signálu k překrytí rozhlasového vysílání na určité frekvenci. Byl to nejznámější a nejúčinnější cenzurní nástroj, který byl v daném období k dispozici.

Další možností jak umlčet nežádoucí zahraniční vysílání, nebo ho alespoň ztláčit, bylo jeho ovlivňování zevnitř. K tomuto účelu sloužili tajní spolupracovníci Státní bezpečnosti, často z řad samotného personálu zahraniční rozhlasové stanice, jejichž úkolem bylo zjišťovat záměry rozhlasu, a když to bylo možné tak i negativně ovlivňovat podobu vysílání.²¹⁶

„Historicky první úvahy o rušení zahraničního vysílání pro Československo se v červenci 1949 týkaly náboženského vysílání Rádia Vatikán. V té době posoudili českoslovenští odborníci myšlenku rušení jako příliš nákladnou, ba dokonce jako technicky nerealizovatelnou. Zajímavým alternativním, ale rovněž nerealizovaným návrhem bylo odebrání rozhlasových přijímačů obyvatelstvu a nahrazení přijímači státního rozhlasu po drátě. Podle některých zdrojů bylo jako první v Československu rušeno vysílání VOA (Voice

---

²¹⁵ TOMEK, Prokop. Rušení zahraničního rozhlasového vysílání pro Československo. In: TÁBORSKÝ, Jan. *Securitas imperii č. 9: věnováno památce Marty Fabšičové*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002. ISBN 8090288553, str. 334.

²¹⁶ TOMEK, Prokop. *Československá redakce Radio Free Europe: historie a vliv na československé dějiny*. Praha: Academia, 2015. Historie (Academia). ISBN 9788020024909, str. 292.

of America – Hlas Ameriky), a to již v srpnu 1949.²¹⁷ Opravdu masivní rozvoj v nasazení rušiček ale nastal až za zhruba dva roky, kdy zahájilo vysílání Radio Free Europe (rádio Svobodná Evropa) v Mnichově dne 1. května 1951. Proti rušení bylo mnichovské vysílání RFE fakticky bezmocné, protože technické řešení eliminace rušení prakticky neexistovala. Tento stav se alespoň částečně dal minimalizovat nasazením výkonnějších vysílačů, svou roli sehrálo i počasí, které také mělo vliv na provoz rušiček.

5.4 Cenzura v oblasti kultury

5.4.1 Film

Již v únoru 1948 a po únoru byly provedeny rozsáhlé organizační a kádrové změny. Byl ustaven akční výbor Národní fronty, který provedl očistu ve filmu propuštěním asi 210 pracovníků a zajišťoval provedení dalších opatření podle usnesení celostátní konference závodních rad ROH z 22. února 1948. „Prvním zásadním opatřením po Únoru 1948 bylo soustředění celého podnikání v oblasti kinematografie do jednoho státního podniku pod názvem Československý státní film. V rámci tohoto organizačního uspořádání byly vytvářeny organizační, kádrové a ideologické předpoklady, aby mohlo dojít k podstatné změně, k základnímu obratu nejen ve filmové tvorbě a výrobě, ale i v oblasti distribuce, v kulturně politické práci s filmem a ve vývozu a dovozu filmů, kde v minulém období převažovala především hlediska komerční.“²¹⁸

Kromě vládního nařízení č. 72 ze 13. dubna 1948, kterým byl ustaven státní podnik – Československý státní film, se filmovou oblastí zabývala také nově přijatá československá ústava z roku 1948. Ta ve své první kapitole, oddíl Svoboda projevu a ochrana kulturních statků, § 22 stanovila, že právo k výrobě, šíření, veřejnému promítání, jakož i k dovozu a vývozu filmu je vyhrazeno výlučně státu a že pouze stát je oprávněn provozovat televizi a rozhlas. V kapitole osmé, § 148 prohlásil, že film, televize a rozhlas mohou být jen národním majetkem.

Kromě filmové obce, zasáhla reorganizace i samotné Ministerstvo informací a osvěty, kde byl 10. února 1949 zrušen V. odbor – filmový a současně

---

²¹⁷ TOMEK, Prokop. *Československá redakce Radio Free Europe: historie a vliv na československé dějiny*. Praha: Academia, 2015. Historie (Academia). ISBN 9788020024909, str. 298-299.

²¹⁸ PURŠ, Jirí. *Obrysy vývoje československé znárodněné kinematografie 1945 - 1982*. Praha: Československý filmový ústav, 1985, str. 26.

byl při prezidiu MIO (Ministerstvo informací a osvěty) vytvořen filmový referát. Bývalý přednosta filmového odboru Vítězslav Nezval se stal osobním poradcem Václava Kopeckého. Jeho novým úkolem bylo sledovat činnost státního podniku ČSF, zvláště se měl zaměřit na filmovou tvorbu z hlediska ideového a kulturně politického. Navíc byla počátkem roku z podnětu ministra Kopeckého zřízena i Filmová rada, která měla vypracovat tematický plán filmové tvorby a kontrolovat ji z hlediska ideové čistoty a z hlediska státně politických potřeb.²¹⁹

Z hlediska filmové cenzury došlo po „únorových událostech“ také ke změnám, i když ne tak výrazným, jak by se dalo očekávat. Zcela automaticky byl reorganizován původní cenzurní sbor, jeho předsedou se stal Jan Hejman a změnilo se i samotné složení zástupců sboru. V roce 1950 byl původní cenzurní sbor změněn na filmový aprobační sbor, jehož předsedou se stal Adolf Mertl. Do sboru zasedli, kromě obvyklých zástupců z ministerstev obrany, informací, spravedlnosti, bezpečnosti, školství a zahraničí také zástupci kanceláře prezidenta republiky, výzkumného pedagogického ústavu a ČSF.²²⁰

Samotná cenzurní praxe v mnohém navazovala na předchozí období v letech 1945 – 1948. Předmětem cenzury byly veškeré filmy určené k veřejnému promítání, ať československé provenience či té zahraniční. Všechny filmy byly posuzovány z hlediska potřeb jednotlivých zástupců v cenzurním sboru (později filmovém aprobačním sboru) tak, aby veškeré připomínky zástupců byly vzaty do úvahy a aby požadované změny byly provedeny.

Nicméně je nutné zdůraznit, že ačkoliv se filmová cenzura odvíjela od předešlého období, k určitým změnám, především v jejím obsahu a rozsahu, přece jen došlo. U filmu z domácí produkce se tyto změny takřka neprojeví, zde snad stojí za zmínku jen to, že výrazněji vzrostla míra autocenzury v oblasti scénáře, režie a dramaturgie. Z části to bylo zapříčiněno strachem z postihu, zčásti vlastním ideovým přesvědčením filmových pracovníků.

Nejvíce se změny v cenzurní praxi naopak projeví v oblasti zahraniční filmové produkce, hlavně té západní, kapitalistické. Důvodů, proč tomu tak bylo, existovala celá řada. S ohledem na právě probíhající studenou válku, tím hlavním důvodem bylo, že filmy pocházely z „nepřátelské ciziny“ a hrozilo tak, že se do republiky prostřednictvím zahraničních filmů dostanou „závadné a nebezpečné myšlenky, ideje, názory a postoje“, které měly tu moc, poškodit

---

²¹⁹ HAVELKA, Jiří. *Čs. filmové hospodářství 1945 - 1950*. Praha: Český filmový ústav, 1970, str. 31.

²²⁰ Tamtéž, str. 77-79.

a ohrozit samotnou podstatu lidově demokratického zřízení v Československu.²²¹ Stejně tak byly posuzovány i filmy, které si sice nevztahovaly přímo k naší republice, ale k některému z našich spojenců a stavěly je do negativního světla. Někdy mohl být i zcela nezávadný film cenzurován formou zákazu či vyřazení z distribuce a to pouze na základě hereckého obsazení. To byl i případ filmů s Clarkem Gablem, Gary Cooperem, Robertem Montgomerym nebo Ginger Rogersovou, jež se angažovali v akci „Výboru pro vyšetřování neamerické činnosti“ (House Committee on Un-American Activities), jemuž předsedal senátor Parnell Thomas a který vyšetřoval komunistickou infiltraci ve filmovém průmyslu.²²² Dalším příkladem zásahu cenzury může být stažení britského dokumentárního filmu o Súdánu z cyklu „This modern Age“ z promítání v roce 1948. Jako důvod stažení Ministerstvo informací uvádí „*tento film jest jednoznačnou propagací britského koloniálního panstva a jest v rozporu se státně politickou koncepcí ČSR.*“²²³ Zamítnutí dovozu zahraniční filmové produkce bylo v gesci filmové dovozní komise, jejímž úkolem bylo posouzení filmu na základě předem daných kritérií (ideová stránka, kulturně a státně politická stránka, výchovná stránka atd.)

5.4.2 Divadlo

„Únor 1948 dovršil proces přeměny českého divadelnictví, započatý po osvobození 1945 červnovým dekretem, jenž rušil platnost soukromých koncesí a definoval divadla jako veřejné instituce. Poprvé ve své historii se české divadlo jako celek ocitá v postavení hluboké systémové závislosti na režimní politice a ideologii.“²²⁴ Divadlo v poúnorovém období procházelo procesem organizační transformace, která byla vybudována na dvou základních předpokladech. Tím prvním předpokladem bylo proniknutí a prosazení komunistické ideologie do divadla prostřednictvím administrativně – mocenských zásahů. Uskutečňování těchto autoritativních zásahů bylo možné díky absolutnímu mocenskému postavení vládnoucí KSČ, ale také díky podpoře určité části divadelní obce. Cílem celého tohoto úsilí bylo, aby divadlo přestalo plnit roli oddechového a zábavného umění a naopak se stalo nástrojem pro politickou převýchovu obyvatel, spolutvůrcem komunistických myšlenek a propagátorem nové podoby politického

²²¹ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 265, karton 202.

²²² NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 15, karton 5.

²²³ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 355, karton 217.

²²⁴ JUST, Vladimír. *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*. Praha: Divadelní ústav, 1995. ISBN 8070080566, str. 34.

(komunistického) systému.

Druhým předpokladem divadelní transformace bylo přijetí dlouho odkládaného divadelního zákona č. 32/1948 Sb. ze dne 20. března 1948. Tato legislativní norma, kterou se komunisté snažili marně prosadit v předcházejícím období (1945 – 1948), byla prvním zákonem, jež byl po „vítězném únoru“ schválen Národním shromážděním.²²⁵ Zákon svěřil dozor nad divadly po stránce osvětové Ministerstvu školství a osvěty a Ministerstvu informací pro změnu svěřil dozor nad divadlem z hlediska státně politické výchovy (§ 9). Zároveň došlo k vytvoření několika poradních orgánů – Divadelní a dramaturgické rady při Ministerstvu školství a osvěty (§11) a Divadelní propagační komise při Ministerstvu informací (§12). Největší změny se ale týkaly vlastního konání a provozování divadelních představení. Veřejná divadelní představení se mohla konat jen v budovách k tomu zvlášť určených nebo na místech zvlášť k tomu vyhrazených. Pakliže se konaly mimo tyto prostory, například v přírodě, bylo nutné povolení okresního národního výboru (§ 22). Vlastní dozor nad konáním veřejných divadelních představení vykonávaly taktéž okresní národní výbory, jejich hlavním úkolem bylo přihlížet k tomu, aby se tato představení konala jen na základě úředního povolení a aby se způsob provozování nepříčil veřejnému pořádku, klidu, bezpečnosti nebo mravnosti a také bránit veškerému rušení představení (§ 23). Zároveň zde byla pravomoc výše zmíněných orgánů, konkrétní povolené představení zakázat nebo přerušit, pokud byl jeho konáním bezprostředně ohrožen veřejný pořádek, klid, bezpečnost nebo mravnost (§ 23).

Vlastní cenzura spočívala v zákazu konkrétních žánrových okruhů (psychologické drama, tragédie, konverzační hra, satira, groteska atd.) Navíc se v roce 1949 konala společná konference DDR (Divadelní a dramaturgická rada) a DPK (Divadelní propagační komise) na které byly určeny zásady výběru her a skladby repertoáru, jež se staly závaznými pro všechna divadla.²²⁶ Divadelní tvorba byla rozdělena na pět skupin:

- „1) nové české a slovenské hry s tehdejší tematikou nebo tematikou historickou*
- 2) přehodnocené dědictví české a slovenské dramatické tvorby*
- 3) ruské a sovětské hry, hry lidových demokracií*

---

²²⁵ JUST, Vladimír a František KNOPP. *Divadlo v totalitním systému: příběh českého divadla (1945-1989) nejen v datech a souvislostech*. Praha: Academia, 2010. ISBN 9788020017208, str. 55.

²²⁶ JUST, Vladimír. *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*. Praha: Divadelní ústav, 1995. ISBN 8070080566, str. 36.

4) *klasická dramata národů západní a jižní Evropy*

5) *tehdejší pokrokové hry západních autorů*“²²⁷

Závěrečné usnesení konference obsahovalo doporučení, aby tři čtvrtiny divadelního repertoáru na každou sezónu tvořily hry ze Sovětského svazu a ostatních lidově demokratických zemí. Zbýlá čtvrtina měla být tvořena díly světových klasiků za předpokladu, že daná díla byla svým obsahem aktuální i pro tehdejší dobu. Ve zcela výjimečných případech mohla být uvedena tvorba západní, jestliže byla dostatečně pokroková (hluboká sociální témata, kritika kapitalismu, vyzdvihování socialismu a komunismu atd.).²²⁸

---

²²⁷ JUST, Vladimír. *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*. Praha: Divadelní ústav, 1995. ISBN 8070080566, str. 36-37.

²²⁸ JUST, Vladimír a František KNOPP. *Divadlo v totalitním systému: příběh českého divadla (1945-1989) nejen v datech a souvislostech*. Praha: Academia, 2010. ISBN 9788020017208, str. 59.

6. Cenzura v letech 1953 – 1956

6.1 Historické souvislosti

Zakladatelské období komunistického režimu, vymezené lety 1948-1953, vyústilo v Československu v první vážnou společenskou krizi. Příčin bychom našli několik, jednak to byla smrt Stalina, následovaná o několik dní později úmrtím Klementa Gottwalda, ale za hlavní příčinu krize můžeme označit především potíže hospodářského charakteru, kdy ekonomika nejen Československa, ale celého východního bloku byla na pokraji zhroucení. V československých podmínkách byla hospodářská krize způsobena především orientací na těžký strojírenský a zbrojní průmysl při současném zanedbávání spotřebního průmyslu, kdy kupní síla obyvatel sice rostla, ale lidé své peníze neměli za co utrácet a díky tomu docházelo k obrovskému vnitřnímu zadlužení státu. Když se k tomu přidaly nesmyslné a nesystémové, často navíc ideologicky podložené zásahy do fungování ekonomiky, nelze se tak divit, že se Československo ocitlo na pokraji krachu. Východisko komunisté spatřovali v provedení měnové reformy, která kromě vyřešení hospodářských obtíží státu měla také zrušit přidělový systém, jež byl zaveden už v roce 1939 a vydržel tu celých 14 let.

„Peněžní reforma spočívala v těchto zásadách:

- 1) Peněžní jednotka - Koruna československá - byla podle schváleného zákona podložena zlatem a připoutána k sovětskému rublu.*
- 2) Všechna doposud užívaná platidla byla nahrazena novými, která byla vytištěna v Sovětském svazu. Občané si mohli staré peníze vyměnit za nové podle různých kurzů, stanovených podle výše jejich hotovosti a úspor.*
- 3) Bylo zrušeno přidělové hospodářství a zaveden volný trh pro všechny druhy zboží.*
- 4) Mezi jednotlivými druhy vázaného a volného trhu byly cenové relace vyrovnány tak, že ceny dříve prodávaného zboží na volném trhu byly sníženy a naopak ceny zboží na trhu vázaném zvýšeny.“²²⁹*

V prvních dnech po provedení měnové reformy začaly na veřejnost, ale i na nejvyšší místa pronikat informace o nepokojích a rostoucím napětí, zejména mezi dělníky. Na mnoha místech republiky došlo ke stávkám v závodech

---

²²⁹ KOCIAN, Jiří, Jiří PERNES a Oldřich TŮMA. *České průšvihy, aneb, Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848-1989*. Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN 808659887X, str. 244.

i protivládním demonstracím, ta největší se odehrála v Plzni z iniciativy zaměstnanců Škodových závodů. Komunistické vedení s projevy nespokojenosti počítalo, ale ne v takovém měřítku, překvapil je hlavně odpor dělníků, které považovali za hlavní oporu své moci. Bezpečnostní orgány včetně lidových milicí a vojska zareagovaly obvyklým způsobem, nepokoje potlačily, řadu lidí zatkly, z nichž část byla v neveřejných procesech odsouzena. Důsledky měnové reformy byly zdrcující, životní úroveň většiny obyvatel poklesla, řada lidí přišla o celoživotní úspory, o plnění z pojistných smluv a dalších finančních produktů, jako byly např. státní dluhopisy. Nejvíce ovšem byly zasaženy nízkopříjmové skupiny obyvatelstva, tedy ta část obyvatel, která měla ke komunistům z ideologického hlediska nejbliže.

Změny započaté v Sovětském svazu po smrti Stalina našly svoji cestu i do Československa. Cesta to však byla trnitá, místy neschůdná a souvisela s korekturami politické linie zemí východního bloku. *„Komunističtí funkcionáři – vykonavatelé moci – od ústředí až po obce ve své většině chápali politické korektury jako jednu z běžných kampaní, jako pokus odstranit nejkřiklavější nedostatky, chyby a přehmaty v politice, pokus vynucený vnějšími okolnostmi. Tedy jako záležitost taktickou a přechodnou, nikoliv jako počátek obratu, nebo dokonce nové politické koncepce. Jakmile se jednotlivé body vládního prohlášení uskutečňovaly, měnilo se jejich nepochopení v nezáměr, nesouhlas a odpor.“*²³⁰ Vedení KSČ se snažilo negativní postoj funkcionářů ke změnám zlomit. Proto byla v roce 1954 svolána celostátní porada okresních tajemníků KSČ, na které měl být vysvětlen skutečný smysl nově nastoleného kurzu. *„Projevily se ale důsledky několikaleté výchovy a spoluúčasti na nyní odsuzovaných jevech, jakož i nevýrazně kritického postoje mocenské skupiny k minulosti. Místní funkcionáři nechtěli nebo i nepociťovali potřebu měnit dosavadní metody své práce, které ovládali a které jim vyhovovaly. Komunistické vedení mohlo odpor funkcionářů překonat tím, že by je vystavilo veřejné kritice nebo část jich vyměnilo, to by ovšem způsobilo kolísání až rozpad funkcionářských sborů – hlavních opor moci. Volilo postup, ve kterém se skloubila jak pomalá převýchova funkcionářů, tak přizpůsobování se jejich tlaku.“*²³¹

Jedním z hlavních bodů nového politického kurzu byla deklarace o dodržování zákonů. Je však nutné zdůraznit, že toto dodržování zákonů bylo

---

²³⁰ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1953-1966*. Praha: SPN, 1992. Odborná literatura pro učitele. ISBN 8004257453, str. 14.

²³¹ Tamtéž, str. 15.

v očích komunistů chápáno hodně zúženě, v podstatě se omezovalo jen urovnání těch nejkřiklavějších případů porušování zákonů a to jen pokud byly způsobeny nižšími funkcionáři okresního formátu. Na hlavní strůjce masových nezákonností – bezpečnostní složky a justici se tento nový kurz nevztahoval. Navíc se vůbec neuvažovalo o nápravě předchozích excesů a vedoucí činitelé KSČ si stáli za správností politických procesů. Také se ukázalo, že většina nižších funkcionářů nejenže nezákonnosti neodmítala, naopak je schvalovala a jakoukoliv korekci vnímala jako oslabení autority celé strany. Posun nastal až v lednu 1955 ustavením komise ÚV KSČ pro revizi politických procesů, v jejímž čele stál Rudolf Barák. *„Jako ministr spravující bezpečnost byl pověřen velké procesy ukončit, tzn. zatknout, odsoudit a popřípadě se souhlasem Novotného dát popravit osoby, které byly využity jako svědci v monstrprocesech, zejména v souvislosti s procesem se Slánským. Za tohoto ministra se tedy uskutečnila poslední exekuce stalinské éry, poprava bývalého vedoucího bezpečnostních složek plukovníka Osvalda Závodského. Pod Barákovou nadvládou se v dubnu 1954 konal i poslední velký proces, proces se slovenskými buržoazními nacionalisty. Zároveň však Barákovi jako ministři vnitra připadl úkol předsedat komisi pro revizi těchto procesů. A tak, i když je to neuvěřitelné, se Barák prakticky současně zabýval uvěznováním a rehabilitací jedněch a těchž lidí.“*²³² Revize procesů se řídila několika hlavními zásadami. Výsledky tzv. monstrprocesů, viz. Horáková, Slánský, Píka a další měly být zachovány. Dále se revize měla soustředit jen na zmírnění trestů, nikoliv na soudní rehabilitaci poškozených. Výsledky revize politických procesů proto byly naprosto žalostné, jen u necelých tří procent obětí byly původní rozsudky zmírněny. Zlomovým okamžikem završujícím toto období byl projev 1. tajemníka ÚV KSSS Chruščova na XX. sjezdu KSSS o kultu osobnosti a jeho důsledcích, v němž poukázal a zároveň kritizoval zločiny, jichž se dopustil Stalin.

6.2 Hlavní správa tiskového dohledu (HSTD)

„Od roku 1952 se komunistické vedení snažilo narýsovat dělicí čáru mezi stranickou a státní mocí, mezi stranickými a mimostranickými institucemi. Šlo o oslabení mocenské pozice stranického aparátu ve prospěch mimostranických. Usnesením č. 17 z 22. dubna 1953 ustavila vláda úřad státního tiskového dohledu

---

²³² BLAIVE, Muriel. *Promarněná příležitost: Československo a rok 1956*. Praha: Prostor, 2001. Obzor (Prostor). ISBN 8072600532, str. 103.

– *úřad cenzurní. Toto usnesení nebylo publikováno a úřad byl budován jako neveřejný orgán vlády. Po roce přešel úřad do resortu Ministerstva vnitra jako Hlavní správa tiskového dohledu (HSTD).*“²³³ Inspirací, či předlohou pro vytvoření HSTD byl sovětský Glavlit (Glavnoe upravlenie po delam literatury i izdatelstva) založený v roce 1922. Funkcí tohoto cenzurního orgánu bylo zamezit zveřejnění všech informací schopných ohrozit státní tajemství v periodických i neperiodických tiskovinách a rozhlasovém či televizním vysílání. Glavlit používal jako pomůcku zvláštní seznam zakázaných informací, rozdělených z počátku do tří kategorií (armádní, hospodářské a ostatní), který se v pozdějších letech dočkal několika přepracování.²³⁴

Zajímavostí je, že pokyn, respektive předběžný souhlas k vytvoření tohoto cenzurního orgánu, nevydala vláda, nýbrž politický sekretariát ÚV KSČ, který bezpochyby neměl pravomoc k takovému kroku. Aby navenek ale bylo zachováno zdání zákonnosti, vydalo předsednictvo vlády na své 17. schůzi (22. dubna 1953) potřebné usnesení, které krok politického sekretariátu ÚV KSČ legitimizovalo.²³⁵

Součástí vládního usnesení č. 17 z roku 1953 o zřízení Hlavní správy tiskového dohledu byl i statut HSTD. Ten mimo jiné ukládal cenzorům „*zajišťovat, aby nebyly jakýmkoliv způsobem a prostředkem zveřejňovány a šířeny údaje a skutečnosti, jež obsahují státní, hospodářské a služební tajemství ve smyslu zákonných ustanovení, nebo které obsahují skutečnosti, jež podle vládního usnesení ze dne 5. 7. 1952, vládního usnesení ze dne 4. 3. 1953 a podle dalších předpisů nesmějí být v obecném zájmu zveřejňovány; zvyšovat ochranu státního tajemství a odpovědnost za jeho zachování a tím přispívat k obranyschopnosti a bezpečnosti naší republiky a její socialistické výstavby.*“²³⁶

Hlavním problémem výše zmíněné formulace, bylo naprosto nedostatečné vymezení pojmu „obecný zájem“. Praxe byla taková, že výklad tohoto pojmu se měnil podle momentální situace a potřeby. V mnoha případech tak docházelo k nejrůznějším „přehmatům“, které vyplývaly z nedostatečných znalostí a schopností jednotlivých pracovníků HSTD. Po zkušebním období v roce 1953, se následující rok nesl ve znamení postupné konsolidace pozic HSTD. Jedním

---

²³³ KAPLAN, Karel a Dušan TOMÁŠEK. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956: studie.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. ISBN 8085270382, str. 15-16.

²³⁴ CLARK, Katerina., E. A. DOBRENKO, Andrej. ARTIZOV a Oleg V. NAUMOV. *Soviet culture and power: a history in documents, 1917-1953.* New Haven: Yale University Press, c2007. ISBN 0300106467, str. 261-262.

²³⁵ TOMÁŠEK, Dušan. *Pozor, cenzurováno! aneb Ze života soudružky cenzury.* Praha: Vydavatelství a nakladatelství MV ČR, 1994. ISBN 8085821168, str. 8-9.

²³⁶ Tamtéž, str. 10.

z nepochybných znaků tohoto upevňování bylo zahájení činnosti jednotlivých poboček HSTD ve všech okresech republiky.

Nutným předpokladem pro řádný výkon cenzury byla existence seznamů zakázaných témat nevhodných ke zveřejnění. Problém ale spočíval v tom, že každý jednotlivý vládní úřad si vypracovával svůj vlastní seznam prohibitivních témat a tyto seznamy byly častokrát nejen protismyslné, ale v určitých případech si dokonce vzájemně odporovaly. „*Ve snaze o sjednocení začal HSTD v roce 1955 vypracovávat vlastní seznamy. Jako první byl hotov seznam politicky závadné beletrie, dále závadné politické literatury (díla Masaryka, Beneše, Štefánika, informace o čs. legiích, ale i o nacistické okupaci aj.), potom seznam politicky závadné beletrie pro děti. Sestavování seznamů mělo především usnadnit a zjednodušit práci uvnitř cenzurního aparátu, aby nedocházelo k protichůdným a rozporným zásahům.*“²³⁷

Systém vytváření seznamů fungoval od roku 1955 následovně – jednotlivá ministerstva si sama stanovila seznam utajovaných skutečností (Ministerstvo zemědělství rozhodlo o zákazu zveřejňovat čísla o počtu JZD v celostátním měřítku, Ministerstvo školství zakázalo uveřejňovat data o počtu žáků ve školách, Ministerstvo kultury stanovilo, že nelze zveřejnit plán dovozu a vývozu v jejich oboru), tyto seznamy byly následně odeslány HSTD a vedoucí HSTD tyto seznamy buď kompletně schválil a vydal beze změn nebo v nich provedl úpravy podle potřeb úřadu.²³⁸

„*HSTD operovala v režimu předběžné cenzury a její práce vycházela do značné míry ze zkušeností z kontroly protektorátních médií. Každý cenzor měl svoje číslo uváděné i v tirážích novin, knih či filmů. Jestliže jím neoznačil obsah tiskoviny, text rozhlasového pořadu, divadelního a jiného představení atd., nesměl být takový mediální produkt ani tištěn, ani jinak provozován.*“²³⁹

---

²³⁷ KAPLAN, Karel a Dušan TOMÁŠEK. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. ISBN 8085270382, str. 35.

²³⁸ TOMÁŠEK, Dušan. *Pozor, cenzurováno! aneb Ze života soudružky cenzury*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství MV ČR, 1994. ISBN 8085821168, str. 35-36.

²³⁹ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČERA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 9788073676988, str. 139.

6.3 Cenzura v oblasti tisku

6.3.1 Tisk domácí

Hlavní správa tiskového dohledu se členila na několik oddělení, kdy každé z těchto oddělení vykonávalo dohled nad konkrétním úsekem mediální sféry. „Nejvíce zásahů provádělo oddělení tisku a ČTK, jež mělo na starost celostátní periodika tištěná v Praze a kontrolu veškerého zpravodajství ČTK; až do roku 1957 kontrolovali jeho pracovníci i výši nákladů a rozsah jednotlivých periodik. Řadoví pracovníci tohoto oddělení, označováni jako plnomocníci, působili přímo v redakcích deníků, kde v několika fázích kontrolovali veškeré texty i obrazový materiál určený k zveřejnění. Fakticky tak převzali roli tzv. dohlížecího redaktora, která byla zřízena v roce 1951.“²⁴⁰ Cenzor, v tomto případě plnomocník HSTD, navíc již ne člen redakce (jako dříve tzv. dohlížecí redaktor), ale přímo zaměstnanec Ministerstva vnitra kontroloval obtahy, prověřoval připravené texty z hlediska státně politického, v rámci kontroly textu se také snažil zabránit nevhodným konotacím v důsledku nešikovného umístění jednotlivých textů, schvaloval signální výtisky. Vytisknuty tak mohly být pouze ty noviny a časopisy označené služebním razítkem a číslem příslušného cenzora. U těch periodik, jejichž výrobní proces překračoval obvyklou dobu, probíhala ještě další kontrola, a to před samotným zahájením distribuce.

„Z novin tak postupně mizelo vše, co se podle oficiálních představ nehodilo do socialistického tisku – podle sovětského vzoru a bez respektování středoevropských tradic. Takzvané palcové titulky byly vymýceny, aby tím spíše vynikly u různých sjezdů, usnesení, Prvních májů, Říjnových revolucí, Únorů aj., kde byly naopak vyžadovány. Novinkou se stala různá hesla o budování apod., tištěná nad hlavičkami listů. Byly preferovány události v Moskvě a SSSR vůbec před domácími.“²⁴¹ Bylo zcela samozřejmé, že komunistická moc (prostřednictvím HSTD) přistupovala jinak ke svému „mateřskému deníku“, Rudému právu a jinak k ostatním periodikům. Rudé právo po celých čtyřicet let požívalo výsadního postavení, což mělo souvislost s vlastním obsazením redakce, kterou z naprosté většiny tvořili ti nejloajálnější komunističtí novináři. V průběhu času se také měnil rozsah cenzurních zásahů, kdy zpočátku byly z článků

²⁴⁰ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014, Svazek II / 1938-2014*. Praha: Academia, 2015. ISBN 9788088069119, str. 1137.

²⁴¹ KAPLAN, Karel a Dušan TOMÁŠEK. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. ISBN 8085270382, str. 26.

vyřazovány jednotlivé věty nebo i slova a s tím jak narůstala nespokojenost obyvatel a vládnoucí moc se tak oprávněně obávala o své pozice, byly vyřazovány už celé články.

A výčet cenzurovaných témat? Prakticky nekonečný, cokoliv co mohlo ohrozit či podkopat mocenské postavení KSČ. Jak absurdní podobu občas cenzura měla, vypovídá například požadavek Ministerstva zemědělství na utajování počtů a výnosů ovocných stromů na okresní úrovni nebo cenzurování úmrtních oznámení.²⁴²

„Pro úsek knižních publikací stanovila HSTD trojí cenzurní síto: kontrola se prováděla nejprve při schvalování rukopisu do sazby, poté ve stádiu poslední stránkové korektury a nakonec jí musel projít signální výtisk. Při vlastním posuzování knih se prosadila praxe, která do jisté míry vyhovovala nakladatelství i cenzurnímu úřadu. Pokud nebyl text přímo zakázán, dělaly menší úpravy na příkaz cenzorů redakce nakladatelství samy a pouze v případě větších zásahů si zvaly autory. Obecně platilo, že se pozornost cenzorů od počátku soustředila více na poezii, v které nacházeli nejrůznější jinotaje, než na prózu.“²⁴³

Samotná kniha byla posuzována z několika hledisek: obsahem knihy nesmělo být vyzraženo státní, hospodářské, vojenské či služební tajemství a především nesmělo docházet k porušování tzv. obecného zájmu. Dále byla zakázána literatura braková, zastaralá, pornografická, rasistická a kolonialistická.

Díky politickému tání v letech 1956 - 1957, jehož symptomy postupně pronikaly mezi nejrůznější vrstvy společnosti, se Svaz československých spisovatelů, respektive jeho předsednictvo odhodlalo ke kritice dosavadního cenzurního systému a vzneslo požadavky na omezení kompetencí cenzury. Hlavní problém byl spatřován v nesystematičnosti provádění vlastních cenzurních zásahů, kdy byla zcela obcházena jak redakční rada, tak i samotní šéfredaktoři, a pracovníci HSTD zasahovali do vlastní práce redakce tím, že se sami chopili redigování. Očekávaný výsledek se ovšem nedostavil, zčásti díky událostem v Maďarsku a zčásti také díky neochotě Ministerstva vnitra, pod které HSTD spadalo, vzdát se části svých pravomocí.²⁴⁴

---

²⁴² TOMÁŠEK, Dušan. *Pozor, cenzurováno! aneb Ze života soudružky cenzury*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství MV ČR, 1994. ISBN 8085821168, str. 30.

²⁴³ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ (eds.). *Dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2008. ISBN 9788020015273, str. 67.

²⁴⁴ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014, Svazek II / 1938-2014*. Praha: Academia, 2015. ISBN 9788088069119, str. 1139.

6.3.2 Tisk zahraniční

V oblasti cenzury zahraničního tisku v letech 1953 – 1956 nedošlo k žádným výrazným změnám. Stále byla uplatňována cenzura následná, tedy taková, kdy dochází ke konfiskaci jak periodických tak i neperiodických tiskovin. Další možností jak omezit zahraniční tisk bylo také odnětí práva dopravy do Československa. V případě soukromých zásilek fungovala cenzura tím způsobem, že došlé zásilky byly ještě na poště prohlíženy a pokud obsahovaly publikace, které se jevily jako závadové, tak byly okamžitě konfiskovány. Tuto preventivní kontrolu prováděli zpravidla příslušníci Státní bezpečnosti, počínaje rokem 1958 tato povinnost přešla na Hlavní správu tiskového dohledu. Státní bezpečností byl navíc vypracován seznam osob, jejichž poměr k lidové demokracii a novým politickým poměrům byl charakterizován jako nepřátelský a u těchto osob tak byla kontrola zahraničních zásilek vykonávána zcela pravidelně (jednalo se o osoby, jako byli kněží, předúnoroví politici, bývalí podnikatelé, osoby z řad šlechty, atd.). U zbývajících zásilek se kontroly prováděly čistě náhodně.

Zásilky zahraničních periodických i neperiodických tiskovin, jež nespádaly do kategorie „soukromé“, byly i nadále soustředěny u novinářské společnosti Orbis v Praze nebo v případě Slovenska u firmy Journal se sídlem v Bratislavě. Také rozlišování zahraničních tiskovin na jednotlivé kategorie podle stupně ideové závadnosti bylo zachováno. Periodika zcela zakázaná, periodika nezakázaná ale zároveň nevhodná k běžnému prodeji, periodika volně prodejná díky svým pokrokovým názorům a periodika ze spojeneckých zemí, pro která žádná omezení neplatila.

Jakmile určitý zahraniční časopis či noviny byly „zaškatalkovány“ do konkrétní kategorie, nebylo pak téměř možné se z této kategorie vymanit. Stačilo přitom, aby se v několika různých číslech krátce po sobě objevily články s „prvky ideologické diverze“ a osud takového časopisu byl zpečetěn.²⁴⁵

---

²⁴⁵ NA, fond Ministerstvo informací, inv. č. 72, karton 21.

6.4 Cenzura v oblasti rozhlasu

6.4.1 Rozhlas domácí

Rok 1953 byl pro Československý rozhlas rokem výrazných změn. Na základě vládního nařízení č. 6 ze dne 31. ledna 1953 bylo zrušeno Kopeckého Ministerstvo informací, zanikl tak „vrchní dohlížitel“, který rozhlas provázel bezmála osm let od konce druhé světové války. Navíc dalším vládním nařízením č. 77 ze dne 11. září 1953 byl jednak zrušen Československý rozhlasový výbor, ale zároveň bylo zřízeno Ministerstvo kultury a v rámci tohoto ministerstva byla vytvořena Hlavní správa ministerstva kultury, která rozhlasový výbor nahradila. Od 1. dubna roku 1954 byl Československý rozhlas zcela podřízen Ministerstvu kultury jako jeho rozpočtová organizace.

Vlastní cenzurní dohled nad rozhlasem vykonávalo jedno z oddělení nově zřízené Hlavní správy tiskového dohledu – oddělení Československého rozhlasu a televize. Jednotliví pracovníci HSTD v rozhlase, měli svoji činnost na rozdíl od svých kolegů v novinářských redakcích značně ztíženou, protože do rozhlasového projevu (myšleno přímý rozhlasový projev, nikoliv předem připravená nahrávka) se nedalo tak lehce zasáhnout a upravit ho, jako tomu bylo v případě novin a časopisů. „*Proto v budově rozhlasu sídlilo čtyři až pět cenzorů. Před vysíláním musel programový inspektor u každého pořadu ověřit, zda je jeho text schválen cenzurním razítkem. Nahrávky se musely před vysíláním přepsat na papír a v této podobě rovněž předložit ke schválení. Porušení těchto zásad bylo trestné. Zároveň ale nebylo přesně formulováno, co je v obecném zájmu třeba zakázat; cenzoři měli postup definovaný předpisy pouze u části případů, u zbytku rozhodovali sami. To vzhledem k jejich nedostatečnému vzdělání vedlo k řadě sporů a přehmatů.*“²⁴⁶ O tom, že cenzoři v rozhlase nezháleli, svědčí počet cenzurních zásahů, jichž bylo od roku 1953 do roku 1956 provedeno celkem 1356. Z toho se 390 zásahů týkalo státního tajemství, 953 spadalo do kategorie obecného zájmu a pouhých 22 cenzurních zásahů bylo neoprávněných (je zapotřebí zmínit, že na počátku existence, posuzovala HSTD rozhlas a televizi společně, proto se výše zmíněné celkové počty cenzurních zásahů týkají obou medií dohromady).²⁴⁷

²⁴⁶ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 9788073676988, str. 140.

²⁴⁷ TOMÁŠEK, Dušan. *Pozor, cenzurováno! aneb Ze života soudružky cenzury*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství MV ČR, 1994. ISBN 8085821168, str. 68.

6.4.2 Rozhlas zahraniční

Jak bylo zmíněno v kapitole o cenzuře zahraničního rozhlasu v letech 1948-1953 (kapitola 5.3.2), největší nebezpečí spatřovali vedoucí funkcionáři KSČ v pronikání nepřátelské propagandy a ideologie na území republiky prostřednictvím vysílání zahraničních rozhlasových stanic v českém, potažmo slovenském jazyce. Jejich prvořadým cílem tak byla eliminace tohoto „nepřátelského“ vysílání, zejména pomocí prostředků radioobrany (tzv. rušení). Tuto činnost vykonávalo společně několik vládních úřadů, mimo jiné Ministerstvo vnitra, Ministerstvo národní bezpečnosti, Ministerstvo spojů a Ústřední správa spojů a v neposlední řadě také Československý rozhlas.²⁴⁸ Vlastní rušení zahraničního vysílání bylo vykonáváno pomocí uceleného systému rušících vysílačů, jehož výstavba začala v průběhu roku 1951. Kromě vysílačů budovaných na našem území, pomáhaly s rušením i některé státy východního bloku (Sovětský svaz, Polsko a Maďarsko). Nicméně ani pomoc „spřátelených“ států nestačila a proto „vláda 3. června 1953 uložila rozšířit rušení nepřátelského zahraničního rozhlasu a za měsíc přijel sovětský expert na radioobranu. Ale už za tři měsíce, v říjnu, zazněly opět stížnosti na nedostatečné rušení na krátkých vlnách, jehož účinnost se pohybovala hluboko pod 50 % příjemců. Výstavba systému radioobrany se poté značně urychlila. V roce 1955 se navíc změnilo řízení a dohled nad rušičkami, když v listopadu komunistické vedení schválilo novou organizaci operativní techniky Ministerstva vnitra. Z dosavadní IX. správy se vyčlenil 6. zvláštní odbor, nazývaný ochrana ČSR proti nepřátelskému vysílání na krátkých vlnách.“²⁴⁹

Po politických otřesech v lidově demokratickém Polsku, kdy se prvním tajemníkem stal Wladyslaw Gomulka, navíc došlo k vypovězení dohody o pomoci Československu s rušením zahraničního vysílání ze strany Polska a Československo se proto obrátilo na SSSR, který výpadek polských rušiček částečně nahradil.²⁵⁰

Seznam potenciálně nevhodných či zakázaných témat není v tomto případě důležitý, jelikož komunisté se snažili rušit kompletně celé vysílání ze zahraničí a nerozlišovaly mezi neškodným a závadným vysíláním.

²⁴⁸ KAPLAN, Karel a Dušan TOMÁŠEK. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. ISBN 8085270382, str. 54.

²⁴⁹ Tamtéž, str. 57.

²⁵⁰ TOMEK, Prokop. Rušení zahraničního rozhlasového vysílání pro Československo. In: TÁBORSKÝ, Jan. *Securitas imperii č. 9: věnováno památce Marty Fabšičové*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002. ISBN 8090288553, str. 344-345.

6.5 Cenzura v oblasti kultury

6.5.1 Film

Problematika československého filmového průmyslu patřila od roku 1953 do kompetence druhého oddělení Hlavní správy tiskového dohledu (oddělení umění a osvěty). Pracovníci tohoto oddělení kontrolovali kromě filmů i divadelní inscenace, estrády, cirkusová představení, hudebně-literární pořady, galerie, výstavy i veškerou hudební produkci.²⁵¹ „Do konce roku 1953 byly příčinnými cenzory vypracovány a schváleny směrnice pro kontrolu celého Československého státního filmu a projednány s jeho vedením. Pod dohled se již dostala všechna studia mimo studia filmu uměleckého. Přímou na úseku kinematografie působili dva plnomocníci. V červenci 1954 je již pod kontrolou celá produkce Československého státního filmu včetně snímků dovážených nebo půjčovaných z archivů. Výjimku představovaly materiály určené pro služební činnost a k předvádění pro stranické orgány a ústavní činitele.“²⁵²

Konkrétní film procházel několika stádii cenzurního řízení. Nejdříve se posuzoval námět samotného filmu. Zde se kladl důraz hlavně na to, aby námět odpovídal novým politickým a hospodářským poměrům, respektive aby nové poměry vyzdvihoval a oslavoval. Proto v této době vznikaly filmy s budovatelskou tematikou, filmy oslavující lepší zítřky pod vedením KSČ, atd. Zcela nepřijatelné byly naopak náměty, které se stavěly kladně k předchozím obdobím, zejména k tzv. první republice a jejím představitelům a poměrům, které v ní panovaly. Také náměty, které stavěly stranu (KSČ), politický a hospodářský systém do nepříznivého světla nebo náměty propagující západní styl života a zhýralý způsob žití byly zamítnuty. Výše zmíněné důvody je nutné nicméně chápat jako pouhý demonstrativní výčet, protože ve skutečnosti těch důvodů byla celá řada a není v mých silách je všechny postihnout. Pokud byl schválen námět filmu, tak další fází byla kontrola scénáře. Zde byly v případě závad vyškrtávány celé scény, které byly buď upraveny dle požadavků plnomocníků HSTD nebo zcela nahrazeny. V další fázi se kontroloval zvuk a obraz. U zvuku se hlídaly nejružnější jinotaje, dvojsmyslné narážky, slovní hříčky, nevhodné konotace

---

²⁵¹ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014, Svazek II / 1938-2014*. Praha: Academia, 2015. ISBN 9788088069119, str. 1138.

²⁵² BÁRTA, Milan. Cenzura československého filmu a televize v letech 1953-1968. In: *Securitas imperii: sborník k problematice vztahů čs. komunistického režimu k "vnitřnímu nepříteli"*. 10. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003, str. 22-23.

plynoucí z chybně poskládané konverzace, vulgarity, atd. U obrazu se pro změnu dbalo na to, aby nebyly ukazovány například budovy důležité z hlediska státního tajemství a z hlediska hospodářského (kasárna, nádraží, fabriky, sýpky, policejní stanice, atd.). V četných případech také ale docházelo k nejrůznějším „přehmatům“ způsobených buď přílišnou horlivostí cenzorů, nebo v důsledku jejich nedostatečné „vyspělosti“, kdy byly například vystřiženy z filmového pásu snímky budov, které se už objevily v jiném, schváleném filmu. Nicméně je třeba říci, že podoba a rozsah filmové cenzury v tomto období nebyly natolik odlišné od cenzury v období předcházejícím.

6.5.2 Televize

„Pravidelné zkušební vysílání zahájila v Čechách televize 1. května 1953, moravské vysílání z Ostravy – Hošťálkovic v roce 1955. Zpočátku vysílala pouze některé dny v týdnu, od prosince 1958 již každodenně. Až do roku 1957 byla televize organizační součástí rozhlasu. Protože v prvních letech nebyly podmínkou pro zaměstnání televizních pracovníků třídní původ ani členství v KSČ, představovala televize mimořádnou pracovní příležitost pro nadané mladé lidi, kteří se jinak jen obtížně dostávali k umělecké práci.“²⁵³ S přihlédnutím k tomu, že televize jako médium byla relativní novinkou, tak prozatím neměla mezi ostatními, již etablovanými sdělovacími prostředky své pevné místo. Proto ve svých počátcích patřila pod pravomoc Československého rozhlasu. Ostatně i cenzura postrádala v souvislosti s tímto médiem potřebné zkušenosti, což bylo v mnoha případech důvodem rozličných obtíží. „Stále se objevovaly případy, kdy filmy – hlavně krátké – nebyly předkládány ke kontrole. Texty byly dodávány často až v den vysílání nebo dokonce až po uvedení pořadu. Pracovníci televize oznámili změnu programu mnohdy jen několik hodin před začátkem vysílání. Seznam filmů uváděných televizí, který byl tiskovým dohledem (HSTD) žádán, nebyl někdy dodán. Filmy zapůjčené západními zastupitelstvími mohly být upravovány jen do té míry, jak to schválili pracovníci zastupitelského úřadu. Obtížná byla situace u televizních besed, kde kontrolor znal často jen téma nebo název, u mnoha chyběly generální zkoušky. Nejhorší však byly přímé přenosy.“²⁵⁴

Podmínky televizních plnomocníků můžeme s ohledem na výše uvedené,

---

²⁵³ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 9788073676988, str. 157, 161.

²⁵⁴ BARTA, Milan. Cenzura československého filmu a televize v letech 1953-1968. In: *Securitas imperii: sborník k problematice vztahů čs. komunistického režimu k "vnitřnímu nepříteli"*. 10. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003, str. 38.

označit jako nadmíru obtížné. Navíc pracovníci HSTD neměli až do roku 1956 v televizi vlastní pracovní místnost. Stížnosti na nedostatečnou spolupráci ze strany zaměstnanců Československé televize byly v pravidelných intervalech oznamovány samotnému řediteli Čs. televize s požadavkem o nápravu nevyhovujícího stavu. Jedna ze zpráv o kontrolní činnosti v televizi z 29. prosince 1957, už ale spokojeně konstatuje, že vztahy mezi zaměstnanci televize a pracovníky cenzury se podařilo zlepšit a spolupráce je tak mnohem konstruktivnější.²⁵⁵

6.5.3 Divadlo

V oblasti divadelního umění, respektive cenzury divadelních her, k žádným zásadním změnám v období let 1953 – 1956 nedošlo. Jediná významnější změna spočívala v tom, že kontrolou divadla byla nově pověřena Hlavní správa tiskového dohledu, potažmo její druhé oddělení. Na divadelní cenzuru padesátých let lze pohlížet jako na vztah mezi Hlavní správou tiskového dohledu na straně jedné a autorem, dramaturgem či režisérem na straně druhé. *„Jestliže podle teoretického členění jsou jednotlivými prvky divadla činohra, opera, opereta, balet, pantomima či loutkové divadlo, pak musíme dodat, že od roku 1953 také tiskový dohled. Jeho role ovšem byla specifická, jiná než v tisku; byla zaměřena výhradně do oblasti „obecného zájmu“, přesněji řečeno do oblasti „ideologie“. Výzrazovat divadelní hrou státní či hospodářské tajemství – to by byla představa přece jen poněkud absurdní.“*²⁵⁶

Nadále platil zákaz uvádění určitých žánrových okruhů (psychologické drama, konverzační hra, satira, atd.), ale s tím, jak docházelo ke znatelnému uvolňování politických poměrů po smrti Stalina a Gottwalda, tak toto „tání“ se promítlo i na divadelní scéně. Nadále sice byly preferovány hry sovětské, hry lidových demokracií, případně nové hry české s tehdejší tematikou, ale do repertoárů divadel si postupně začaly ve větší míře nacházet cestu i hry západních autorů, a nemuselo se přitom jednat jen klasická dramata národů západní a jižní Evropy nebo pokrokové hry západních autorů. Navíc se začala měnit i procentuální skladba divadelního repertoáru podle zemí původu, kdy dosavadní praxe byla taková, že tři čtvrtiny her tvořily nebo měly tvořit hry

---

²⁵⁵ BÁRTA, Milan. Cenzura československého filmu a televize v letech 1953-1968. In: *Securitas imperii: sborník k problematice vztahů čs. komunistického režimu k "vnitřnímu nepříteli"*. 10. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003, str. 38.

²⁵⁶ TOMÁŠEK, Dušan. *Pozor, cenzurováno! aneb Ze života soudružky cenzury*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství MV ČR, 1994. ISBN 8085821168, str. 41.

sovětské a hry lidových demokracií. V tomto období právě tato nadvláda začala postupně slábnout a to jak ve prospěch původní české tvorby, tak i ve prospěch zahraničních autorů. Nelze to ale zase chápat tak, že se na divadelní prkna dostala jakákoliv česká nebo západní hra, jisté mantinely tu neustále existovaly, a ačkoliv změna politické atmosféry byla všudypřítomná, tak cenzurní aparát nebyl ani zdaleka tímto „svěžím závanem“ zasažen.

7. Závěr

Jako téma mé rigorózní práce jsem si vybral cenzuru v Československu v období let 1945 – 1956. Předkládanou práci jsem pojal jako určitý historický vhled do dějin cenzury samotné. Po zcela nezbytném úvodu, ve kterém je vysvětlena podstata cenzury pomocí několika definic a její dělení podle různých kritérií, jsem přešel rovnou k jednotlivým dějinným etapám cenzury. Logicky je zde provedeno dělení na starověk, středověk a novověk. Období starověku je v souvislosti s cenzurou spojené s prvními známými civilizacemi v oblasti Středomoří, jihovýchodní Asie a Středního východu, Egypta, Řecka, Říma nebo Číny. Všechny tyto starověké státy mají jedno společné, ve všech se objevily první případy cenzurní praxe. Ta byla v tomto období nejčastěji prováděna z náboženských pohnutek, kdy jakékoliv názory, které byly v rozporu s církevním učením nebo které církev zesměšňovaly či urážely, tak se nemilosrdně potlačovaly. Středověk lze chápat jako vrchol moci katolické církve a také doby temna, kdy byl svobodný názor či myšlenka člověka něčím neslýchaným a kdy vše podléhalo církevním dogmatům. Není proto překvapivé, že cenzura byla v tomto období spojena převážně se jmény středověkých kacířů. Z našich končin stojí za zmínku mistr Jan Hus, neúnavný kritik církve, jeho ostré vystupování proti prodeji odpustků a vzpírání se církevním autoritám vedlo k jeho smrti upálením na hranici v Kostnici v roce 1415. Ostatně oheň byl ve středověku velmi častým cenzurním prostředkem, ve kterém kromě kacířů mizela i nejrůznější heretická díla, jež se přičila oficiálnímu církevnímu učení. Období novověku se neslo ve znamení postupného úpadku církevní moci a přispěl k tomu i vynález Johannese Guttenberga – knihtisk. Díky němu se knihy dostaly mezi širokou veřejnost a ta se tak mohla seznámit i s jinými než církevními názory. Pro cenzuru se ale stal knihtisk naprostou pohromou, protože produkce knih se znásobila a kontrola toho co se tisklo, tak byla značně ztížena. Proto se začaly objevovat první opatření, které měly zefektivnit dozor nad knižní produkcí a usnadnit tak cenzorům jejich práci. Mezi tyto opatření mimo jiné patřil i dohled nad tiskárnami a knihkupci. Byly také vypracovány první seznamy libri prohibiti platné pro všechny katolické země. V 18. století započal spor mezi církevní a světskou mocí o vliv nad vykonáváním cenzury, ze kterého vyšla jako vítěz moc světská. I podoba cenzury se měnila, sice stále docházelo k ničení knih, ale začala se uplatňovat praxe, kdy některá méně závažná pochybení byla napravována tak, že závadný text byl přeškrtnut a nahrazen novým nebo byly vytrhávány jen

konkrétní stránky. Následující století, respektive rok 1848 přinesl na evropský kontinent sérii národních revolucí a jedním z důsledků bylo i zrušení cenzury v celém rakouském mocnářství císařským patentem z 15. března 1848. Tento stav však netrval dlouho a po dvou letech došlo opět k utužení cenzury hlavně díky císařskému patentu č. 122 z roku 1852. Tento patent zavedl koncesní systém pro vydávání periodického tisku, zvyšoval výši kaucí atd. Do tiskových poměrů nicméně zasáhl nemalou měrou nový tiskový zákon přijatý 17. prosince 1862, který sice zrušil koncesní systém, ale kauce ponechal v platnosti. Kapitola třetí jsem věnoval období od vzniku Československé republiky, přes její menší a „okleštěnou“ pomnichovskou sestru až po šestileté období existence Protektorátu Čechy a Morava. Zde jsou v jednotlivých kapitolách počínaje tiskem, pokračuje rozhlasem a konče filmem a divadlem podrobně rozebrány všechny tyto mediální a umělecké oblasti, jež v té době podléhaly cenzuře. Vlastní jádro rigorózní práce, tedy období od konce druhé světové války v roce 1945 až po rok 1956, kdy byl generálním tajemníkem SSSR Chruščovem odhalen Stalinův kult osobnosti, tvoří kapitola čtvrtá (1945-1948), kapitola pátá (1948-1953) a kapitola šestá (1953-1956). V kapitole čtvrté, která se zabývá poválečným třiletím, které lze s trochou nadsázky označit jako demokratické intermezzo, jsou detailně popsány základy reorganizace mediální oblasti včetně poválečné očisty novinářského stavu, rozhlasových a filmových pracovníků až po vytváření nové, revoluční koncepce a úlohy médií. Zároveň je zde naznačeno, jak se komunisté prostřednictvím ovlivňování a v četných případech i zastrasování demokratického tisku připravovali na absolutní uchopení moci ve státě, k čemuž jim pomohla jak legislativní činnost Ministerstva informací, tak i značně omezená tisková svoboda.

Kapitola pátá, vymezená roky 1948 až 1953, popisuje hluboké změny, které zasáhly všechny oblasti života v Československu včetně samotných médií, v důsledku uchopení moci komunisty v rámci „vítězného února“ roku 1948. Druhá vlna očisty, která už nesouvisela s potrestáním kolaborantů a dalších osob, které se provinili proti národní cti, ale jež měla za úkol odstranit pozůstatky demokratických elementů v tisku, rozhlasu, filmu a dalších oblastech, dávala představu, jakým směrem se vývoj v naší vlasti bude ubírat. Největší změny ale nastaly ve vytvoření specifické podoby legislativních opatření v mediální sféře, která měla za úkol dostat veškeré periodické a neperiodické tiskoviny, rozhlas, film a divadlo zcela pod kontrolu KSČ a zabránit tak tomu, aby kdokoliv mohl napadat, kritizovat nebo snad i ohrožovat vedoucí úlohu jedné strany a nově

panující politické poměry v republice. Poslední, šestá kapitola, vymezená lety 1953 až 1956, už jen dokládá určité zakonzervování stavu, který tu byl nastolen v období předcházejícím. Významnou novinkou v tomto období je založení oficiálního cenzurního úřadu v roce 1953 s názvem Hlavní správa tiskového dohledu, který v rámci svých pravomocí dohlížel a cenzuroval všechna média té doby, včetně tisku, rozhlasu atd. V rámci těchto tří kapitol je věnována pozornost jednak historickým souvislostem daných období, ale hlavně jednotlivým mediálním a kulturním oblastem, které byly zpravidla cenzurou postihovány. Práce po obsahové stránce je z velké části zaměřena na cenzuru tiskovou, kde cenzurní zásahy byly zpravidla nejintenzivnější a tím pádem i nejlépe viditelné a snadno dokumentovatelné. Tisková cenzura postihovala jak tisk periodický (noviny a časopisy), tak i neperiodický (knihy, letáky, brožury). Stranou nemohl zůstat ani rozhlas, jako jedno z nejprogresivněji se rozvíjejících médií dvacátého století s tím, že jsem pozornost věnoval zvlášť rozhlasovému vysílání tuzemskému a zvlášť zahraničnímu. V oblasti kultury byla předmětem mého zájmu jak filmová tvorba, tak i ta divadelní a srovnání jejich vzájemných odlišností. U jednotlivých oblastí podrobených cenzuře bylo mým cílem postihnout legislativní rámec, ve kterém cenzura působila. Dále pojmenovat a charakterizovat existující cenzurní orgány, způsob, jakým tyto orgány pracovaly a v neposlední řadě popsat a identifikovat jednotlivé druhy a podobu cenzurních zásahů. Součástí práce a zároveň svým způsobem určité přiblížení celé cenzurní mašinérie je vždy uvedení několika konkrétních příkladů cenzurních zásahů z každé výše jmenované oblasti. Z důvodu hloubky zkoumaného tématu byly při zpracování rigorózní práce použity i archivní prameny pocházející z proveniencí Ministerstva informací z let 1945-1953. Ministerstvo informací, jakožto orgán, pod který celá mediální oblast spadala, pomáhalo spoluvytvářet a konsolidovat legislativní rámec a podobu poválečného uspořádání médií. S ohledem na to, že toto ministerstvo již od počátku jeho existence ovládala Komunistická strana Československa prostřednictvím svého dlouholetého člena, předního ideologa a propagandisty a v mnoha ohledech bezskrupulózního demagoga Václava Kopeckého, tak celkový charakter obnovené mediální oblasti nelze rozhodně označit jako demokratický, spíše naopak. Předkládaná rigorózní práce si nečiní ambice postihnout do nejmenších detailů motivy, důvody nebo způsoby cenzurní praxe a jejích mechanismů, a vlastně to není dost dobře ani možné vzhledem k šíři zkoumaného období. Spíše si klade za cíl, ukázat či přiblížit cenzuru z pohledu

jednotlivých dějinných etap ve spojení s právní stránkou věci.

8. Resume

The topic of the rigorosum thesis is censorship in Czechoslovakia from 1945-1956. The thesis is systematically divided into several parts. The introduction examines the definition of the term censorship and its division in practice. The next part is dedicated to the history of censorship in the context of individual historical periods – ancient, medieval and modern. The ancient and medieval periods or more specifically, the censorship associated with these periods was mostly done for religious motives when any opinions against the Church's official interpretation of the nature of the world and its functioning were ruthlessly suppressed, often through fire as a form of cleansing. The next chapter examines censorship in detail (press, radio, film and theatre) in the period from the creation of Czechoslovakia in 1918, through the “truncated” post-Munich republic up to the six-year existence of the Protectorate of Bohemia and Moravia. The core of the thesis, i.e. the period from the end of World War II in 1945 until 1956 when Khrushchev as the general secretary of the USSR, revealed Stalin's cult of personality, forms chapter four (1945-1948), chapter five (1948-1953) and chapter six (1953-1956). The fourth chapter deals with the post-war three-year period, which with a slight exaggeration can be referred to as a democratic interlude, describes in detail the basics of the reorganization process in the media, including the post-war purge of journalists, radio and film workers up to creating a new, revolutionary concept and the role of media. It is also indicated how the Communists were preparing to seize absolute power in the state by lobbying and, in numerous cases, by intimidation of the democratic press which was aided by the legislative activities of the Ministry of Information and the very limited freedom of the press. Chapter five defines the years 1948 to 1953 and describes the profound changes that affected all areas of life in Czechoslovakia, including the media themselves, as a result of the Communist takeover in "Victorious February" in 1948. The second wave of the purge, which although not associated with the punishment of collaborators and other people who ran afoul of national honour, had the task of removing the remains of democratic elements in the press, radio, film and other areas, gave an indication of what direction the development in our country would take. The most striking changes occurred in the creation of a specific form of legislative measures in the media world, which was tasked to remove all types of periodic and aperiodic printed materials, and place radio, film and theatre completely under the control

of the Communist Party, thereby ensuring that nobody could challenge, criticize, or perhaps even threaten the leading role of the only party and the new prevailing political situation in the republic. The final, sixth chapter, defined by the years 1953 to 1956, only demonstrates a certain preservation of the situation, which was restored in the previous period. A major innovation in that period was the establishment of an official censorship office in 1953, called the General Administration of Press Supervision, which within its powers supervised and censored all media from that time, including print, radio etc. Within these three chapters, the major focus is devoted to the historical context of the period and specifically to those individual media and cultural areas that were usually sanctioned by censorship. The thesis, in terms of content, largely focuses on the censorship of the press, where interventions were usually the most intense and thus the most visible and easy to document. Press censorship affected the periodic press (newspapers and magazines), as well as aperiodic printed matter (books, leaflets, brochures). The radio, as one of the most progressively developing media of the twentieth-century, could not be omitted, and with that in mind, I have separately focused on both, domestic and foreign radio broadcasting. In the field of culture, I have focused my interest on filmmaking and the theatre and compared the differences between the two industries. In terms of the individual areas subjected to censorship, my goal was to capture the legislative framework in which the censorship worked. Furthermore, also to identify and characterise the existing censorship bodies, the method these institutions used and last but not least, to describe and identify the individual types and form of censorship. The thesis includes several specific examples of censorship interventions in each of the above-mentioned areas, which in a way offer an interpretation of the machinery of censorship. Due to the depth of the examined topic, archival sources from the Ministry of Information from 1945-1953 were also used during preparation of the thesis. The Ministry of Information, as the body under which the entire media sector fell, helped to co-create and consolidate the legislative framework and shape the look of the post-war media. Given the fact that this ministry had been, since the beginning of its existence, controlled by the Czechoslovak Communist Party through its long-time member, leading ideologist and propagandist, and in many ways an unscrupulous demagogue, Vaclav Kopecký, then the overall character of the renewed media can under no circumstances be described as democratic, rather the contrary.

The presented rigorous thesis does not have the ambition to capture the smallest details of all the motives, reasons and methods of censorship and its mechanisms, and frankly, this is not even possible, given the breadth of the investigated period. It rather aims to show or draw closer the censorship from the perspective of particular historical stages in conjunction with the legal side of the issue.

9. Prameny a literatura

9.1 Monografie česká

BÁEZ, Fernando. *Obecné dějiny ničení knih: od sumerských tabulek po digitální éru*. Brno: Host, 2012. ISBN 9788072946976.

BAHNÍK, Václav (ed.). *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974. ISBN 25-119-74.

BAREŠ, Ladislav, Rudolf VESELÝ a Eduard GOMBÁR. *Dějiny Egypta*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. Dějiny států. ISBN 9788071069713.

BÁRTA, Milan. Cenzura československého filmu a televize v letech 1953-1968. In: *Securitas imperii: sborník k problematice vztahů čs. komunistického režimu k "vnitřnímu nepříteli"*. 10. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003.

BARTOŠEK, Luboš. *Dějiny československé kinematografie II.: Zvukový film 1930 - 1945 část 2*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983.

BAUER, Michal. *Ideologie a paměť: literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století*. Jinočany: H & H, 2003. ISBN 8073190281.

BEDNAŘÍK, Petr. *Arizace české kinematografie*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 8024606194.

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 9788024730288.

BERÁNKOVÁ, Milena. *Dějiny československé žurnalistiky. Díl 3, Český a slovenský tisk v letech 1918-1944*. Praha: Novinář, 1988.

BERÁNKOVÁ, Milena. *Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Český periodický tisk do roku 1918*. Praha: Novinář, 1981.

BILÍK, Petr, PTÁČEK, Luboš (ed.). *Panorama českého filmu*. Olomouc: Rubico, 2000. ISBN 8085839547.

BLAIVE, Muriel. *Promarněná příležitost: Československo a rok 1956*. Praha: Prostor, 2001. Obzor (Prostor). ISBN 8072600532.

BOROVÝ, Klement. *Antonín Brus z Mohelnice, arcibiskup pražský: historicko-kritický životopis / na oslavu 900letého jubilea diecése Pražské sepsal Klement Borový*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1873.

BYSTROV, Vladimír. *Svobodná nesvoboda: některé příklady postupující komunistické a sovětské mediální krajiny v Československu a snah komunistů umlčet český nekomunistický a církevní tisk v letech 1945-1948*. Praha: Vyšší odborná škola publicistiky, 2006. Studie (Vyšší odborná škola publicistiky). ISBN 8090375707.

- CEBE, Jan. *Spolkový život českých novinářů v letech 1945-1948*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 97880246286
- ČECHUROVÁ, Jana a Jan KUKLÍK. *Z historie Úřadu vlády České republiky 1918-1992*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2006. ISBN 8086734625.
- DIVIŠ, Jan. *Odstraňte kolek novinářský! - Uvolněte tisk!: několik ukázek z rakouské svobody tiskové*. Praha: Zář, 1899, (4).
- DOLEŽAL, Jiří. *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Praha: Národní filmový archiv, 1996. Knihovna Illuminace. ISBN 8070040858.
- DRÁPALA, Milan. *Na ztracené vartě Západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948*. Praha: Prostor, 2000. Obzor (Prostor). ISBN 807260046X.
- FINGER, Antoš, KRYŠPÍNOVÁ, Jitka, Barbara KÖPPLOVÁ a Jakub KONČELÍK (eds.). *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara: stenografické zápisy Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939-1941*. V Praze: Karolinum, 2003. ISBN 8024605910.
- GEBHART, Jan, Barbara KÖPPLOVÁ a Jitka KRYŠPÍNOVÁ. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. V Praze: Karolinum, 2010. ISBN 9788024616322.
- HAVELKA, Jiří. *Filmové hospodářství v zemích českých a na Slovensku 1939 až 1945*. Praha: Československé filmové nakladatelství, 1946.
- HAVELKA, Jiří. *Čs. filmové hospodářství 1945 - 1950*. Praha: Český filmový ústav, 1970.
- HENDRYCH, Dušan. *Právníký slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2009. Beckovy odborné slovníky. ISBN 9788074000591.
- HEPNER, Ivo. *Filmová censura: příspěvek k dějinám filmové censury v českých zemích v letech 1918-1939*. Praha: Československý film, 1959.
- HRABÁNEK, Jan. *Soustava československého práva tiskového*. Praha: Orbis, 1934.
- JAKUBEC, Jan. *Dějiny literatury české: Od obrození do začátku moderní literatury české*. 2. vydání. Praha: Jan Laichter, 1929.
- JANÁČEK, Pavel. *Literární brak: operace vyloučení, operace nahrazení, 1938-1951*. Brno: Host, 2004. Teoretická knihovna. ISBN 8072941291.
- JANOUSEK, Pavel. *Dějiny české literatury 1945-1989*. Redaktor Petr Čornej, Alena Fialová. Praha: Academia, 2007. ISBN 9788020015273.
- JANOUSEK, Pavel a Petr ČORNEJ (eds.). *Dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2008. ISBN 9788020015273.
- JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 8086762009.

- JUST, Vladimír. *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*. Praha: Divadelní ústav, 1995. ISBN 8070080566.
- JUST, Vladimír a František KNOPP. *Divadlo v totalitním systému: příběh českého divadla (1945-1989) nejen v datech a souvislostech*. Praha: Academia, 2010. ISBN 9788020017208.
- KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1953-1966*. Praha: SPN, 1992. Odborná literatura pro učitele. ISBN 8004257453.
- KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. Odborná literatura pro učitele. ISBN 8004256996.
- KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1948-1953*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. Odborná literatura pro učitele. ISBN 8004257003.
- KAPLAN, Karel a Dušan TOMÁŠEK. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. ISBN 8085270382.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938): Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. Dějiny českých zemí. ISBN 8072771957.
- KAŠPAR, Lukáš. *Český hraný film a filmaři za protektorátu: propaganda, kolaborace, rezistence*. Praha: Libri, 2007. ISBN 9788072773473.
- KOCIAN, Jiří, Jiří PERNES a Oldřich TŮMA. *České průšvihy, aneb, Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848-1989*. Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN 808659887X.
- KOHOUT, Martin. *Tiskové zákonodárství ČSR v legislativním procesu a judikatuře Nejvyššího soudu v letech 1918-1938: Czechoslovak press laws in the legislative process and the rulings of the Supreme Court from 1918 until 1938*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2014. ISBN 9788074521034.
- KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 9788073676988.
- KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*. V Praze: Karolinum, 2003. ISBN 8024606321.
- KOŠNAROVÁ, Veronika. *Ztracen v dějinách: spisovatel Jan M. Kolár*. Praha: Academia, 2013. Literární řada. ISBN 9788020022288.
- KOVÁŘÍK, Vladimír. *Proměny rozhlasové publicistiky II: Od mnichovského diktátu k Vítěznému únoru 1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982.
- KOVÁŘÍK, Vladimír. *Proměny rozhlasové publicistiky I.: Od počátku Radiojournalu do mnichovského diktátu (1923-1938)*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982.

- KUBŮ, Eduard a Jiří ŠOUŠA. *T.G. Masaryk a jeho c.k. protivníci: československá zahraniční akce ženevského období v zápase s rakousko-uherskou diplomacií, zpravodajskými službami a propagandou (1915-1916)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 9788024630823.
- LACHMAN, Tomáš. Filmová cenzura v ČSR 1919-1939. *Illuminace: Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu*. 2006, **18**(č.3), 194-197.
- LANE, A. *Dějiny křesťanského myšlení*. Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 8085495473.
- LOSKOT, František. *O indexech zakázaných knih : (index římský a indexy české): knížka pro každého českého člověka*. Praha: Volné myšlenky, 1911.
- MARGRY, Karel. Filmové týdeníky v okupovaném Československu. *Illuminace: Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu*. 2009, **21**(2).
- MCGRATH, Alistair E. *Dějiny křesťanství - úvod*. Praha: Volvox Globator, 2014, Diagramma. ISBN 9788075110817.
- PRAŽÁK, Albert a Miloslav NOVOTNÝ. *Československá vlastivěda. Díl 7, Písemnictví*. Praha: Sfinx, 1933.
- PURŠ, Jiří. *Obrysy vývoje československé znárodněné kinematografie 1945 - 1982*. Praha: Československý filmový ústav, 1985.
- REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. ISBN 8071789267.
- SCHELLE, Karel (ed.). *Svoboda projevu a tisku: sborník vybraných příspěvků z mezinárodních konferencí konaných ve dnech 5.-9. září 1994 Právnickou fakultou MU*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 8021011467.
- SOUKUP, Ladislav. Tiskové právo v českých zemích po r. 1848. In: ŠMAHEL, František a Eva DOLEŽALOVÁ. *František Palacký: dějiny a dnešek: 1798-1998. Sborník z jubilejní konference*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, s. 276-282. ISBN 80-7286-003-8.
- STANĚK, František a Zdeněk Václav TOBOLKA. *Chování se vládních kruhů k českému národu za války: dotaz poslanců Františka Staňka, Dr. Zdeňka Tobolky a soudruhů na Jeho Excellenci pana ministerského předsedu v příčině chování se vládních kruhů k českému národu za doby válečné*. Praha: nákladem vlastním, 1917.
- TOBOLKA, Zdeněk Václav, KUČERA, Martin (ed.). *Můj deník z první světové války*. Praha: Karolinum, 2008, Prameny k dějinám českého myšlení. ISBN 9788024612836.
- TOMÁŠEK, Dušan. *Pozor, cenzurováno! aneb Ze života soudružky cenzury*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství MV ČR, 1994. ISBN 8085821168.
- TOMEK, Prokop. *Československá redakce Radio Free Europe: historie a vliv na československé dějiny*. Praha: Academia, 2015. Historie (Academia). ISBN 9788020024909.

TOMEK, Prokop. Rušení zahraničního rozhlasového vysílání pro Československo. In: TÁBORSKÝ, Jan. *Securitas imperii č. 9: věnováno památce Marty Fabšičové*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002. ISBN 8090288553.

URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982.

VALENTOVÁ, Kateřina, Miloš SLÁDEK a Martin SVATOŠ (eds.). *Krátké věčného spasení upamatování: k životu a době jezuity Antonína Koniáše*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2013. ISBN 9788085778915.

VAUGHAN, David. *Bitva o vlny: rozhlas v mnichovské krizi = Battle for the airwaves : radio and the 1938 Munich crisis*. Praha: Radioservis, 2008. ISBN 9788086212791.

WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014, Svazek I / 1749-1938*. Praha: Academia, 2015. ISBN 9788020024916.

WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014, Svazek II / 1938-2014*. Praha: Academia, 2015. ISBN 9788088069119.

ZAVACKÁ, Katarína. Cenzúra v Československu v rokoch 1945-1948. In: *Evropa mezi Německem a Ruskem: sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2000. ISBN 80-7286-021-6.

ZIERIS, Karel František. *Nové základy českého periodického tisku*. Praha: Orbis, 1947.

ZUBER, Rudolf, CEKOTA, Vojtěch a Miloš KOUŘIL (eds.). *Osudy moravské církve v 18. století*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2003. ISBN 8072661566.

Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků: výstava k dějinám českého tisku na území České republiky: Státní ústřední archiv v Praze - Archivní areál Chodovec 12. listopad - 15. prosinec 2002. [Praha: Státní ústřední archiv, 2002]. ISBN 8086712079.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Praha: Paseka, 2003, 28 sv. ISBN 8072030078.

Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích. Praha: Nakladatelský dům OP, 1997 Encyklopedie Diderot. ISBN 8085841339.

Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích. Praha: Nakladatelský dům OP, 1997. Encyklopedie Diderot. ISBN 8085841355.

9.2 Monografie zahraniční

CLARK, Katerina., E. A. DOBRENKO, Andrej. ARTIZOV a Oleg V. NAUMOV. *Soviet culture and power: a history in documents, 1917-1953*. New Haven: Yale University Press, c2007. ISBN 0300106467.

CORNIS POPE, Marcel a John NEUBAUER. *History of the literary cultures of East-Central Europe. junctures and disjunctures in the 19th and 20th centuries*. Amsterdam: J. Benjamins Pub, 2004. ISBN 9789027292353.

DONSBACH, Wolfgang (ed.). *International encyclopedia of communication*. S.l.: Wiley-Blackwell, 2008. ISBN 9781405131995.

FREUDENBURG, Kirk. *The Cambridge companion to Roman satire*. New York: Cambridge University Press, 2005. ISBN 0521006279.

GREEN, Jonathon a Nicholas J KAROLIDES. *The encyclopedia of censorship*. Rev. ed. /. New York: Facts On File. ISBN 9780816044641.

CHILDRESS., Diana. *Johannes Gutenberg and the printing press*. Minneapolis, MN: Twenty-First Century Books, 2008. ISBN 0761340246.

LINDENGRÜN, Christine. *Zensur im Vormärz aus der Sicht eines Autors Eduard von Bauernfelds Pia desideria*. München: GRIN Verlag GmbH, 2012. ISBN 9783656208266.

MURRAY, Thomas. *The life of John Wicliffe*. Second edition. Edinburgh: John Boyd, 1829.

OLECHOWSKI, Thomas. *Die Entwicklung des Pressrechts in Österreich bis 1918: ein Beitrag zur österreichischen Medienrechtsgeschichte*. Wien: Manz, 2004. ISBN 3214083503.

WEIGALL, Arthur Edward Pearse Brome. *The life and times of Akhnaton, Pharaoh of Egypt*. New York: Cooper Square Press, 2000. ISBN 0815410921.

9.3 Časopisy

LACHMAN, Tomáš. Filmová cenzura v ČSR 1919-1939. *Iluminace. Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu*. 18, č. 3, (2006)

SRBA, Bořivoj. Divadelní cenzura v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1945). *Divadelní revue*, Praha: Divadelní ústav Praha, 1998, roč. 9, č. 1.

TIGRID, Pavel. Transfer Němců a tisk. *Obzory*, Praha, roč. 1, č. 8.

9.4 Elektronické zdroje

Československý rozhlas 50. léta - cenzura. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2016-06-25]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/sp/sp_d_cro_50_03.php

KOLÁŘOVÁ, Markéta. *Cenzura v českém tisku od Habsburků do roku 1939* [online]. E-polis.cz, 14. květen 2005. [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: <http://www.e-polis.cz/clanek/cenzura-v-ceskem-tisku-od-habsburku-do-roku-1939.html>.

Libri prohibity – zakázané knihy v proměnách času ve Vědecké knihovně v Olomouci. *Vědecká knihovna v Olomouci*. [online]. [cit. 2016-03-07]. Dostupné z: www.vkol.cz/data/soubory/hf/libri_prohibiti.pdf.

Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku platných ode dne 17. září 1939. *Fronta.cz* [online]. [cit. 2016-04-21]. Dostupné z: <http://www.fronta.cz/dokument/souborny-prehled-pokynu-pro-tiskovou-prehlikku-platnych-ode-dne-17-zari-1939>

Tisk č. 102 Poslanecké sněmovny Národního shromáždění československého z 26.11. 1918. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0102_00.htm

Tisk č. 560 Poslanecké sněmovny Národního shromáždění československého z 25.2. 1919. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0560_00.htm

Tisk č. 2042 Poslanecké sněmovny Národního shromáždění československého z 11. 3. 1921. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2042_02.htm

Tisk č. 2205/VI Poslanecké sněmovny Národního shromáždění československého z 19. 4. 1929. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t2205_01.htm.

Tisk č. 2293 Poslanecké sněmovny Národního shromáždění československého z 8. 6. 1933. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2293_00.htm

9.5 Předpisy

Ústavní listina Československé republiky, z.č. 121/1920 Sb.

Zákon o mimořádných opatřeních, z.č. 300/1920 Sb.

Zákon na ochranu republiky, z.č. 50/1923 Sb.

Zákon, kterým se doplňuje zákon na ochranu republiky, z.č. 124/1933 Sb.

Zákon, kterým se mění zákon o mimořádných opatřeních, z.č. 125/1933 Sb.

Zákon, kterým se mění a doplňují tiskové zákony, z.č. 126/1933 Sb.

Dekret prezidenta republiky, č. 50/1945 Sb.

Ústava Československé republiky, z.č. 150/1948 Sb.

Zákon, kterým se vydávají základní ustanovení o zřizování divadel a o divadelní činnosti, z.č. 32/1948 Sb.

Zákon o postátnění Československého rozhlasu, z.č. 137/1948 Sb.

Zákon na ochranu lidově demokratické republiky, z.č. 231/1948 Sb.

Zákon o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací, z.č. 94/1949.

Zákon o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů, z.č. 184/1950 Sb.

9.6 Archivní dokumenty

Národní archiv v Praze, fond Ministerstvo informací 1945 – 1953.

10. Přílohy

Příloha č. 1 - Zpráva o zabavení periodického tiskopisu „Hlasatel“, roč. 6, č. 60,
ze dne 6. 2. 1948

Příloha č. 2 – Zpráva o zabavení periodického tiskopisu „Welt Presse“, roč. 4,
č. 46, ze dne 25. 2. 1948

Příloha č. 3 – Zpráva o zabavení tiskopisu „Londýnské listy“, roč. 2, č. 4,
ze dne 18. 11. 1948

Příloha č. 4 – Zpráva o zabavení periodického tiskopisu „Neue Züricher Zeitung“
roč. 169, č. 69

Příloha č. 5 – Zpráva o odnětí práva dopravy a zákazu rozšiřování cizozemského
časopisu „Amerika Echo“

Příloha č. 1

OSTŘEDNÍ NÁRODNÍ VÝBOR HL. M. PRAHY
ŘEDITELSTVÍ NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI
V PRAZE

C. j. 10998 odd. I. - 48.
(uveďte při odpovědi)

V Praze dne 15. března 1948.

Věc: "Hlasatel" periodický tiskopis, č. 60 roč. Vol. I. VI. ze dne 6. února 1948 - zabavení.

Ministerstvu informací - tiskový odbor
k rukám p. Dr. Hartmanna

v P r a z e .

Dodatkem ku zdejší zprávě ze dne 9. března 1948 č. j. 10492 odd. I. / 48 podává zpráva, že státní zastupitelství v Praze - tiskové oddělení sdělilo nem připisem ze dne 11. března 1948 č. j. 56/48 - 2, že krajský trestní jako soud tiskový, zakázal nálesem ze dne 11. března 1948 č. j. 19/48 na základě § 18 č. 2 z. č. 25/50 Sb. další rozšiřování tohoto tiskopisu.

Referent národní bezpečnosti:
z pověření:
přednost odd. I.:

MINISTERSTVO INFORMACÍ TISKOVÝ ODBOR	
Datelo dne	18. III. 1948
Svatok	Č. j. 22725
Spis. č.	22404/48

Handwritten signature

vrchní policejní rada.

Handwritten initials: m. a. Lc

Datelo dne	18. III. 48
Spis. č.	669
Datelo dne	19. III. 1948

Příloha č. 2

STŘEDNÍ NÁRODNÍ VÝBOR HL. M. PRAHY
ŘEDITELSTVÍ NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI
V PRAZE

Č. j. 10181 odd. I./48. V Praze dne 8. března 1948.
(uveďte při odpovědi)

Věc: Periodický tiskopis "Welt - Presse" roč. IV, č. 46 ze dne 25. II. 1948 - zabavení.

Ministerstvu informací - tiskový odbor
k rukám pana Dra. Hartmana

Dr. Korb
V PRAZE *ref. otevřen*
21.869/48 T. 6.

Dodatkem ku sdějení zprávě ze dne 27. II. 1948 č. j. 8922 odd. I./48 podávám zprávu, že státní zastupitelství - tiskové oddělení sdělilo sem přípisem ze dne 29. února 1948 č. j. Tlz 26/48-2, že krajský trestní jako tiskový soud v Praze zakázal náležen ze dne 29. II. 1948 č. j. Tl 8/48 na základě § 18, 2 z. č. 50/23 Sb. další rozšiřování tohoto tiskopisu a to pro články I - II.

Referent národní bezpečnosti :
Z pověření:
přednosta odd. I.:

[Signature]
vrchní policejní rada.

MINISTERSTVO INFORMACÍ A TISKOVÝ ODBOR	
Dobrá kópie	13. III. 1948
Č. j.	22540
Předch. spis:	22534/48

Solváno:	18. III. 48
Mapáno:	
Overáno:	<i>all.</i>
Vyřazeno:	
Zatlačeno:	18. III. 1948

Mr. ac
[Signature]

tko=
ce=
u
r.ř.
ovilo

Příloha č. 3

ÚSTŘEDNÍ NÁRODNÍ VÝBOR HL. M. PRAHY
ŘEDITELSTVÍ NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI
V PRAZE

Č. j. 10477 odd. I. / 48.
(uveďte při odpovědi)

V Praze dne 9. března 1948 g.

Věc: Periodický tiskopis " Londýnské listy ", roč. II., čís. 4
ze dne 18. II. 1948 - zabavení.

Ministerstvu informací - tiskový odbor
k rukám pana Dra Hartm a n a

v P r a z e .

Dotakem ku zdejší zprávě ze dne 1. března 1948 č. j. 9257 odd. I. /
48 podávám zprávu, že státní zastupitelství v Praze - tiskové oddělení
sdělilo sem přípisem ze dne 4. března 1948 č. j. Tl 48/48-2, že krajský
trestní jako tiskový soud v Praze zakázal nálezem ze dne 3. března
1948 č. j. Tl/48 na základě § 18 čis. 2 z. č. 50/23 Sb. další rozšiřování
tohoto tiskopisu a to pro místa a články I - IX.

Referent národní bezpečnosti :
Z pověření:
přednost odd. I.:

[Signature]
vrchní policejní rada.

MINISTERSTVO INFORMACÍ
13. III. 1948
Č. j. 22534
Podob. spisu: 22522/48

Soběškova: 16. III. 48
Mašinka:
Sevadina: <i>[Signature]</i>
Vypravos:
Zatřeno: 16. III. 1948

m. a. a. [Signature]

tko=
ce=
u
r.ř.
ovilo

Příloha č. 4

O P I S .

Ustřední národní výbor hl.m. Prahy -
ředitelství národní bezpečnosti v Praze.

Čj. 10842 odd. I./48 V Praze dne 11. března 1948.

Věc: Periodický tiskopis " Neue Züricher
Zeitung " čís. 69 roč. 169 - zabavení.

Přílohy: 7.

Státnímu zastupitelství- tiskové oddělení

v Praze II., Karlovo náměstí.

Dne 11. března, 1948 zabavilo ředitelství národní bezpečnosti v Praze periodický tiskopis " Neue Züricher Zeitung " č. 69 roč. 169 ze dne 10. III. 1948 vydávaný ve Švýcarsku.

Dle názoru zdejšího úřadu obsahuje tiskopis závadná místa a to:
1./ na stránce 1. článku " Prag und unsere Sozialisten " od slova " Ein
labiles Gemeinschaftswerk".... až po slova "... die als Actions =
ausschüsse getarnten Sowjets ."

~~2./~~ Dále od slova " Die Erschütterung über diese .....až po slova
... Flut über Wien hereinbrach ."

Dále od slova " Die Partei wurde gesäubert ....až po slova....
auf dem Misthaufen der Geschichte " pro skutkovou podstatu podle
§ 300 tr. z. a podle § 18 zák. č. 50/23 .

2./ Na stránce 2. a 3. článku " Die Nachgiebigkeit Beneschs " pro skutko-
vou podstatu podle § 300 tr. zák. a podle § 18. zák. č. 50/23 v ce-
lém rozsahu.

Žádám , aby státní zastupitelství učinilo soudu návrh dle §u
488 tr. ř. , aby zabavení provedené zdejším úřadem podle § 487 tr.ř.
bylo soudem potvrzeno.

Podle sdělení ministerstva vnitra ze dne 11. III. 1948 vyslovilo
ministerstvo zahraničních věcí se zabavením souhlas.

./.

Příloha č. 5

Současně navrhuji, aby bylo časopisu " Neue Zitr
tung " odňato povolení dopravy, neboť lze očekávat , že sa
to časopise budou objevovat častěji články podobného obsahu.

Zabaveno bylo u poštovního úřadu Praha 15 celkem 170 výtisků.

Přikládám 6 výtisků zabaveného časopisu , v nichž pozastavená
místa jsou označena červenou tužkou . Současně přikládám protokol o
zabavení.

Referent národní bezpečnosti:
Z pověření :

St. Marek v.r.
přednosta řNB.

Za správnost vyhotovení:

Voskova v.r.

Směrnice nařízení

MINISTERSTVO VNITRA

Č. 3251/12-9/2-1948-III/4. V PRAZE dne 8. března 1948.

Ministerstvo informací
- tiskový odbor -
P r a h a .

Sebevěsta	15. III. 48
Nápis:	
Středník:	<i>all</i>
Zápis:	15. III. 1948

Cizozemský časopis "Amerika-Echo" ; odnětí práva dopravy a zákaz rozšiřování.
Přil.: 4

Na vědomí.

Za správnost vyhotovení:

J. Kautz

MINISTERSTVO INFORMACÍ TISKOVÝ ODBOR	
Dobrá kópie	11. III. 1948
č. j.	22408
Průběh spis:	22395/48

Za ministra :

plk. Janda v.r.

Ad acta.

5
Vzta na řízení
Karta 12. IV. 48.
Směrnice 12. IV. 48

publiky Československé.

Podle toho budiž další zařízeno.

Za ministra :

plk. Janda v.r.

- O p i s -

Ministerstvo vnitra.

Č. 3251/12-9/2-1948-III/4.

Dne 8. března 1948.

Zemské národní výbory Praha a Brno,
expositura moravskoslezského zemského
národního výboru Ostrava.

Cizozemský časopis "Amerika-Echo" ; odnětí práva dopravy a
zákaz rozšiřování.
Příl.:

Ministerstvo vnitra v dohodě s ministerstvem zahraničních
věcí odnímá podle § 10, odst.2 zákona ze dne 10.července 1933,
č.126 Sb., ve znění čl.V zákona ze dne 10.července 1934, č.140
Sb. cizozemskému časopisu "Amerika-Echo", vydávanému v Toledo,
stát Ohio USA, právo dopravy poštou a po železnici a zakazuje
jeho rozšiřování na celém území Československé republiky na do-
bu do 31.prosince 1949.

Zároveň se činí opatření, aby zákaz dopravy a rozšiřování
tohoto cizozemského periodického tiskopisu byl podle ustanovení
§ 10, odst.4 zákona č.126/1933 Sb. vyhlášen v úředním listě re-
publiky Československé.

Podle toho budiž další zařízeno.

Za ministra :
plk. Janda v.r.